

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV ROMANISTIKY

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Anaforické užití demonstrativ v odborných textech
(kontrastivní analýza)

Vedoucí práce: PhDr. Jana Pešková, Ph.D.

Autorka práce: Bc. Magdaléna Machulová

Románská filologie – španělský jazyk

2022

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci na téma jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě, elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích

.....

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala PhDr. Janě Peškové, Ph.D. za odborné vedení, trpělivost a ochotu, kterou mi věnovala při psaní mé diplomové práce.

ANOTACE

Předmětem diplomové práce je kontrastivní analýza českých a španělských demonstrativ v anaforickém užití. Cílem práce je zmapování vybraného vzorku českých a španělských anafor ve filosofických textech 21. století. Práce se dělí na dvě části: teoretickou a praktickou. V teoretické části autorka pojednává o fenoménu deixe, klasifikuje determinanty a demonstrativa, a to jak z pohledu českých, tak i španělských gramatik. V praktické části je prováděna analýza vybraných vzorků anaforických vyjádření, které si autorka náhodně zvolila pomocí programu SketchEngine. V závěru práce jsou poznatky vyhodnoceny a na základě kontrastivní analýzy učiněn závěr.

Práce je psána v českém jazyce.

Klíčová slova: Anafora, deixe, Sketch Engine, odkazování, filosofické texty, determinanty

ANNOTATION

The subject of the diploma thesis is a contrastive analysis of Czech and Spanish demonstratives in anaphoric use. The aim of the work is to map a selected sample of Czech and Spanish anaphors in philosophical texts of the 21st century. The work is divided into two parts: theoretical and practical. In the theoretical part, the author discusses the phenomenon of deixis, classifies determinants and demonstratives, both from the perspective of Czech and Spanish grammars. In the practical part is performed the analysis of selected samples of anaphoric expressions, which the author randomly chose using the program SketchEngine. At the end of the work, the findings are evaluated and based on a contrastive analysis of the conclusion.

The work is written in the Czech language.

Key words: Anaphors, deixis, Sketch Engine, reference, philosophical texts, determinants

Obsah

1	ÚVOD	5
2	TEXTOVÁ LINGVISTIKA	7
2.1	DEIXE.....	7
3	ZÁJMENA A DETERMINANTY	11
3.1	KLASIFIKACE DETERMINANTŮ VE ŠPANĚLŠTINĚ.....	11
3.1.1	<i>Determinanty vs. Adjektiva ve španělštině</i>	13
3.2	ZÁJMENA V ČEŠTINĚ	14
4	ČESKÉ TO VS ŠPANĚLSKÉ LO	16
5	DEMONSTRATIVA	17
5.1	MORFOLOGICKÉ VLASTNOSTI	18
5.2	MORFOLOGICKÉ STRUKTURY.....	18
5.3	SYNTAKTICKÉ TŘÍDY	18
5.4	ČASOVÁ NEBO PROSTOROVÁ VZDÁLENOST	19
5.5	DEMONSTRATIVA VS. URČITÉ ČLENY V ANAFORICKÉM A DEIKTICKÉM UŽITÍ	20
6	REFERENCE	22
7	ANAFORA	23
7.1	PŘÍMÁ ANAFORA	23
7.2	ASOCIAČNÍ ANAFORA	24
7.3	KONCEPTUÁLNÍ ANAFORA	24
8	SHRNUTÍ TEORETICKÉ ČÁSTI	25
9	PRAKTICKÁ ČÁST	26
9.1	POPIS UŽITÉ METODOLOGIE	29
9.2	VÝSKYT DEMONSTRATIVNÍCH DETERMINANTŮ V ČESKÝCH TEXTECH Z OBLASTI FILOSOFIE	31
9.3	VÝSKYT DEMONSTRATIVNÍCH DETERMINANTŮ VE ŠPANĚLSKÝCH TEXTECH Z OBLASTI FILOSOFIE.....	32
9.4	VÝSKYT HLEDANÝCH LEMMAT V NÁHODNÉM VZORKU A STANOVENÍ HYPOTÉZ	33
9.5	PŘÍMÁ ANAFORA	37
9.5.1	<i>Přímá anafora s repeticí v postcedentu</i>	38
9.5.2	<i>Přímá anafora s částečnou repeticí v postcedentu</i>	43
9.5.3	<i>Přímá anafora s reiterací v postcedentu</i>	47
9.6	KONCEPTUÁLNÍ ANAFORA	50
9.6.1	<i>Konceptuální anafora s demonstrativem rozvíjejícím substantivum</i>	51
9.6.2	<i>Konceptuální anafora se substantivem a adjektivem v postcedentu</i>	60
10	ZÁVĚR	64
11	PŘÍLOHY	73
11.1	ŠPANĚLSKÝ KORPUS - PŘÍMÁ ANAFORA	73
11.1.1	<i>Repetice</i>	73
11.1.2	<i>Částečná repetice</i>	78
11.1.3	<i>Reiterace</i>	80
11.2	ŠPANĚLSKÝ KORPUS – KONCEPTUÁLNÍ ANAFORA	80
11.2.1	<i>Demonstrativum + substantivum</i>	80
11.2.2	<i>Demonstrativum + NS + NA</i>	89
11.3	ČESKÝ KORPUS – PŘÍMÁ ANAFORA	90
11.3.1	<i>Repetice</i>	90
11.3.2	<i>Částečná repetice</i>	91
11.3.3	<i>Reiterace</i>	95
11.4	ČESKÝ KORPUS – KONCEPTUÁLNÍ ANAFORA.....	96
11.4.1	<i>Demonstrativum + NS</i>	96
11.4.2	<i>Demonstrativum + NA + NA</i>	104
12	CITOVANÁ LITERATURA	106

1 Úvod

Ve své diplomové práci zaměřené na anaforické užití demonstrativ v odborných textech bych se nejprve ráda věnovala teoretickému představení anafor a demonstrativ v české a španělské lingvistické tradici. Budu vycházet z definice pojmu „anafora“ a vysvětlím jeho praktické použití a důležitost pro přirozenou textovou kohezi.

Dále bych představila celkový cíl práce, kterým by mělo být mapování tohoto lingvistického jevu v češtině a ve španělštině. Takový úkol je poměrně obecný a rozsáhlý, proto bych omezila okruh zájmu práce pouze na určité typy španělských a českých demonstrativ. Svou pozornost budu zaměřovat na španělská demonstrativa: *este, ese, aquel*, u českých ekvivalentů se soustředím na demonstrativa *ten, tento a onen*, aby byl výzkum relevantní a podložen co největším množstvím dat.

První z kapitol teoretické části dedikuji determinantům a anaforám obecně: představení druhů determinantů a anafor v různých gramatikách a porovnání těchto jevů v české a španělské lingvistice. Věnovat se budu konkrétně anaforám přímým a konceptuálním, tyto pojmy blíže vysvětlím v kapitole 7. Dále popíši fenomén anaforického odkazování a jeho specifikace pro český a španělský jazyk. Jazykový korpus, který bude pro práci použit, bude složen z filosofických textů španělských a českých filosofů 21. století. Tento druh textů jsem si vybrala díky osobnímu zájmu o filosofii a také proto, že se jedná o můj druhý studijní obor. Aby byl výzkum relevantní, pokládám za důležité jej nějakým způsobem ohraničit a specifikovat. Závěry tak sice nebudou obecně platné pro všechny druhy textů, ale budu moci představit daleko hlubší analýzu.

Praktická část představí jednotlivé texty a nástroj, se kterým budu pracovat: Sketch Engine. Texty nahraji do databáze korpusu, ve které je budu anotovat. Provedu celkovou analýzu textů a následně vyberu pomocí funkce náhodného generátoru sto českých a sto španělských výskytů lemmat demonstrativ *este, ese a aquel* ve španělštině a *ten, tento a onen* v češtině. Jednotlivé výskyty pak roztřídím a pokusím se najít určité paralely a identifikovat pravidla a okolnosti, za kterých jsou demonstrativa v anaforách využita. V úvodu teoretické části také představím hypotézy, které se v závěru práce pokusím buď potvrdit nebo vyvrátit.

Tyto hypotézy jsou následující:

1. Bude převažovat více konceptuálních anafor se strukturou demonstrativum + NS, než anafor přímých. (Kvůli povaze textů, v odborných textech předpokládáme důraz na konkretizaci, aby nedošlo k nedorozumění nebo záměně pojmů.)

2. V případě anafor přímých bude převažovat struktura demonstrativum + úplná repetice, ze stejného důvodu, který jsme uvedli u předchozí hypotézy.

3. V případě anafor konceptuálních se bude jednat o anaforická vyjádření shrnující velké celky, např. celé odstavce, a to především kvůli složitosti a abstraktnosti témat, kterými se texty zabývají. Předpokládáme, že autoři nejprve složitě popíší určitý fenomén, který pak budou mít snahu kondenzovat do pochopitelnějšího celku buď za účelem jeho vysvětlení nebo proto, aby o něm mohli dále konkrétněji referovat.

4. Jedním z faktorů, který bude mít vliv na volbu anaforického vyjádření a demonstrativa ve španělštině, bude vzdálenost mezi antecedentem a postcedentem.

5. Nejvíce zastoupeny mezi konceptuálními anaforami postcedenty shrnující myšlenky.

V závěru popíší, k čemu jsem dospěla během analýzy textů a jaké praktické výsledky by takový závěr mohl nabídnout současné lingvistice a výzkumu v oblasti anafor.

2 Textová lingvistika

Jak již bylo řečeno v úvodu, v naší práci se budeme zabývat komparativní analýzou textů z odborného akademického prostředí v oblasti filosofie. Domníváme se, že na úvod je třeba uvést z jakého pojetí textu jako takového vycházíme. Text pro nás není jen krátkým větným řetězcem, ale spojením jedné či více jazykových rovnic, které jsou vzájemně propojené tak, že jejich doslovný textový význam interaguje s jejich mimojazykovým kontextem. Textem tedy rozumíme jak onen soubor vět, tak mimojazykové aspekty nezbytné pro jejich správnou interpretaci z hlediska komunikačního záměru mluvčího.

Text je pro nás tou největší komunikační jednotkou, zatímco výpověď chápeme jako minimální jednotku komunikace. Z této interpretace vychází, že text je určitý soubor výroků, které jsou propojeny jak pragmaticky, tak sémanticky a syntakticky.

Spojením vět s určitou pragmatickou hodnotou do větších celků se správným propojením vzniká text. Stupeň správnosti textové konstrukce lze určit jeho analýzou ze tří vzájemně se doplňujících hledisek, které jsme pojmenovali jako:

1. Hledisko pragmatické
2. Hledisko sémantické
3. Hledisko syntaktické

Kohezní mechanismy jako je pronominalizace nebo konexe, ať už na úrovni věty nebo textu, odkazují k určitým vztahům, které jsou textu vlastní, např. sémantická a textová koheze nebo pragmatická stránka textu. (Tanskanen, 2006, pp. 1-14)

Textové kohezi také pomáhají prvky jako je deixe. V následující části se budeme věnovat různým druhům deiktického odkazování. Pro naši práci bude relevantní převážně deixe textová – viz níže, jelikož obsahuje demonstrativa, se kterými budeme pracovat, nicméně pokládáme za důležité zmínit alespoň okrajově všechny druhy tohoto fenoménu.

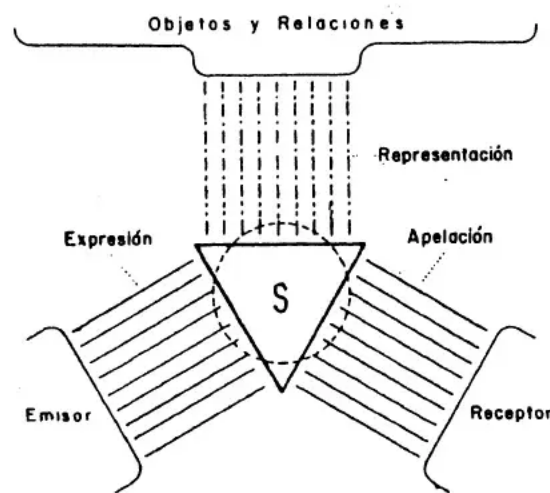
2.1 Deixe

Deixis pochází z řeckého slova, které můžeme přeložit jako „ukazovat“ a označuje určitý vztah, kdy prostřednictvím gramatických prvků odkazujeme ke skutečnostem chápaným v určitém komunikačním kontextu.

Tento fenomén představil jako jeden z prvních Karl Bühler (Buhler, 1934), který rozlišoval mezi znaky, které získávají svůj význam v situačním kontextu a znaky, které tvoří smysluplné syntagmatické struktury, které jsou oddělitelné od okamžité situace. Pro toto rozdělení Bühler používá termíny *Zeigfelds*, tedy „deiktické pole“ a *Symbolfeld* „symbolické pole“.

Tato Bühlerova teorie představuje určitou alternativu k poměrně rigidnímu syntakticko-sémanticko-pragmatickému paradigmatu.

Karl Bühler nazval svůj model komunikace jako „nástrojový“ (organon), jelikož chápe znak jako nástroj, jehož pomocí emisor něco vysvětluje adresátovi.

Obrázek převzat z: (Buhler, 1934, p. 48)

Tento model komunikace se už svým názvem odvolává na Platóna, který nazývá řeč organonem. Schéma obsahuje čtyři hlavní body. Střed je tvořen trojúhelníkem, na jehož vrcholech stojí *mluvčí* (emisor), *adresát* (receptor) a *sdělení* (objetos y relaciones). Čtvrtý bod se nachází uvnitř trojúhelníku a představuje samotný zvukový jev, který je kružnicí spojen se všemi ostatními body. Čáry směřující od znaku symbolizují různé funkce jazyka: *reprezentační* (representación), *apelativní* (apelación) a *expresivní* (expresión). Podle autora by na tyto tři části komunikace měl být brán ohled vždy. Mluvčí se soustředí vždy jen na jednu z nich, ostatní jsou v pozadí. Pokud je však nějaká z funkcí úplně ignorována, komunikace selhala. Toto schéma autor použil k ilustraci příkladu, kdy jsou v pokoji společně dva lidé, jeden z nich slyší nějaký zvuk, podívá se z okna a oznámí tomu druhému, že začalo pršet. Druhá osoba se též podívá z okna, buď kvůli tomu, co řekla první osoba, nebo jednoduše proto, že sledovala její pohled. (Buhler, 1934, pp. 48-49)

Nejde však o model pomyslné vysílačky, kdy emisor na jedné straně něco vypouští a receptor to následně přijímá. Jazykový znak se nachází v určitém situačním kontextu. Bühler rozděluje komunikaci do tří základních funkcí:

1. apelativní
2. expresivní
3. reprezentační

Tyto funkce určují vnitřní stav mluvčího. Např. apelativní funkci můžeme vidět v otázkách nebo imperativních sděleních. Funkci expresivní zase najdeme velmi často ve vyjádření přání a funkci reprezentativní zase v oznamovacích větách.

Mohlo by se zdát, že Bühlerovo pojetí je skoro totožné s teorií F. Saussura, který rozděluje jazykový systém na „langue“ a „parole“. Sausserův pohled je ale dualistický, vnímá znak jako „akustický obraz“ na straně jedné a „pojem“ na straně druhé. Vztah těchto entit je podle něj arbitrární. Symbolický znak, který je tak vytržen ze situačního kontextu, který postrádá vztah k mimojazykové realitě, se bude vymezovat syntagmatickými vztahy k jiným symbolickým znakům.

Tento model Bühler nesdílí a při svém uvažování postupuje jinak. Rozlišuje pole ukazovací, kde najdeme znaky a významy deiktické. Těmito znaky určuje mluvčí situační kontext. A pole symbolické, ve kterém najdeme symbolické znaky vypojené ze situačního kontextu. (Auer, 2014, p. 30)

Deixi můžeme rozčlenit do následujících skupin:

- Deixe osobní, pod kterou se řadí veškeré elementy, které odkazují k osobám účastným komunikace (emisor – já a příjemce – ty).

Zájmena, která odkazují k první a druhé osobě:

Ve španělštině: yo, tú, usted, nosotros, vosotros, ustedes, me, os, etc.

V češtině: já, ty, vy, my, mě, etc.

Slovesné morfémy první a druhé osoby:

Ve španělštině: cant-o, consult-áis.

V češtině: zpív-ám, konzultuje-te.

Privlastňovací zájmena první a druhé osoby:

Ve španělštině: mi, tu, nuestros, vuestros.

V češtině: můj, tvůj, náš, váš.

- Deixe prostorová zahrnuje elementy, které interpretujeme z hlediska prostoru, ve kterém se komunikace odehrává (tady). Prostorová deiktika odkazují na vzdálenost nebo blízkost daného objektu vzhledem k emisorovi.

Demonstrativa (este, ese, aquel).

Zájmena neurčitá (esto, eso, aquello)

Adverbiální proformy (aquí/acá, ahí, allá/allí, así).

- Deixe časová zahrnuje elementy, které interpretujeme z hlediska času, ve kterém se komunikace odehrává. Temporální (časová) deixe poukazují na současnost, budoucnost nebo minulost vzhledem momentu komunikace.

Časové příslovce (ayer, mañana, anteayer, etc.)

Slovesné morfémy přítomného času oznamovacího způsobu (regreso), pretérita indefinida (regresó, regresé) a budoucího času (regresaré). (Cuenca, 2010, p. 14)

- Deixis textová zahrnuje odkazování v rámci textu, tedy endoforické odkazování, které může být buď směrem dopředu (katafora) nebo zpětně, dozadu, (anafora). Prvek, který zajišťuje ko-referenci jednotek v textové deixi nazýváme antecedent. Nejčastěji jsou prostředky textové deixe vztažná zájmena a ukazovací zájmena. Zároveň se velmi často v tomto druhu deixe objevuje ukazovací zájmeno *to*, které neodkazuje pouze k antecedentům v jednotném čísle a středním rodě, ale i k celým odstavcům či větám. Pro naši práci bude relevantní právě tento druh deixy, a to konkrétně odkazování zpětné, tedy anaforické.

3 Zájmena a determinanty

Jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole, jedním z hlavních představitelů deiktických pojmenování mohou být ukazovací zájmena (determinanty), proto budeme následující odstavce věnovat právě jejich klasifikaci a popisu jejich funkcí jak ve španělštině, tak v češtině.

Definovat kategorii zájmen ve španělském jazyce není vůbec snadným úkolem. V naší práci se budeme zabývat determinanty *este, ese, aquel* v anaforickém užití, proto nejprve popíšeme pozici těchto výrazů mezi ostatními determinanty. Následně se budeme věnovat anaforám, jejich formám a typům.

Rozsah práce nám bohužel neumožňuje vytvořit vyčerpávající náhled do tohoto tématu. Shrnujeme pouze dílčí aspekty, které jsou pro naši práci relevantní.

3.1 Klasifikace determinantů ve španělštině

Španělští gramatici nejsou v úplné shodě, co se týče klasifikace slovních druhů, rádi bychom na úvod nastínili možné rozdíly mezi jednotlivými pojetími. Nueva Gramática de la lengua Española z roku 2009 ustanovila devět syntaktických a sedm sémantických skupin slov.

Syntaktické:

El Sustantivo
El Adjetivo
El Determinante
El Pronombre
El Verbo
El Adverbio
La Preposición
La Interjección
La Conjunción

Sémantické:

Los Demostrativos
Los Posesivos
Los Numerales
Los Cuantificadores
Los Relativos
Los Interrogativos
Los Exclamativos

Pro naši práci jsou relevantní tzv. determinanty. Pod názvem *pronombres* se skrývají slova, kterými se odkazujeme na osoby, zvířata nebo věci, aniž bychom je skutečně pojmenovali.

Pronombres personales, tedy zájmena osobní, jsou kategorie, která mění svou formu dle toho, zda se odkazují na mluvčího (první osoba), posluchače (druhá osoba) nebo k tomu, o kom nebo o čem se hovoří (třetí osoba). Osobní zájmena tedy můžeme považovat za deiktickou kategorii, protože zastupují účastníky diskurzu. Deixi jako takové jsme se věnovali v druhé kapitole (kapitola 2.1.).

Zájmena první osoby jsou ve španělštině: *yo, mí, me, conmigo, nosotros, nosotras, nos.*

Zájmena druhé osoby jsou ve španělštině: *tú, vos, ti, te, contigo, vosotros, vosotras, os, usted, ustedes.*

Zájmena třetí osoby jsou ve španělštině: *él, ellos, ella, ellas, le, les, la, las, lo, los, se, sí, consigo.*¹

Osobní zájmena mohou vystupovat jen a pouze v roli zájmen, na rozdíl od jiných tříd slov, která mohou své kategorie měnit dle kontextu. Mezi takové skupiny slov patří např.: demonstrativa, neurčitě kvantifikátory, číselné kvantifikátory, zvolací zájmena, tázací zájmena anebo zájmena vztažná (Oyanedel & Samaniego, 2014).

Jiní autoři, např. Gómez Torrego, autor mnoha gramatických příruček o morfologii a syntaxi španělského jazyka, rozlišuje mezi determinativními demonstrativy a demonstrativními zájmeny. (Gómez Torrego, 2008, p. 112)

Determinanty jsou podle NGDLE² slova, která doprovázejí substantiva a určují, k jakému referentu dané determinanty odkazují.

Jiní autoři, např. Trujillo (1987, pp. 347-365) zdůrazňuje situační význam determinantů. Dle Trujilla determinanty umisťují slova v rámci dané promluvy. Referenční obsah těchto slov je čtenáři či posluchači již známý, a proto determinanty informují jakou pozici tato slova zaujímají vzhledem k mluvčímu a vzhledem k ostatním výrazům v textu.

Na druhou stranu Sarmiento (1993, pp. 23-24) poukazuje na konkretizační a identifikační funkci determinantů. Identifikují a konkretizují jméno na něžž poukazují.

Velmi rozsáhlou analýzu determinantů provedl Coseriu, který pod pojem determinace zahrnuje operace, které umožňují, aby bylo jazykovými znaky řečeno něco o něčem. Aby mohl být nějaký virtuální znak upevněn a aktualizován v konkrétní realitě (Coseriu, 1955, pp. 34-40).

Dělí determinaci na několik typů a subtypů. Prvním takovým rozdělením je distinkce mezi následujícími operacemi:

1. aktualizace	3. diskriminace
2. identifikace	4. delimitace

Diskriminace a aktualizace, přestože jsou rozdílné, se nacházejí na stejné ideové linii.

Pohybují se od virtuálního k aktuálnímu a od plurivalence („univerzálnosti“) potenciálního označení k monovalenci („specifičnosti“) konkrétního denotátu. Tyto operace

---

¹ Složeniny: *conmigo, contigo* a *consigo* považujeme za slova z hlediska „grafického“. Z pohledu syntaktického se jedná o předložkové spojení (*grupo preposicional*).

² Nueva Gramática de la Lengua Española

nemodifikují možnosti znaku, ale spíše je sami provádějí; a denotát „neomezují“, ale pouze konkretizují. (Coseriu, 1955, pp. 42-43)

Coseriuovo chápání determinace je velmi široké. Dle jeho pojetí by se do této kategorie řadila i některá adjektiva. Determinant chápe jako jakýkoli výraz, který doplňuje smysl jiného výrazu v diskurzu. Mohou to být určité členy, demonstrativa, posesiva nebo adjektiva a jiné výrazy. Takové pojetí však není zcela obvyklé, ve většině případů se determinanty chápou jako užší skupina slov.

NGDLE z roku 2009 řadí mezi determinanty demonstrativa, posesiva, člen určitý, relativa, interogativa a exklamativa. Jiní mezi determinanty zařazují i kvantifikátory, které ale NGDLE chápe jako separátní skupinu, tzv. gramatické třídy, které se prolínají s ostatními slovními druhy (*clases transversales*). Pojetí determinace je, jak je patrné z výše uvedeného rozboru, poměrně různé u různých autorů. Záleží na tom, jak široce se na daný jev díváme. V naší práci se věnujeme demonstrativům, která zahrnují mezi determinanty většina uznávaných autorů.

3.1.1 Determinanty vs. Adjektiva ve španělštině

Determinanty stojí před jmény a shodují se s nimi v čísle a rodě. Úkolem demonstrativ, jak bude podrobněji vysvětleno v následující kapitole (kapitola 5), je rozvíjet substantiva. Jednou z problematických částí pojednání o determinantech bývá určitý člen. Většina autorů se shoduje na tom, že determinanty rozvíjí substantiva a vytváří syntagmata. Je tedy patrná jejich syntaktická funkce. Členy však tuto syntaktickou funkci postrádají. Proto je např. Zavadił a Čermák považují za samostatný slovní druh (Čermák & Zavadił, 2010, p. 393).

Přestože mají determinanty adjektivní povahu, je nutné uvést na pravou míru, že se od nich také zásadně liší.

Ve většině případů stojí determinanty před jménem, tedy v prenominální pozici. Adjektiva, na druhou stranu, často mohou zaujímat jak prenominální tak postnominální pozici. Álvarez Martínez, ve svém pojednání o zájmenech zdůrazňuje, že preference prenominálního postavení u demonstrativ je důvodem, proč jsou považována za typické determinanty. (Martínez & Ángeles, 1989, pp. 111-112)

Důležitou distinkcí je také rozdílná sémantická funkce adjektiv a determinantů, kdy adjektiva omezují denotační pole objektu a funkce determinantů je spíše identifikovat a vyčleňovat. (Alarcos Llorach, 1976, p. 57)

Jak uvádí NGDLE, díky determinantům mohou substantiva zastávat funkci subjektu, na rozdíl od (kvalitativních) adjektiv, která toto substantivum neumožňují. NGDLE toto ilustruje na následujícím příkladu:

Este niño lloraba sin parar.

*Niño travieso lloraba sin parar.

Jak je patrné z výše uvedeného příkladu, determinant „este“ dostatečně konkretizuje substantivum. V druhé větě, která je označena jako agramatická, chybí substantivu nějaký determinant, samotné adjektivum nestačí k jeho konkretizaci. Proto se výrazy este, ese, aquel (a případně určitý člen) považují za vůdce nominálního syntagmatu (stojí na prvním místě). Jejich úkolem je identifikace reference daného substantiva.

3.2 Zájmena v češtině

V české gramatické tradici se demonstrativa řadí pod kategorii zájmen. Koncepce, ze které budeme v naší práci vycházet, je popsána Štichou. (Daneš, 2013, pp. 397-399)

Autor tyto jednotky nazývá zájmena odkazovací a dodává, že představují souhrnný název pro čtyři zájmena tradičně nazývaná „ukazovací“. Jedná se o zájmena: ten, tento, onen, takový. Dále se mezi odkazovací zájmena řadí rodově neproměnné „to“, které má specifický slovnědruhový status. Nekongruentní zájmeno „to“ najdeme často ve větách, kde

(a) vysvětlujeme význam termínů: Např. **To** znamená...

(b) vyjadřujeme identifikaci: Např. **Ta řada štítových kopečků, to** byl štítový val.

(c) odkazujeme k infinitivu: Např. **Být užiteční, to** je náš jediný cíl.

(d) zastupuje zevšeobecnující substantivum (problém, otázka apod.) Např. *Zcela nezpůsobili jsme dosud ve zjišťování některých látek vypouštěných do toků průmyslem, nejsme schopni ani určit jejich zdroje, a na některé nežádoucí látky nám dokonce scházejí limity. **To** se bohužel týká i vody, kterou pijeme.*

(e) se jedná o ustálená spojení: Např. Jó **psi, to** je moje.

Zájmena ten, tento, onen

Primární funkcí těchto zájmen je odkazovat k předmětu komunikace.

Šidí taxikáře na spropitném, **ten** je přesto přijímá s upřímně vděčným úsměvem.

Ne snad kvůli strachu ze smrti, **tento** pocit v něm válka udusila spolu se všemi ostatními.

Byl to Wickes, **onen** diskvalifikovaný nositel černého pásu z Coventry.

Zájmeno ten je více stylově neutrální než zájmeno tento, které má spíše formální ráz, proto se v našich textech analyzovaných v praktické části bude vyskytovat pravděpodobně nejčastěji. Zájmeno onen je považováno za knižní, skoro až archaické a mnohdy může být použito jako ironický či patetický prostředek.

České zájmeno ten, ta to, může být použito buď samostatně nebo společně se substantivem.

*Ted' ale máme důvod k domněnce, že je naděje na určité ujasnění situace, pokud jsme vyrozuměli ze zprávy, kterou jsi dostal včera ráno. Informoval jsem tě o **té zprávě** včera odpoledne.*

*Připomínal jí Naomi, podle toho mála, co o **té ženě** věděla.*

Zájmeno *tento* se v české gramatice dá použít v naprosté většině případů pouze ve spojení se substantivem. Výjimku tvoří např. spojení „jako je tato/toto/tento“.

*Bohužel, v situacích, jako je **tato**, stačí polevit na pouhý zlomek vteřiny.*

Jedním ze společných rysů demonstrativ je jejich identifikační funkce, jak již bylo zmíněno v předchozím odstavci. Zde můžeme rozlišovat demonstrativa tzv., ukazovací nebo identifikující.

Demonstrativa řadící se do skupiny první ukazují k objektům a k vlastnostem (např. ten, takový apod.). Svou strukturou vyjadřují prostorovou vzdálenost referenčního objektu k mluvčímu. Z hlediska funkce je všeobecně chápaným rysem demonstrativ pokyn posluchači, aby hledal referenční objekt. Někdy je referent mimo jazyk, v tomto případě mluvíme o tzv. exofoře. Při odkazování uvnitř kontextu jazyka užíváme termínu: endofora.

Ukazovací zájmena nesložená (ten, takový) jsou bezpříznaková, mluvíme-li o jejich schopnosti vyjádřit vzdálenost vzhledem k mluvčímu.

Demonstrativa skupiny druhé jsou *týž*, *tentýž* a vyjadřují identitu určitého objektu nebo identitu vlastností různých objektů.

Specifické je ukazovací zájmeno *to*, které nerefereje k objektům, ale k situacím, které jsou označené větami:

a) exofora [X vyplázl jazyk na Y.]₁ – [To]₁ se nedělá.

b) endofora [Petr jí odpustil]₁ a [to]₁ ho ještě dlouho mrzelo. (Karlík, et al., 2017)

Vzhledem k tomu, že český jazyk nedisponuje kategorií členů, věnujeme jeden odstavec této práce popisu, jaké prvky užívá čeština v místech, kde španělština dává člen určitý.

Předně je třeba zmínit, že v místech, kde španělština užívá určitý člen nemusí čeština vždy použít anaforické substantivum bez identifikátoru. Kritéria, která musíme vzít v potaz jsou následující:

1) V případě, že substantivum není možné chápat genericky, kontext nám umožňuje použít substantivum holé, bez identifikátoru. Nepřítomnost identifikátoru nám říká, že z kontextu je jasně zřejmý vztah referenta a substantiva.

2) Jak plyne z výše uvedeného, demonstrativum je nutné použít, pokud hrozí, že by anaforické substantivum mohlo být chápáno genericky.

3) Štícha uvádí, že při užití či neužití demonstrativa hraje roli také sémantická stránka. (Štícha, 2001, pp. 92-95) Např. slova jako jsou názvy oděvů (košile, boty...) jsou tak všední, že nedávají příležitost k retrospektivní spoluúčasti. Užití demonstrativa „ten“ dle autora signalizuje, že autor sdílí vztah k danému tématu s adresátem. Použijeme-li holé substantivum, nenavodíme dojem onoho retrospektivního odkazování z intersubjektivního nadhledu, o kterém autor mluví.

4) Další z věcí, kterou musíme vzít v potaz je vztah antecedentu a postcedentu. Jak uvádí Mluvnice češtiny 3, pokud se v postcedentu nachází hyperonymum, užijeme identifikátor. Pokud jsou v antecedentu a postcedentu synonyma, není nutné identifikátor použít (přestože je to možné), postačí holé substantivum. (Daneš, et al., 1987, pp. 696-703)

V českém jazyce je mnoho faktorů, které mají vliv na výběr demonstrativa či jeho vynechání. Výše uvedený výčet není vyčerpávající, ale poskytne dostatečný úvod do této problematiky a domníváme se, že je pro tuto práci dostačující. Za další zkoumání by však stála otázka generického významu, který zmiňuje např. Štícha. Z jeho popisu bohužel není jasné, za jakých podmínek je možné substantivum chápat genericky a kdy nikoli.

4 České *to* vs španělské *lo*

Při kontrastivní analýze španělských a českých demonstrativ můžeme narazit na případy, kdy je problematické překládat zájmeno „*to*“ do španělštiny pomocí demonstrativa „*esto*“ nebo „*eso*“.

V NGDLE (§14.9-14.10) se dočteme, že lingvisté se zcela neshodnou na tom, zda máme *lo* považovat za pronominální element nebo spíše člen, element, který substantivizuje. V prvním případě by adjektivum v sekvenci (*lo bueno*), předložková vazba v sekvenci (*lo de siempre*) a vztažná vedlejší věta (*lo que tú digas*) modifikovaly a omezovaly denotační pole pronominálního elementu *lo*. V druhém případě by člen *lo* fungoval jako substantivizační element zmíněného adjektiva, předložkové vazby a vztažné vedlejší věty.

Ve španělštině existují dva druhy *lo*.

1. Referenční – individuální
2. Emfatický – kvantifikátor stupně adjektiv a adverbii

Referenční *lo* najdeme vždy ve spojení s neživotným elementem. Vidíme to na příkladu kontrastu mezi slovním spojením *el alto* x *lo alto*, kdy první nominální skupina může poukazovat na osobu nebo objekt, zatímco ta druhá referuje o nějaké materiální nebo nemateriální věci (materiální: *lo alto de la montaña* – myšleno její vrchol x nemateriální: *lo mejor de Luis* – poukazujeme na vlastnost). Mohlo by se zdát, že věty jako *Tu hermano es lo mejor de ese equipo* protirečí výše uvedeným tezím. To však není pravda právě proto, že

sekvence *lo mejor*, přestože referuje o životném elementu *hermano*, zastává v této konkrétní větě funkci jmenného přísudku (*Tu hermano es ESO.*). Jak sekvence *lo mejor de ese equipo*, tak výraz *eso*, jsou rodu středního. Nominální skupina středního rodu by naopak nebyla žádoucí ve větě, kde by zastávala funkci podmětu slovesa, které predikuje o osobách, např. **Lo mejor de ese equipo dijo que...*

Referenční *lo* můžeme kombinovat se všemi kategoriemi, které mohou zastávat funkci specifikativního rozvíjecího členu substantiva, mluvíme tedy o adjektivech, předložkách, vztažných větách a participiu. Vidíme to např. v sekvencích:

Lo único que te queda...

Lo grande, lo pequeño, lo antiguo, lo reciente...

Lo de las mujeres, lo de su edad...

Lo de aquí, lo de allá...

Kvantifikační *lo* najdeme v sekvencích, kde se autor snaží kvantifikovat stupeň nějakého adjektiva či adverbia. Zároveň jej následuje vedlejší věta se spojkou *que*.

¡Lo raro que es este hombre!

V češtině může najít tzv. podmětné *to*, což ve španělštině, jak jsme výše vysvětlili, nelze. Proto např. větu *To je hezké*, nikdy nepřeložíme do španělštiny jako **Lo es bonito*, ale jako *Es bonito* nebo *Eso es bonito*.

5 Demonstrativa

NGDLE (2009, p. 2244) definuje demonstrativa jako zájmena, determinanty nebo adverbia, která vyjadřují určitou situaci v časovém nebo prostorovém kontextu ve vztahu k mluvčímu nebo posluchači.

Zjednodušeně řečeno, demonstrativa mohou ve větě zastávat funkci adjektiva (*este coche*) nebo se mohou objevit v pronominální pozici (*quién es este?*) (Pešková, 2020, p. 332)

Můžeme je klasifikovat do několika skupin podle:

1. Morfologických vlastností
2. Morfologické struktury
3. Syntaktické třídy
4. Časové nebo prostorové vzdálenosti, kterou vyjadřují
5. Jiných gramatických vlastností

5.1 Morfologické vlastnosti

Toto kritérium dělení nám umožňuje oddělit demonstrativní adverbia, která mají morfologické vlastnosti, od zájmen a demonstrativních determinantů.

Demonstrativa, která umožňují flexi rodu nebo čísla řadíme následovně:

Rod a číslo	Demonstrativum
Mužský rod jednotného čísla	Este, ese, aquel, tanto
Ženský rod jednotného čísla	Esta, esa, aquella, tanta
Mužský rod množného čísla	Estos, esos, aquellos, tantos
Ženský rod množného čísla	Estas, esas, aquellas, tantas
Střední rod jednotného čísla	Esto, eso, aquello, tanto, tal
Bez rozlišení rodu jednotného čísla	Tal
Bez rozlišení rodu množného čísla	Tales

V naší práci se budeme zabírat detailně pouze demonstrativy: *este, ese, quel, esta, esa, aquella, estas, esas, aquellas*.

5.2 Morfologické struktury

Pomocí tohoto kritéria dělíme demonstrativa na jednoduchá a složená, ačkoli skoro všechna patří do první skupiny. Složená demonstrativa *estotro* a *esotro* jsou archaickými výrazy, které vznikly složeninou determinantu *este, ese* a neurčitého zájmena *otro*. Dalším složeným demonstrativem je archaický výraz *aqueste*, složenina dvou latinských slov: *eccum* a *iste*, jehož významu odpovídá dnešní zájmeno *este*. Demonstrativum *aquese* vzniklo stejným způsobem ze dvou latinských slov *eccum* a *ipse*. Význam tohoto demonstrativa odpovídá dnešnímu zájmenu *ese*.

Do druhé skupiny demonstrativ patří také apokopovaná zájmena, kam řadíme pouze demonstrativum *tanto*, které se zkracuje na *tan* v případě, že stojí před adjektivem nebo adverbiem.

5.3 Syntaktické třídy

Klasifikace determinantů podle tohoto kritéria je sporná z několika důvodů. Zaprvé, různí autoři se zcela neshodují v tom, zda některé výrazy řadit mezi determinanty nebo adjektiva.

Přikloníme se k druhé možnosti, protože je to norma sledovaná španělskou královskou akademií. Zároveň považujeme za důležité zmínit, že toto rozdělení je dáno také morfologickými vlastnostmi daných slov. Demonstrativa se shodují se substantivem v čísle a

rodu, stejně, jako adjektiva. Nicméně, jejich funkce je odlišná. Determinanty ovlivňují extenzi nominálního syntagmatu, čímž se z něj stává referenční výraz.

Rozdíl mezi vlivem adjektiv a demonstrativ můžeme vidět na následujícím příkladu:

El coche – Aquel coche – *Coche – *Coche rojo + iba muy rápido.

Adjektivum (*rojo*), na rozdíl od členu nebo demonstrativa (*el; aquel*), nemění substantivum (*coche*) v referenční výraz.

5.4 Časová nebo prostorová vzdálenost

Pomocí tohoto kritéria dělíme demonstrativa do dvou skupin:

Ternární: *este, ese, aquel; esta, esa, aquella; estos, esos, aquellos; estas, esas, aquellas; aquí, ahí, allí.*

Binární: *acá, allá; ahora, entonces.*

Dle počtu kontrastů, které tato demonstrativa vytvářejí, je můžeme dělit na trojdílné (ternární) a dvojdílné.

Mezi trojdílná demonstrativa patří: *este; ese; aquel; aquí; ahí; allí*. Při jejich použití se vždy pohybujeme v trojrozměrném paradigmatu, kdy identifikujeme objekty na škále: blízký, méně vzdálený, více vzdálený.

Druhou skupinou jsou dvojdílná demonstrativa, kam řadíme např. *acá; allá; ahora; entonces*. Při použití těchto demonstrativ vytváříme kontrast mezi dvěma extrémy, kde neexistuje středový bod.

Dle tradičního gramatického přístupu demonstrativa *este* (ve všech svých variacích) a *aquí* určují blízkost posluchače k denotovanému objektu. Zatímco demonstrativa *aquel* (ve všech svých variacích) a *allí* vyjadřují vzdálenost posluchače vzhledem k denotovanému objektu.

V pomyslném středu pak stojí demonstrativum *ese*, které vytváří středový bod mezi blízkostí a vzdáleností dříve zmíněných demonstrativ.

Přestože existují teoretická pravidla pro používání výše zmíněných demonstrativ, v praxi se jimi uživatelé řídí jen zřídka. Španělská královská akademie uvádí, že vnímání vzdálenosti je zcela subjektivní, a proto se můžeme často setkat s alternací *ese* a *aquel*.

Z některých pozorování vyplývá, že aktivní uživatelé jazyka často zaměňují demonstrativa *ese* a *aquel* v určitých případech. Například používají výrazy jako *esos montes*, přestože objekt, o kterém se mluví (*montes*), je několik kilometrů vzdálený, pokud si přejí, aby byl vnímán jako blízký. (RAE, 2009, p. 2265)

Vzdálenost od deiktického centra, kterou ternární demonstrativa označují tedy není ani tak fyzická, jako spíše hodnotící/perceptivní.

Pokud někdo ukáže jiné osobě škrábanec na paži, pozorovatel by mohl říct: ¿*Cómo te hiciste ese arañazo?* Nebo také ¿*Cómo te hiciste este arañazo?* Rozdíl mezi těmito dvěma variantami není nutné hledat ve vzdálenosti mezi škrábnutím a očima toho, kdo jej vnímá, ale spíše v míře solidarity či empatie, kterou si člověk přeje nepřímou předávat. I tak bylo pozorováno, že někteří mluvčí mohou v těchto kontextech používat jedno či druhé demonstrativní vyjádření bez znatelného rozdílu ve významu. Tyto soudy – rozdíl ve vnímání pro některé mluvčí a neutralizace pro jiné – se rozkládají na dvojice jako jsou: {*esto ~ eso*}, *que acabo de decir*. V prvním případě je relevantní relativní blízkost, kterou chce mluvčí vytvořit svými předchozími slovy, spíše než skutečný čas, který uplynul od jeho promluvy.“ (RAE, 2009, p. 2265)

Demonstrativní zájmena mají, jak už bylo naznačeno, širokou škálu využití. Obzvláště flexibilní z hlediska užívání jsou zájmena středního rodu, je tomu tak právě díky jejich schopnosti odkazovat k různým objektům, situacím nebo dějům.

Deiktické užití demonstrativa:

Quiero *eso*, no *eso*.

V tomto případě mluvčí ukazuje na určitý objekt, čímž vytváří distinkci mezi objektem druhým.

5.5 Demonstrativa vs. určité členy v anaforickém a deiktickém užití

V předchozí kapitole jsme se podrobně věnovali demonstrativům. Nyní se budeme zabývat rozdíly mezi demonstrativy a určitým členem v anaforickém a deiktickém užití. Přestože určitý člen nebude součástí naší analýzy, vnímáme jako důležité zmínit některé jeho vlastnosti v souvislosti s anaforickou a deiktickou funkcí.

Podle NGDLE se určitý člen vyvinul z latinského *ille*, *illa*, *illud*. Postrádá však schopnost plnit plnou ostensivní funkci. (2009, p. 2248)

Přesto však může plnit funkci anaforickou. Velmi zajímavý je v této otázce spor Rafaela Lapesy (Lapesa, 1961, p. 25) a José Mondéjara (1985, p. 296). Mondéjar zpochybňuje Lapesovu hypotézu o funkci určitého členu ve svém příspěvku do lingvistického časopisu *Revista Española de Lingüística*. Lapesa zastává tezi, že hlavní funkcí určitého členu je právě anaforická funkce, zatímco Mondéjar poukazuje na to, že člen nemá ani anaforickou ani deiktickou funkci. Ilustruje to na příkladu:

Pedro venía con un amigo; el amigo se detuvo mientras Pedro se adelantaba.

Podle Lapesy plní určitý člen „el“ v tomto případě jasně anaforickou funkci. Mondéjar ale neosuhlasí a tvrdí, že v tomto případě se substantivum „amigo“ opakuje ve větě dvakrát a určitý člen předchází onomu druhému výskytu.

My se přikláníme k názoru Rafaela Lapesy a uznáváme určitému členu jeho anaforickou funkci i v této větě.

Z hlediska sémantického, jak uvádí RAE (RAE, 2009, p. §14.4a) je úkolem určitého členu usnadnit identifikaci osoby či věci, o které se mluví. Přesněji řečeno, ukazuje na ni, aby ji posluchač mohl jednoznačně identifikovat v určitém kontextu. Proto musí mít posluchač na paměti lexikální obsah substantiva o které se jedná a stejně tak i veškeré informace, které s mluvčím sdílí. Této informaci říkáme „información consabida“³ a je úzce spojena s užitím členu určitého. Ne vždy musí být referent členu přítomný nebo dříve zmíněný v diskurzu. Může se jednat o sdílené informace, založené na společně sdílených zkušenostech nebo obecně známých faktech, které členové komunikace sdílejí. Proto mají určité členy jednoznačně širší paletu užití a funkcí než demonstrativa, což je způsobeno jejich specifitějším významem. Jak zmiňuje deskriptivní gramatika španělského jazyka (Bosque & Demonte, 1999, p. 800), určitý člen můžeme použít v případě, že referent je jednoznačně možné identifikovat v určitém kontextu. V případě užití demonstrativa je nutné, aby byl zajedno jednoznačně identifikovatelný, ale zároveň, aby byl známý pro adresáta. Proto demonstrativum odkazuje k tomu, na co ukazujeme nebo jsme se o tom právě zmínili. Je nezbytné, aby všichni členové komunikace znali kontext a situaci, jinak není interpretace nominálního syntagmatu možná. Uvedeme několik příkladů, které ilustrují problematiku nahrazení demonstrativa členem určitým a naopak.

a) *El/ese úmero 22*

b) *Ya faltaba poco para el/ese verano.*

c) *Estuve en su casa. La/Esa decoración me impresionó.*

d) *Las/*Estas cosas que más te gusten.*

V příkladu a), b) vidíme, že určitý člen může být použit, pokud chápeme, že se jedná o první zmínku daného elementu v diskurzu. Na rozdíl od demonstrativa, které nás nutí hledat v předchozím kontextu referent, ke kterému odkazuje.

Příklad c) ilustruje, že použití demonstrativa v asociační anafoře je nemožné, protože tento druh anaforického odkazování se zakládá na tzv. encyklopedických poznatcích o světě. (Leonetti, 2016)

Z poslední věty d) je patrné, že užití demonstrativa v případě vztažné věty se subjektivem je agramatické. Je tomu tak právě díky neurčitosti, kterou subjektiv evokuje. Referenta, který je v tomto případě hypotetický, není možné jasně identifikovat.

---

³ obecně známá informace

6 Reference

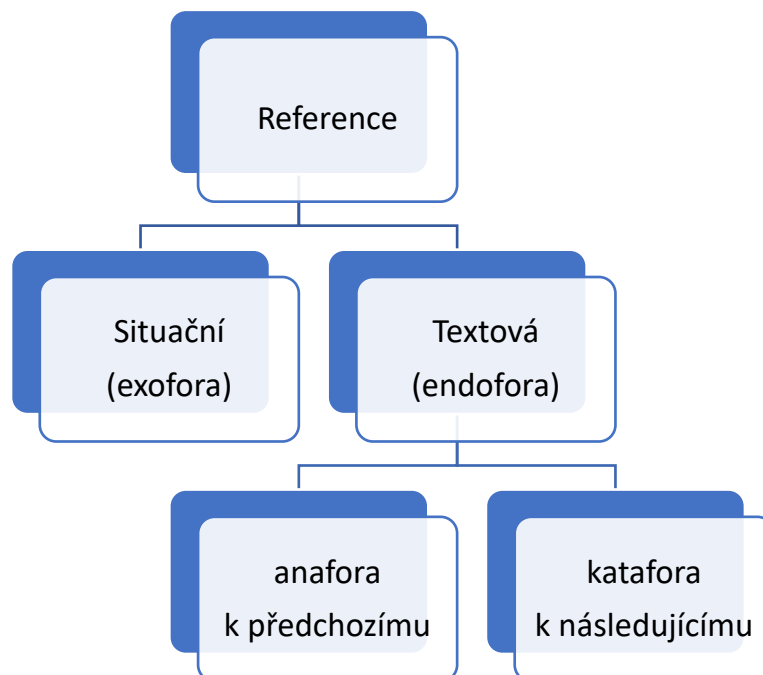
Pojem reference můžeme definovat jako vztah mezi dvěma gramatickými jednotkami, kde se jedna odkazuje ke druhé: zájmeno odkazuje ke jmenné frázi. (Crystal, 1985, pp. 407-408)

Jiný úhel pohledu je ten sémantický, kdy pokládáme referenci za spojení mezi slovy a mimo lingvistickou realitou. Tento pohled zastávali např. Strawson nebo Daneš, kteří tvrdili, že referenci ustanovuje mluvčí, nikoli sám jazyk. (Daneš, 1985, p. 198)

V naší práci se budeme zabývat především prvním pojetím referenčního vztahu, který lépe vyhovuje požadavkům vymezeného tématu, přestože zcela respektujeme pozici sémantickou. Díky intenzivnímu vývoji textové lingvistiky na konci minulého století byla napsána řada teoretických spisů na téma výstavby textu a textové koheze. Za zmínku stojí např. monografie M. Hallidaye a R. Hasanové s názvem *Cohesion in English*, která se zabývá podstatou textu a textové koheze. Ta je zde chápána jako sémanticky relační pojem, vztah dvou či více významů v textu. Jeden předpokládá druhý, jeden je na druhém závislý.

Rozlišují mezi kohezí gramatickou a kohezí lexikální. Do první zmíněné zahrnují referenci, substituci a elipsu a do druhé řadí reiteraci a kolokaci. Na pomezí lexikální a gramatické koheze stojí konjunkce. Hranice mezi oběma druhy kohezí není striktní, autoři poukazují na možnou prostupnost jevů mezi oběma skupinami. (Halliday & Hasanová, 1995, p. 33)

Na diagramu níže můžeme vidět, že referenci lze rozdělit na situační a textovou, která se dále dělí dle stylu odkazování na anaforu a kataforu.

Ze sémantického hlediska je reference trojího druhu.

- 1) personální
- 2) temporální
- 3) lokální

Anaforická reference je vztah dvou elementů, kdy jeden prvek odkazuje k nějaké předchozí části sdělení. Opačným případem je kataforická reference, kdy odkazujeme k tomu, co teprve bude řečeno.

7 Anafora

Jak bylo zmíněno v úvodu, naše práce je zaměřena na anaforické užití demonstrativ. Co jsou to demonstrativa a jaká je jejich pozice v lingvistickém paradigmatu ve španělském a českém jazyce jsme vysvětlili v předchozích kapitolách. Nyní se budeme podrobně věnovat anaforám, jejich rozlišení a využití.

Slovo anafora vychází z řeckého „*ana*“ (směrem narohu) a „*phorein*“ (nést, přenést), což nám pomáhá nahlédnout význam tohoto termínu: Spojení deiktických elementů s dříve představeným referentem.

Z funkčního hlediska, jak poukazuje Halliday & Hasanová, je diskurz považován za jednotku sémantického typu, která je kodifikovaná pomocí vět. Tato jednotka je pojena různými vztahy soudržnosti nebo vazbami mezi referenty, které jsou prezentovány v rámci diskurzu. Zmínění autoři ve své studii *Cohesion in English* zařazují anaforu do prvního z mnoha kohezních mechanismů: Reference, která sestává z referenčního spojení mezi deiktickými kategoriemi a dříve (či později) prezentovanými referenty. (Halliday & Hasanová, 1995)

Proti tomuto pohledu se staví Brownová a Yule, kteří nahrazují termín reference pojmem koreference, protože se na rozdíl od Hallidaye a Hasanové domnívají, že tento druh vztahu není vždy sémantický, ale interpretační. Mluví se někdy potřebuje sáhnout po informacích pragmatického typu, aby určil referenci použitých deiktik. (Brownová. & Yule, 1983, pp. 192-193).

Klasifikace anafor, kterou budeme v naší práci používat vychází z koncepce reference, kterou představila M. J. Cuenca ve své knize *Gramática del texto* (2010, p. 37).

7.1 Přímá anafora

Pokud je antecedent anaforického vyjádření stejný, nebo aspoň velmi podobný jménu, které se vyskytuje v antecedentu, hovoříme o tzv. přímé anafoře. Velmi často ji můžeme vidět v textech,

kde se v antecedentu objevuje pojmenování určité entity s neurčitým členem a v anaforickém vyjádření s členem určitým. V těchto případech mluvíme o tzv. druhé zmínce (segunda mención) daného elementu. Ve zmínce první, kdy je nám ještě neznámý a v diskurzu se objevuje poprvé, použijeme neurčitý člen. Tím jej čtenáři/posluchači ozřejmíme a při další zmínce můžeme použít člen určitý.

Quiere comprarse un escritorio para guardar sus memorias, una casa para guardar el escritorio y un jardín para guardar la casa.. (RAE, 2009, p. 1864)

V naší práci se budeme zabývat několika druhy přímé anafory podle povahy postcedentu.

1. Přímá anafora – repetice
2. Přímá anafora – částečná repetice
3. Přímá anafora – reiterace

7.2 Asociační anafora

Tato anafora je lexikální povahy, kde prvky neukazují ke stejnému referentu. Anaforická jednotka je spojena s antecedentem prostřednictvím asociace, vztahem založeným na blízkosti. Referenční rámec, který toto spojení zavádí, musí být sdílený jak mluvčím, tak posluchačem. V NGDLE (§1047) se dočteme, že se jedná o nepřímý typ referenčního vztahu. Je tomu tak proto, že postcedent představuje novou entitu, spojenou s antecedentem nějakou asociací. Ve španělštině se pro tento druh anafory uplatňuje převážně určitý člen, jelikož demonstrativum k sobě potřebuje nějaký jasně definovaný antecedent, ke kterému by koreferenčně odkazovalo. V českém jazyce se používá holé substantivum. V naší práci se tomuto druhu anaforických vyjádření věnovat nebudeme, zaměříme se pouze na konstrukce, ve kterých se objevují demonstrativa.

7.3 Konceptuální anafora

U tohoto druhu anafory antecedent většinou odpovídá většímu celku než jen pouhému slovu. Navíc je tento druh anaforického vyjádření charakterizován velmi volným vztahem mezi antecedentem a postcedentem. Proto se pro označení této anafory můžeme setkat také s názvem difúzní anafora např. v pojetí Fernández Ramíreze (1987, pp. 115-116). Na základě konceptuální interpretace antecedentu, což je ve většině případech celý odstavec nebo větší celek textu, vznikne postcedent. K porozumění vztahu mezi těmito dvěma entitami je nutné, aby adresát sdělení zapojil více úsilí, jelikož spojení mezi antecedentem a jeho protějškem není tak zřejmé, jako je tomu u lexikální anafory.

8 Shrnutí teoretické části

V teoretické části jsme si nejprve zařadili téma, o kterém naše práce pojednává, do odpovídající lingvistické oblasti – textové lingvistiky. Teoreticky jsme popsali fenomén deixe a upřesnili, jakému druhu deiktického odkazování se budeme v práci věnovat. Jelikož už samotný název práce obsahuje pojem „demonstrativa“, bylo nutné vysvětlit pozici tohoto slovního druhu v české a španělské gramatické tradici se zaměřením na konkrétní demonstrativa: *este, ese, aquel* ve španělštině a *ten, tento, onen* v češtině. Okrajově jsme zmínili fenomén reference, jelikož úzce souvisí s tématem anaforického odkazování. Poslední část teoretické části jsme věnovali anaforám a jejich klasifikaci. Pracovali jsme se třemi druhy anaforických vyjádření s důrazem na anaforu přímou a konceptuální, které budou pro naši práci stěžejní. Teoretická část nám posloužila k následnému postulování hypotéz, které budeme v praktické části ověřovat

a které jsme již uvedli v úvodu k této práci.

Tyto hypotézy jsou:

1. Bude převažovat více konceptuálních anafor se strukturou demonstrativum + substantivum, než anafor přímých. (Kvůli povaze textů, v odborných textech předpokládáme důraz na konkretizaci, aby nedošlo k nedorozumění nebo záměně pojmů.)

2. V případě anafor přímých bude převažovat struktura demonstrativum + úplná repetice, ze stejného důvodu, který jsme uvedli u předchozí hypotézy.

3. V případě anafor konceptuálních se bude jednat o anaforická vyjádření shrnující velké celky, např. celé odstavce, a to především kvůli složitosti a abstraktnosti témat, kterými se texty zabývají. Předpokládáme, že autoři nejprve složitě popíší určitý fenomén, který pak budou mít snahu kondenzovat do pochopitelnějšího celku buď za účelem jeho vysvětlení nebo proto, aby o něm mohli dále konkrétněji referovat.

4. Jedním z faktorů, který bude mít vliv na volbu anaforického vyjádření a demonstrativa ve španělštině, bude vzdálenost mezi antecedentem a postcedentem.

5. Nejvíce zastoupeny mezi konceptuálními anaforami postcedenty shrnující myšlenky.

9 Praktická část

Jak již bylo řečeno v úvodu práce (kapitola 1), naším cílem je analyzovat konkrétní anaforické prostředky v češtině a ve španělštině ve filosofických textech 21. století. Zabýváme se demonstrativy „este“, „ese“ a „aquel“ ve španělštině a demonstrativy „tento“, „ten“ a „onen“ v češtině užívanými ve funkci anaforik (textových deiktik). Jak jsme již uvedli, z důvodu limitovaného rozsahu práce se soustředíme pouze na výše jmenovaná demonstrativa a nebereme v potaz další prostředky, jako je např. určitý člen ve španělštině nebo pronominalizaci či posesivum.

V této praktické části se soustředíme na faktory, které ovlivňují volbu demonstrativ v konceptuální a lexikální anafoře. Tyto dva konkrétní druhy anafor jsme vybrali z toho důvodu, že se v textech objevují nejčastěji a jejich analýza nám připadá z hlediska množství příkladů nejzajímavější. Zároveň uznáváme, že dříve zmíněná limitace výběru anaforických prostředků, na které se zaměřujeme a volba pouze několika druhů anafor značně omezuje náš výzkum, který tak není vyčerpávající.

Při analýze zkoumáme, zda má povaha referentu vliv na volbu anafory a konkrétního anaforického vyjádření. U lexikální, přímé anafory se zaměřujeme na typologii použitých substantiv, zda převládá totální synonymie, částečná synonymie nebo reiterace.

U anafor typu konceptuálního se soustředíme na typologii referentu, zda referent, který anafora shrnuje, je souvětí nebo celý odstavec či kapitola. Zároveň hledáme systém, který by nám pomohl určit, jaké prostředky daný jazyk používá pro konceptualizaci myšlenek a proč.

Abychom mohli porovnat španělský a český přístup v případech anaforického odkazování, bylo nutné shromáždit množství textů, na kterých bude analýza provedena. Po důkladné rešerši jsme se rozhodli analyzovat 12 textů českých a 12 textů španělských filosofů.

Seznam španělských textů

Jméno	Název článku	Rok
Rafael Aragüés Aliaga	Una ruta de Kant a Hegel. Destino: ¿McDowell?	2020
Paulo Sergio Mendoza Gurrola	Comercio ontológico y posibilidad de un conocimiento metafísico del mundo natural en la <i>Nova dilucidatio</i> de Kant.	2020
Sergio Casado Chamizo	Entre Nietzsche y Spinoza: estética afectiva desde la voluntad de poder.	2020
Raúl Esteban de Pablos Escalante	Nietzsche: estética y arte de la transfiguración.	2020
Daniel Calles Rittner	Actualidad de Heidegger en siete tiempos. Esbozos para un proyecto político.	2019
Reynner Franco	Identidad y deferencia, o la percepción del cuerpo fragmentado.	2016
Roberto Albares	El problema del conocimiento en Mariano Ares y Sanz	2008
Ana Cuevas	Conocimiento científico, ciudadanía y democracia.	2008
Roberto Albares Albares	El problema del hombre en Pedro Dorado Montero.	2006
Leonardo Polo	La voluntad y sus actos.	1998
Héctor Velázquez	Comentario a <i>La Política</i> de Aristóteles.	1996
Angel Luis González	El pensamiento de Leonardo Polo	1994

Seznam českých textů

Jméno	Název článku	Rok
Jitka Paitlová	Stoletý solitér Hans Albert v kontextu evropské filosofie (nejen) 20. století.	2021
David Kocourek	Lidská morálka a morálka u zvířat.	2021
Stanislav Synek	Obraz lidského světa v Platónově podobnosti o jeskyni.	2019
Miroslav Vacura	Carnapova logická syntax jazyka a problém kategoriální chyby.	2019
Vojtěch Kolman	Duch je kost: k úskalím vědecké fyziognomie.	2019
Hynek Janoušek	Husserlova raná teorie časového vědomí.	2019
Petr Prášek	Existence a ontologická hra událostí.	2019
Jakub Mácha	Recenze: Hegelova fenomenologie světa	2019
David Svoboda, Prokop Sousedík	Tomáš Akvinský a vědecký status matematiky.	2019
Petr Dvořák	Je vágnost sémantický či ontický fenomén?	2019
Stanislav Sousedík	Úvod do aristotelsko-scholastické filosofie mysli.	2018
Ondřej Beran	Behaviorismus jako průhled do lidských srdcí.	2018

9.1 Popis užití metodologie

Samotná analýza probíhala v rozhraní nástroje SketchEngine, kam jsme importovali vybrané vzorky a vytvořili tak dva srovnatelné korpusy, jeden pro české a druhý pro španělské texty. Sketch Engine je počítačový program, tzv. korpusový manažer, software, který slouží k detailní analýze textů v různých jazycích. Primárně se používá ke zkoumání chování slov v rámci určitého kontextu.

1. CREATE CORPUS > 2. ADD TEXTS > 3. COMPILE

Build your own private corpus from texts on the web or from your own documents.

Name DP CZ

Corpus type Single language corpus
 Multilingual corpus

Language Czech 🔍

Description _____

Storage used: 317,914 of 1,000,000 words (31%)

Available features ▾

BACK NEXT

Obrázek 1

(Obrázek 1 – vytvoření vlastního českého korpusu)

1. CREATE CORPUS > 2. ADD TEXTS > 3. COMPILE

Build your own private corpus from texts on the web or from your own documents.

Name DP ES

Corpus type Single language corpus
 Multilingual corpus

Language Spanish 🔍

Description _____

Storage used: 317,914 of 1,000,000 words (31%)

Available features ▾

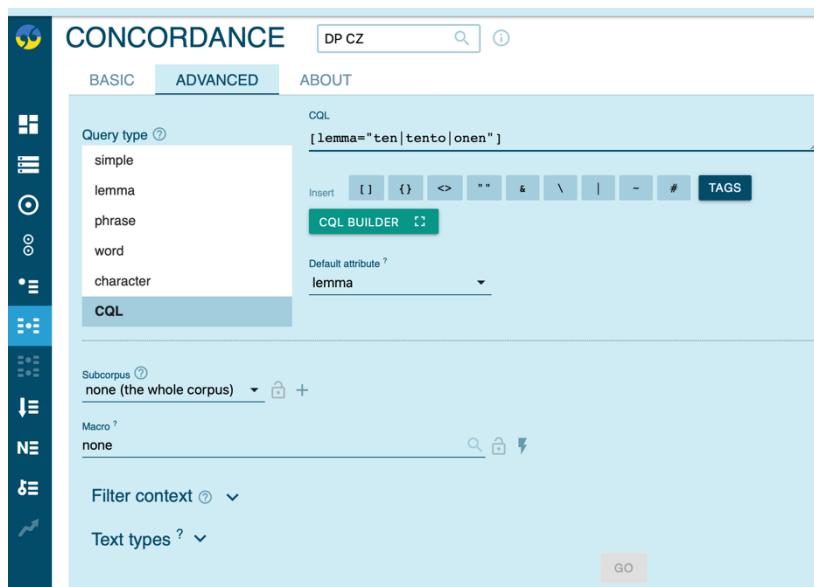
BACK NEXT

Obrázek 2

(Obrázek 2 – vytvoření španělského korpusu)

Před vytvořením vlastního korpusu je nutné mít všechny texty, které chceme do programu nahrát, ve formátu PDF. Následně je po jednom nahrajeme do programu a vybereme buď možnost monolingvistického nebo multilingvistického korpusu. My jsme pro potřeby naší práce použili monolingvistický korpus.

Vyhledávali jsme prostřednictvím pokročilého dotazu zadaného pomocí CQL jazyka (Corpus Query Language), což je speciálně kódovaný jazyk pro vyhledávání komplexních gramatických či lexikálních vzorců.

Obrázek 3

(Obrázek 3 – CQL dotaz pro hledání českých lemmat „ten/tento/onen“)

Pro analýzu jsme se rozhodli vybrat náhodný vzorek 100 anafor, které jsme vybrali prostřednictvím generátoru náhodného vzorku v programu SketchEngine. V generátoru vzorků vybereme počet, který chceme získat. Může se stát, že se mezi vzorky vyskytne chybně anotovaný příklad a výsledný počet, se kterým budeme moci pracovat se tak zmenší, proto jsme v programu vyhledávali náhodných vzorků 120.

Obrázek 4

(Obrázek 4 – vytvoření náhodného vzorku 120 anafor)

Vybrané vzorky jsme očíslovali vzestupně, podle toho, jak se v práci objevují.

Nezmiňujeme úplně všechny nalezené příklady, ale pouze několik ilustrativních, které jsou relevantní pro analýzu jevů, kterým se v jednotlivých kapitolách věnujeme. Vyčerpávající seznam analyzovaných vzorků přikládáme do přílohy.

9.2 Výskyt demonstrativních determinantů v českých textech z oblasti filosofie

Na úvod bychom představili počet vybraných demonstrativ v českém a španělském korpusu. Jak již bylo zmíněno, nebudeme analyzovat všechny nalezené výskyty, ale pouze náhodný vzorek 100 anaforických demonstrativ. Pro hlubší pochopení situace, z jaké budeme vycházet, nám ale připadá žádoucí uvést do této práce i celkové počty hledaných demonstrativ.

Český korpus – celkový počet hledaných lemmat		
Demonstrativum (lemma)	Počet výskytů	Procentuální počet výskytů
Ten	1367	58,90 %
Tento	885	38,13 %
Onen	69	2,97 %
Celkový počet	2 321	

Tabulka 1

Jak ukazuje výše uvedená tabulka 1, celkový počet výskytů demonstrativ lemmatizovaných jako *ten*, *tento*, *onen*, byl v našem korpusu 2 321. Největší zastoupení měla demonstrativa lemmatizovaná jako *ten*, což je dle našeho pozorování způsobeno četností slovních spojení jako jsou *to znamená*, *jde o to* nebo *z toho vyplývá*. Tato spojení v naší analýze však zahrnuta nejsou, bylo nutné je ručně odstranit. Demonstrativa v těchto případech nemají determinační funkci, a proto jsme se rozhodli je v naší práci neanalyzovat. Mezi nalezenými výsledky se objevily proto, že i výše uvedené příklady se zájmenem *to* jsou v rozhraní Sketch Engine zahrnuta pod lemma *ten*.

Na druhém místě v pořadí najdeme demonstrativum *tento* a v opravdu malém zastoupení i demonstrativum *onen*.

V následující tabulce 2 uvádíme pět nejčetnějších slovních tvarů, které se v našem korpusu objevují. Můžeme vidět, že nejvíce zastoupen je výraz *to*. V menší počtu jsou pak výrazy *tomu*, *tím*, *toho* nebo *tom*.

Český korpus - celkový počet slovních tvarů		
Demonstrativum	Počet výskytů	Procentuální počet výskytů
To	490	21,11 %
Tomu	178	7,67 %
Tím	145	6,25 %
Toho	142	6,12 %
Tom	133	5,73 %

Tabulka 2

9.3 Výskyt demonstrativních determinantů ve španělských textech z oblasti filosofie

Ve španělském korpusu jsme zaznamenali největší počet výskytů demonstrativ lemmatizovaných jako *este*, která tvořila více než polovinu. Na druhém místě najdeme demonstrativum *ese* a jako poslední s malým rozdílem demonstrativum *aquel*. Celkový počet všech demonstrativ v korpusu byl 3 124, jak ukazuje tabulka 3.

Španělský korpus – celkový počet hledaných lemmat		
Demonstrativum (lemma)	Počet výskytů	Procentuální počet výskytů
Este	2 150	68,82 %
Ese	514	16,45 %
Aquel	460	14,72 %
Celkem výskytů	3 124	

Tabulka 3

V níže uvedených tabulce 4 můžeme vidět nejčastější slovní tvary, které se ve španělském korpusu vyskytovaly. Nejčastěji užívaným výrazem je *esto*, což je dle našeho pozorování zapříčiněno četností spojení jako např. *esto es* nebo *esto quiere decir*, která, stejně jako v českém korpusu, nejsou v naší analýze zahrnuta pro absenci determinální funkce.

Španělský korpus – celkový počet slovních tvarů		
Demonstrativum	Počet výskytů	Procentuální počet výskytů
Esto	567	18,15 %
Esta	485	15,52 %
Este	399	12,77 %
Eso	187	5,99 %
Aquellas	137	4,39 %

Tabulka 4

9.4 Výskyt hledaných lemmat v náhodném vzorku a stanovení hypotéz

V náhodně vytvořeném korpusu 100 anaforických vyjádření jsme získali následující výsledky, viz. Tabulka 5 a 6. Demonstrativa lemmatizovaná jako *este* byla nejčastějším jevem, lemma *ese* bylo zastoupeno v polovičním měřítku, a demonstrativa lemmatizovaná jako *aquel* se téměř nevyskytovala.

Španělský korpus - náhodný vzorek 100 lemmat		
Demonstrativum (lemma)	Počet výskytů	Procentuální počet výskytů
Este	60	60 %
Ese	35	35 %
Aquel	5	5 %

Tabulka 5

V českém náhodně vytvořeném korpusu jsme získali poměrově rozdílný výsledek, jak je vidno z tabulky 6. Nejvíce zastoupeno bylo lemma *tento* a to konkrétně z celých devadesáti sedmi procent, ve výrazně menším poměru se pak objevuje lemma *onen*, které má celkem dvě procenta výskytů, a nakonec lemma *ten*, které se objevuje jen jednou.

Český korpus – náhodný vzorek 100 lemmat		
Demonstrativum (lemma)	Počet výskytů	Procentuální počet výskytů
Ten	1	1 %
Tento	97	97 %
Onen	2	2 %

Tabulka 6

Z našich teoretických znalostí anafor, které jsme shrnuli v sedmé kapitole teoretické části, a našich znalostí povahy odborných textů jsme postulovali několik hypotéz, které se v průběhu praktické části budeme snažit buď potvrdit nebo vyvrátit na základě výsledků, které z analýzy získáme.

První hypotézou, kterou se budeme zabývat je úvaha o formě konceptuálních anafor, kdy se domníváme, že bude převažovat více konceptuálních anaforických vyjádření se strukturou [demonstrativum + podstatné jméno], než anafor přímých, a to kvůli povaze vybraných textů. Předpokládáme, že v odborných textech bude velký důraz na konkretizaci, z důvodu složitosti probíraných témat.

Za druhé se domníváme, že v případě přímých anaforických odkazů bude převážně použita struktura [demonstrativum + úplná repetice] a to z důvodu snahy o maximální konkretizaci, aby nedošlo k záměně nebo nepochopení základních pojmů, které jsou důležité pro dané téma.

Za třetí předpokládáme, že ve vybraném vzorku textů budou v případě konceptuálních anafor převládat vyjádření shrnující větší celky, např. celé odstavce, a to především kvůli složitost a abstraktnosti témat, kterými se texty zabývají. Domníváme se, že autoři nejprve složitě popíší určitý fenomén, který následně budou chtít kondenzovat do pochopitelnějšího celku, a to buď za účelem jeho vysvětlení nebo proto, aby o něm mohli konkrétněji referovat.

Za čtvrté očekáváme, že jedním z faktorů, který bude mít vliv na volbu anaforického vyjádření a demonstrativa ve španělštině, bude vzdálenost mezi antecedentem a postcedentem.

U konceptuálních anafor budeme také zkoumat sémantickou rovinu antecedentu. Na začátku jsme si vytvořili čtyři kategorie podle informace, kterou postcedent shrnuje. Tyto kategorie jsou:

- a) Činnosti [někdo něco udělal]: události, činnosti
- b) Myšlenky [někdo si něco myslel]: hypotézy, mínění, domněnky, názory, reflexe
- c) Situace [stav něčeho/někoho v daném okamžiku]: kontext, okolnosti, scénáře, panoramata
- d) Prohlášení [někdo něco řekl]: slova, svědectví, afirmace

Předpokládáme, že nejvíce budou v našem korpusu zastoupeny myšlenkové konceptuální anafory, a to kvůli povaze filosofických textů a jejich snaze předkládat nové myšlenky a zároveň reagovat na ty stávající. Nejméně by se mohly vyskytovat anafory shrnující činnosti.

V poslední řadě očekáváme, že rozdíl v počtu konceptuálních a přímých anafor nebude nějak markantně rozdílný ve španělských a českých textech, a to předně kvůli povaze textů, která je v obou jazycích stejná a předpokládáme, že se řídí stejnými pravidly.

Zároveň se pokusíme u jednotlivých druhů konceptuálních a přímých anafor vysvětlit, proč autor použil danou anaforickou strukturu. Při analýze jsme se rozhodli soustředit na tři faktory, které by mohli mít na výběr anaforické struktury vliv. Tyto faktory jsou:

- a) vzdálenost antecedentu a postcedentu
- b) možnost generického chápání
- c) aktuální členění větné

Neuvádíme jako faktor vlivu množství antecedentů, jelikož ve španělštině není taková funkce u demonstrativ možná. V případě většího množství antecedentů užije mluvčí určitý člen, jehož schopností je vymezovat mezi sebou entity z různých lexikálních tříd (Leonetti, 1999, p. 805). Čeština se v těchto případech kloní k holému substantivu, ale není vyloučeno ani použití demonstrativa. V našem korpusu se bohužel žádný takový výskyt neobjevil, proto tento fenomén ilustrujeme na příkladu z InterCorpu.

Drkotal zuby, třásl se a díval se; polozatažená záclona mu bránila rozeznat s jistotou, zda tělo ženy přikryté tělem muže patří filmařce, ale všechno nasvědčovalo tomu, že ano; vlasy **té ženy** byly černé a dlouhé. Ale kdo je **ten muž**?

Le castañeteaban los dientes, temblaba y miraba; la cortina entrecerrada le impedía saber con seguridad si el cuerpo de mujer cubierto por el cuerpo del hombre pertenecía a la cineasta, pero todo parecía indicar que sí: el pelo de **la mujer** era largo y negro. Pero ¿quién era **el hombre**? (Kundera, Milan: Život je jinde)

Na výše uvedeném příkladu můžeme vidět použití lexému *ten* v postcedentu, přestože antecedenty jsou z rozdílných lexikálních tříd. Tato ukázka by potvrdovala teorii, kterou se zabýval již Mathesius (1947, p. 188) o tendencích zájmena *ten* odkazovat k objektům, které nekонтastují s objekty z téže lexikální třídy. Touto vlastností se zmíněné zájmeno přibližuje určitému členu ve španělštině. Pokud je vzdálenost mezi antecedentem a postcedentem větší, dávají mluvčí podle Peška (2014, p. 151) přednost použití určitého členu. Důvodem může být fakt, že se mezi antecedentem a postcedentem vyskytuje řada objektů z jiných lexikálních tříd, se kterými určitý člen kontrastuje. Přijde nám ale zajímavé zmínit, že v našem korpusu v jednom z příkladů vidíme použití demonstrativa *aquellos* v postcedentu, přestože je vzdálenost mezi ním a antecedentem značná. Domníváme se, že je to způsobeno použitím ukazovacího zájmena *éstos* v korelaci se substantivem *los campesinos*. Za použitím demonstrativa, a ne určitého členu tedy stojí kontrast demonstrativ *éstos* a *aquellos*.

Porque igualmente es del todo necesario que se lleve a cabo una distribución de los bienes comunes en cuanto a la realidad, y no se eliminaría otra cosa al establecer tal ley sobre la comunidad de posesiones, fuera de que los guardianes (municipes), esto es, quienes continuamente habitan en la ciudad, no posean el cuidado del cultivo de las tierras, como si no poseyeran campos propios. Pero también si no fuesen campesinos en común,

lo mismo sucedería; así como empezaron a hacerlo los lacedemonios, de manera que eran cultivados los campos por otros, aunque fuesen propios. Tomás de Aquino Lo establecido era insuficiente Primero, en cuanto a lo que trata Tres razones Primera Pol. 11,5,3)" Pero tampoco ha dicho Sócrates, ni es fácil de decir, cuál es la configuración general del régimen de relación política establecido para los que viven en comunidad ; [Mt. 212] en efecto, la inmensa mayoría de la ciudad está constituida por la muchedumbre de los demás ciudadanos según los diversos estados; acerca de la diversidad de los cuales, y de qué manera pueda ser no se determina en modo alguno por Sócrates, y es necesario decir si los labradores deben tener los bienes en común al mismo tiempo con otros ciudadanos o cada uno los suyos, y si sus mujeres e hijos han de ser propios ajenos a otros ciudadanos o comunes . Porque si todas las cosas son igualmente comunes a todos, ¿en qué se distinguirán éstos, es decir, los agricultores de aquellos guardianes?

9.5 Přímá anafora

V úvodu praktické části (kapitola 8.4.) jsme si stanovili několik hypotéz, které se budeme během analýzy snažit potvrdit nebo vyvrátit. Na základě těchto hypotéz jsme si anaforická vyjádření rozdělili do několika skupin. Tyto skupiny jsou: reiterace, úplná repetice a částečná repetice. Reiteraci analyzujeme, protože nás zajímá, v jakém poměru bude v korpusu zastoupena v kontrastu s úplnou repeticí u přímé anafory. Podle naší hypotézy předpokládáme větší zastoupení přímých anafor s úplnou repeticí. Do analýzy jsme nezařadili výskyty holých demonstrativ, tím myslíme samostatně stojící demonstrativum lemmatizované jako *este, ese, aquel* ve španělštině a *ten, tento, onen* v češtině, kvůli absenci determinační funkce. Determinanty rozebíráme v kapitole 3.

1. Reiterace

Pojem reiterace znamená opakování určitého jevu v různých podobách. Tyto podoby mohou být např.

- a) opakování stejného slova (repetice)
- b) užití synonyma
- c) užití hyperonyma
- d) užití obecného jména

(Halliday & Hasanová, 1995, p. 279)

2. Úplná repetice antecedentu

V tomto případě půjde o úplnou repetici antecedentu v postcedentu.

3. Částečná repetice, ve které se antecedent s malou obměnou zopakuje v postcedentu.

Jak již bylo řečeno v teoretické části (kapitola 7.1.), přímá anafora se vyznačuje tím, že mezi antecedentem a postcedentem je koreferenční vztah. Tento vztah můžeme definovat jako referenční shodu výrazů v textu, to znamená, že jejich referenty jsou totožné.

Např. *Desde hace milenios, **el perro** se considera el mejor amigo del hombre. ¿Cómo consigue **este animal** integrarse en la sociedad humana como un miembro más de la familia?* (Miklósi, 2017)

Následující tabulka 7 ukazuje četnost výskytu jednotlivých lemmat v případě různých druhů přímých anafor ve španělském a českém korpusu.

	Přímá anafora							
	ESTE	ESE	AQUEL		TEN	TENTO	ONEN	
Repetice	10	14	5	29	1	9	1	11
Částečná repetice	10	6	0	16	0	25	0	25
Reiterace	2	0	0	2	0	12	1	13
Celkem jednotlivě	22	20	6		1	46	2	
Celkem	47				49			

Tabulka 7

Na výše uvedené tabulce 7 vidíme, že ve španělském korpusu ve dvaceti devíti případech ze čtyřiceti sedmi autoři upřednostnili použití úplné synonymie (repetice) před reiterací, částečnou repeticí nebo konceptuální anaforou. V českém korpusu je výskyt přímých anafor s úplnou repeticí méně než poloviční. Nyní se zaměříme na dříve představené faktory (strana 35), které by mohly mít na volbu použité anaforické struktury vliv.

9.5.1 Přímá anafora s repeticí v postcedentu

9.5.1.1 Vzdálenost mezi antecedentem a postcedentem

Na níže uvedené tabulce 8 můžeme vidět přehled v jaké vzdálenosti se postcedent nacházel vzhledem k antecedentu v českém a španělském korpusu v případě úplné repetice u přímé anafory.

Počet tokenů mezi antecedentem a postcedentem v úplné repetici						
Rozmezí	Český korpus			Španělský korpus		
	ten	tento	onen	este	ese	aquel
0-5	0	5	1	3	4	0
	6			7		
6-15	1	2	0	2	8	2
	3			12		
16-25	0	0	0	3	1	0
				4		
> 26	0	2	0	2	1	3
	2			6		

Tabulka 8

Z našeho dosavadního pozorování vyplývá, že ve španělštině vzdálenost mezi antecedentem a postcedentem nemusí mít zřejmě nutně vliv na výběr použitého demonstrativa. Zejména pokud jde o kontrast mezi demonstrativy *este* a *ese*. Jak ilustrují příklady (1), kde bylo použito demonstrativum *ese* přestože vzdálenost mezi antecedentem a postcedentem jsou pouze dva tokeny.⁴

(1) Es aquella relación que sólo existe en virtud del término de ella. **Ese término** es el fin; solamente así cabe admitir una potencia pura y pasiva.

U příkladu (2) je vzdálenost mezi antecedentem a postcedentem osm tokenů, což považujeme také za poměrně malou vzdálenost a opět bylo použito demonstrativum *ese*.

(2) Asimismo, para ejercer actos necesita el concurso de la razón. Más aún, **esos actos** tienen que ser constituidos.

Naši teorii potvrzuje i příklad (3), kde je vzdálenost mezi antecedentem a postcedentem nula tokenů, a přesto bylo použito demonstrativum *ese*.

(3) Por tanto, la noción de formalización de los medios es sumamente compleja: no consiste sólo en la disposición de cosas –de recursos– ni tampoco sólo en su producción; reside sobre todo en un tipo de actos de la voluntad, los cuales no son únicamente dispositivos de cosas, sino también preparatorios de los actos que miran al fin y, por otro lado, de lo que llamaré el disponer esencial, al que la voluntad contribuye con la adquisición de hábitos. **Esos hábitos** se llaman virtudes.

U některých příkladů je možné vypořádat důvod použití daného demonstrativa, např. demonstrativum *aque* v příkladu (4) je podle našeho chápání použito, aby nedošlo ke konfuzi. V úryvku se objevuje antecedent *algún bien* a vzápětí se objevuje spojení *algo bueno*, které je vzdáleností postcedentu bližší. Pokud by mluvčí použil demonstrativum *este* nebo *ese*, nebyla by koreference mezi antecedentem a postcedentem tak zřetelná.

(4) Pero toda comunidad ha sido instituida por alguien que la realiza. Luego, todas las comunidades se dirigen a algún bien, esto es, que tienden hacia algo bueno como fin. Muestra que **aque** bien al cual se ordena la ciudad es el principal entre los bienes humanos, por el argumento que da a continuación.

Ani v češtině není zřejmě vzdálenost antecedentu a postcedentu výrazným faktorem pro výběr demonstrativa. Ilustrují to následující příklady.

(5) Připomeňme si: Bolí-li Petra hlava, je vzdáleným subjektem této bolesti Petr, bolí-li hlava mě, jsem tím subjektem já. Co míníme však **oním "já"**?

(6) Objektový jazyk je pojatý jako předmět, který je podrobován analýze, a metajazyk jako nástroj, který se k **této analýze** používá.

(7) Buňky (neurony) přítomné v těchto zakončeních jsou buď tzv. "mechanoreceptory", u nichž dochází ke změně v důsledku mechanického tlaku (v orgánech hmatu a sluchu), anebo tzv. "fotoreceptory", u nichž k tomu dochází působením světelného záření (vidění), anebo konečně tzv. "chemoreceptory", u nichž vyvolává změnu

---

⁴ Tokenem myslíme počet slov mezi antecedentem a postcedentem.

působení podnětů chemické povahy (příkladem je chuť). V důsledku působení příslušného vnějšího podnětu dochází v **těchto buňkách** k určitým změnám, spočívajícím v časově různě uspořádaných vzorcích akčních potenciálů obsahujících v kódované podobě informaci o kvalitě, intenzitě a trvání podnětu, jenž ony změny vyvolal

U příkladu (5) je vzdálenost mezi antecedentem a postcedentem tři tokeny, a přesto je použito demonstrativum *onen*. Oproti tomu u příkladu (7) je vzdálenost mezi antecedentem a postcedentem přes padesát tokenů a je použito demonstrativum *tyto*.

9.5.1.2 Možnost generického chápání

Jak jsme již avizovali v úvodu této kapitoly (strana 35), jedním z faktorů, na které se při analýze soustředíme je možnost generického chápání substantiva. Na příkladu (8) vidíme, že použití demonstrativa *este* neumožňuje generické chápání substantiva *hábito*.

(8) Por consiguiente, la voluntad ut ratio ha de ser inaugurada por un hábito. **Este hábito** es la prudencia.

Pokud by se mluvčí rozhodl použít určitý člen, mohl by posunout význam výpovědi. V češtině bychom takovou pasáž pravděpodobně překládali za použití demonstrativa, a ne pouze holým substantivem. Stejnou funkci jako demonstrativum by v tomto případě měla i vedlejší věta se spojkou *que*. Stejně tak v příkladu (9) demonstrativum *esos* zabraňuje generickému chápání substantiva *hábitos* a specifikuje kontext výpovědi, protože ne všechny habitus můžeme nazývat ctnostmi.

(9) Por tanto, la noción de formalización de los medios es sumamente compleja: no consiste sólo en la disposición de cosas –de recursos– ni tampoco sólo en su producción; reside sobre todo en un tipo de actos de la voluntad, los cuales no son únicamente dispositivos de cosas, sino también preparatorios de los actos que miran al fin y, por otro lado, de lo que llamaré el disponer esencial, al que la voluntad contribuye con la adquisición de hábitos. **Esos hábitos** se llaman virtudes.

Všimněme si, že u mnoha příkladů je substantivum v antecedentu specifikováno vedlejší větou, což zabraňuje možnosti generického chápání.

(10) ...subtítulos que expresan el tema y la intención de las mismas, así como su lugar dentro del discurso de Aristóteles...

(11) ...los bienes por los que hay que luchar se obtienen más por la virtud de los hombres que por la maldad...

(12) un error de mayor calado

(13) ...los guardianes (municipes), esto es, quienes continuamente habitan en la ciudad, no posean el cuidado del cultivo de las tierras...

(14) Připomeňme, že určitá deskripce, např. "nejjasnější těleso na večerní obloze" referuje v aktuálním světě k planetě Venuši, ale v některých neaktuálních možných světech referuje k jiným objektům, nebo dokonce

nereferuje k žádnému objektu (v každém světě pochopitelně nanejvýš k jednomu). V modálním prostoru možných světů tedy **tato deskripce** referuje k různým nebeským objektům, i k těm, které ve skutečné sluneční soustavě nebo jinde ve vesmíru nejsou, ale mohly by být (kdyby se kauzální historie sluneční soustavy či jiných částí vesmíru odehrála jinak).

(15) Buňky (neurony) přítomné v těchto zakončeních jsou buď tzv. "mechanoreceptory", u nichž dochází ke změně v důsledku mechanického tlaku (v orgánech hmatu a sluchu), anebo tzv. "fotoreceptory", u nichž k tomu dochází působením světelného záření (vidění), anebo konečně tzv. "chemoreceptory", u nichž vyvolává změnu působení podnětů chemické povahy (příkladem je chuť). V důsledku působení příslušného vnějšího podnětu dochází v těchto buňkách k určitým změnám, spočívajícím v časově různě uspořádaných vzorcích akčních potenciálů obsahujících v kódované podobě informaci o kvalitě, intenzitě a trvání podnětu, jenž ony změny vyvolal.

U příkladu (16) můžeme vidět, že mluvčí opět použil demonstrativum v postcedentu, aby zabránil generickému chápání substantiva *soledad*.

(16) Y es que la ausencia de réplica pone a la persona humana en tal situación que se condena a la soledad, manifiesta en la idea de degradación ontológica por la que el hombre sólo pudiera habérselas con lo inferior a él; a **esta soledad** llama Polo existencia trágica.

Použitím určitého členu bychom totiž mohli dojít k závěru, že Polo nazývá tragickou existenci samotu jako takovou, a ne pouze určitý druh samoty, který bytost cítí z konkrétních důvodů v jasně definované situaci. U příkladu (17) se potýkáme s problematikou valence substantiva *posibilidad*. Toto substantivum téměř vždy předpokládá možnost *něčeho*.

(17) El hombre es un ser-para-la-muerte porque está permanentemente vuelco para la muerte. "La muerte es la posibilidad más propia del Dasein. Estar vuelco a **esa posibilidad** le abre al Dasein su más propio poder-ser, en el que su ser está puesto radicalmente en juego."

Proto nemůže ani v tomto případě zůstat bez demonstrativa, které jasně ukazuje na koreferenci mezi antecedentem a postcedentem.

9.5.1.3 Aktuální větné členění

Posledním kritériem, na který se budeme v naší analýze zaměřovat je aktuální větné členění. Bude nás zajímat konkrétně to, zda pozice postcedentu může mít vliv na volbu užitého determinantu. Analyzujeme, zda se postcedent nachází v tématu nebo rématu dané výpovědi, přičemž téma výpovědi znamená ta část, která vyjadřuje, o čem se mluví a réma se zabývá tím, co se tvrdí o tématu (Hájíčková, 2017).

Věty, ve kterých se postcedent objevuje v tématu výpovědi nejčastěji zaujímá pozici podmětu. To je nejvíce patrné u vět (18), (19), (20), (21), (22), (23), (24) a (25).

(18) Es aquella relación que sólo existe en virtud del término de ella. **Ese término** es el fin; solamente así cabe admitir una potencia pura y pasiva.

(19) Asimismo, para ejercer actos necesita el concurso de la razón. Más aún, **esos actos** tienen que ser constituidos.

(20) Por tanto, la noción de formalización de los medios es sumamente compleja: no consiste sólo en la disposición de cosas –de recursos– ni tampoco sólo en su producción; reside sobre todo en un tipo de actos de la voluntad, los cuales no son únicamente dispositivos de cosas, sino también preparatorios de los actos que miran al fin y, por otro lado, de lo que llamaré el disponer esencial, al que la voluntad contribuye con la adquisición de hábitos. **Esos hábitos** se llaman virtudes.

(21) Por consiguiente, la voluntas ut ratio ha de ser inaugurada por un hábito. **Este hábito** es la prudencia.

(22) Ahora bien, confundir la libertad con la espontaneidad voluntaria es un error de mayor calado que entender la voluntad como potencia activa. **Ese error** es requerido, por ejemplo, para formular la idea de imperativo categórico.

(23) En cuanto a lo primero, porque al decir que todos tienen todo, **ese "todos"** puede tener dos sentidos: uno designando a cada uno y otro designando al conjunto, o, como aclara Santo Tomás, un sentido distributivo y otro colectivo.

(24) En Aristóteles hay algunas observaciones que parecen indicar cierta afinidad entre la materia y la voluntad, y que son acordes con su negativa a poner la voluntad en Dios. Lo propio de la hembra es desear porque es más material que el varón. Pero **esa afinidad** no es aceptable porque se puede decir que la voluntad es real como potencia pasiva, mientras que la materia sólo existe unida a la forma.

(25) ¿Qué significa que un acto es intencional? Por lo pronto, que **ese acto** ha de estar constituido.

Dle našeho pozorování se nezdá, že by měla tematická pozice postcedentu vliv na volbu demonstrativa.

9.5.2 Přímá anafora s částečnou repeticí v postcedentu

9.5.2.1 Vzdálenost mezi antecedentem a postcedentem

Srovnáme-li případy užití úplné repetice s repeticí částečnou, zjistíme, že v českém korpusu se částečná repetice vyskytovala daleko častěji, celkem dvacet pětkrát, a to vždy s lemmatem *tento*. Ve španělském korpusu jsme našli méně příkladů částečné repetice, a to konkrétně pouze šestnáct, z čehož šest bylo s lemmatem *ese* a deset s lemmatem *este*. V níže uvedené tabulce 9 můžeme vidět rozmezí vzdálenosti, v jaké se postcedent nacházel od antecedentu v tomto konkrétním druhu anaforického vyjádření.

Počet tokenů mezi antecedentem a postcedentem v částečné repetici						
Rozmezí	Český korpus			Španělský korpus		
	ten	tento	onen	este	ese	aquel
0-5		9		5	1	
		9			6	
6-15		11		2	4	
		11			6	
16-25		4				
		4				
> 26		1		2	2	
		1			4	

Tabulka 9

V případě částečné repetice jsme nenašli žádný výskyt demonstrativa *aquel* ve funkci determinantu a výskyt zbylých dvou demonstrativ byl ve španělském korpusu téměř identický. V českém korpusu jsme zaznamenali jako nejčtetnější demonstrativum v determinační funkci lemma *tento*, což se opakuje během celého výzkumu. V jedné z námi postulovaných hypotéz na začátku praktické části této práce jsme uvedli, že se dle našich předpokladů bude v textech vyskytovat větší množství přímých anafor s úplnou repeticí antecedentu. Tato teorie se v případě českého korpusu nepotvrdila. Srovnáme-li anaforická vyjádření s úplnou a částečnou repeticí, v českém korpusu více než dvojnásobně převládá anafora s částečnou repeticí. Ve španělském korpusu je tomu naopak, dvojnásobně převládá přímá anafora s úplnou repeticí. Pokud se zaměříme na vzdálenost mezi antecedentem a postcedentem, z našich příkladů by vyplývalo, že tento faktor nemá na výběr demonstrativa ve španělštině velký vliv. Stejně jako tomu bylo u případů přímé lexikální anafory se synonymním postcedentem.

Pouze ve třech případech se postcedent nacházel v bezprostřední blízkosti antecedentu, u všech těchto příkladů se v postcedentu vyskytovalo demonstrativum *este*.

(26) Lo anterior implica no sólo atender a las significaciones sino al uso de las palabras. **Este uso** muchas veces viene dado principalmente por el contexto.

(27) No hay una matemática exacta de transcendentales personales. **Estos transcendentales** permiten, si se me permite hablar así, una interpretación radical del hombre sumamente novedosa, pues en la tradición clásica recibieron casi siempre una interpretación categorial.

(28) Finalmente, tenemos en un tercer grado, la conciencia reflexiva. **Esta conciencia**, que es a la que de ordinario se llama propiamente conciencia, representa un punto de bastante complicación en el proceso psicobiológico.

Ve zbylých příkladech se antecedent nenacházel v bezprostřední blízkosti postcedentu, avšak vzdálenost mezi nimi můžeme označit za velmi blízkou. U těchto příkladů převažuje užití demonstrativa *ese*, což může být dle našeho pozorování zapříčiněno užitím členu neurčitého v antecedentu. Ilustrují to následující příklady:

(29) En la Edad Moderna se propende a sentar una relación íntima entre el querer y el hacer. Pero **esa relación** en el hombre es bastante débil: puede querer y no ser capaz de hacer, porque no sepa o porque le falten recursos.

(30) Es una tesis tomista poco atendida: sólo a través de los hábitos puede llegar la libertad a una facultad natural, porque de suyo ninguna de **esas facultades** es libre.

(31) Tal extensión puede entenderse como una aceptación del yo en los actos. Dicha aceptación mide la intensidad del acto ejercido; en cualquier caso, si el yo no se acepta en el acto voluntario, éste no tiene lugar. **Esa aceptación** continuada es en muchos casos frágil o inconsistente, pero sin ella no cabe hablar de voluntas ut ratio.

(32) Despegarse de lo finito y mundano y elevarse al conocimiento de lo racional y lo libre es un paso fundamental en Hegel, y con el pensamiento de McDowell **ese paso** está cada vez más cerca.

V českém korpusu jsme našli pouze tři příklady, kde by se postcedent vyskytoval v přímé blízkosti antecedentu v lexikální anafoře s částečnou repeticí.

(33) Připustit jeho extenzi znamená riskovat nekonečný regres – vědomí časové hloubky psychických fenoménů opět vyžaduje současnou danost jejich fázi pro vědomí, **tato danost** by si vyžadovala opět časovou hloubku, jež by opět vyžadovala současnost atd.

(34) Když nyní již víme, že je rozumová intence nerozlehlá, můžeme formulovat první poznatek o jejím kontaktu s jejím předmětem: **tento kontakt** je jakýsi Abych předešel terminologickému nedorozumění, uvádím, že rozlišuji kontakt prostorový a neprostorový.

(35) Za touto technickou terminologií se skrývají zásadní rozdíly v analýze vědomí času oproti brentanovské pozici, již Husserl zastával ve Philosophie der Arithmetik. Nejdůležitější rozdíl spočívá v postulaci vědomí kontinuálního trvání postupně se vyplňujícího aktu trvajícím pouhé intence. **Toto "vnitřní" vědomí** je nyní podmínkou názoru "vnějšího" časového předmětu.

Nenašli jsme jediný případ, kde by vzdálenost mezi antecedentem a postcedentem byla považovatelná za nějak markantní. Za příklad s největší vzdáleností postcedentu můžeme považovat následující příklad 36:

(36) U příležitosti Albertových 99. narozenin byl založen Hans Albert Institut, jenž si klade za cíl na základě faktů objasňovat společensky relevantní problémy a kriticky-rationálním způsobem přispívat k rozvíjení soudobých diskursů. **Tento institut** se nadto vyznačuje transdisciplinárním přístupem, který usiluje o dosahování principu "jednoty vědění" a při výběru témat se řídí kritérii společenské a politické relevance a aktuálnosti.

Ani u tohoto příkladu pravděpodobně však nehraje vzdálenost nijak zvláštní roli, vzhledem k tomu, že ve všech příkladech lexikální anafory s částečnou synonymií se vyskytovalo pouze demonstrativum *tento* v různých modifikacích.

9.5.2.2 Možnost generického chápání

Pokud jde o faktor generického chápání, dle našeho pozorování se ani v češtině ani ve španělštině nevyskytoval v tomto případě žádný text, který by uplatňoval užití demonstrativa jakožto blokátoru možného generického chápání.

9.5.2.3 Aktuální větné členění

Z hlediska aktuálního větného členění jsme se zaměřili na srovnání výpovědí, kde se postcedent nacházel v tématu.

(37) U příležitosti Albertových 99. narozenin byl založen Hans Albert Institut, jenž si klade za cíl na základě faktů objasňovat společensky relevantní problémy a kriticky-rationálním způsobem přispívat k rozvíjení soudobých diskursů. **Tento institut** se nadto vyznačuje transdisciplinárním přístupem, který usiluje o dosahování principu "jednoty vědění" a při výběru témat se řídí kritérii společenské a politické relevance a aktuálnosti.

(38) Nejprve se ve světle uvedených pochybností zamysleme nad tím, jakou povahu by měly mít matematické entity. Jsou to jednotliviny (nikoli obecniny), které jsou subjektem naší představivosti. Je dále zřejmé, že se **tyto entity** na jedné straně podobají svým reálným protějškům (tvarům či počtům), na straně druhé se však od nich i podstatně odlišují.

Zde (38) si můžeme všimnout, že autor v užívá jak holého demonstrativa, tak demonstrativa spolu s částečnou repeticí substantiva. První, holé demonstrativum *to* stojí v bezprostřední blízkosti antecedentu. V druhém případě užívá demonstrativa *tento* a částečné repetice substantiva *entity*. V tomto případě by se toto celé anaforické vyjádření dalo vypustit, tvrzení by i tak dávalo zcela smysl a pravděpodobně by ani nemuselo dojít ke zmatení čtenáře, protože antecedent s postcedentem od sebe nejsou nijak vzdáleni. Holé demonstrativum nedává v tomto případě moc smysl, jelikož jeho úkolem je většinou odlišit od sebe různé kategorie entit dříve zmiňované v kontextu, což zde není potřeba.

(39) Když nyní již víme, že je rozumová intence nerozlehlá, můžeme formulovat první poznatek o jejím kontaktu s jejím předmětem: **tento kontakt** je jakýsi...

(40) Okrouhlý tvar materiálu, z něhož je mince vyrobena, se však týká jinak mé intence a jinak zlata. V případě zlata je **tento tvar** jakýmsi jeho vymezením, díky němuž je povrch zlaté mince kruhový, a nikoli třeba čtvercový.

(41) Za touto technickou terminologií se skrývají zásadní rozdíly v analýze vědomí času oproti brentanovské pozici, již Husserl zastával ve Philosophie der Arithmetik. Nejdůležitější rozdíl spočívá v postulaci vědomí kontinuálního trvání postupně se vyplňujícího aktu trvajícím pouze intence. **Toto "vnitřní" vědomí** je nyní podmínkou názoru "vnějšího" časového předmětu.

Domníváme se, že u příkladu (41) by autor stejně tak mohl použít holé demonstrativum *to*, jelikož antecedent je v přímé blízkosti postcedentu, nedošlo by tak ke zmatení referenčního vztahu. Autorovu preferenci částečné repetice si vysvětlujeme symetrií mezi výrazy *vnitřní* a *vnější*. Vytváří nové (anaforické) pojmenování pro předchozí segment textu, a protože je toto pojmenování pro čtenáře nově představenou skutečností, preferuje autor použití demonstrativa *tento*. Jak uvádí Štícha, anaforikum *tento* vytyká téma jako nový soud a zdůrazňuje ho ((2001, p. 92).

(42) Následnost v pojetí termínů je, vyjma výjimečných případů, v Psychologii aritmetiky podmínkou ustanovení všech psychických relací, nejen (psychické relace) mnohosti. **Tento typ relací** a výkony spojené s jejich ustanovením jsou předchůdci relací, které Husserl později nazve kategoriálními.

Ve výše uvedeném příkladu (42) se dle našeho soudu autor rozhodl použít demonstrativum s částečnou synonymií kvůli přirozenějšímu vyznění textu. Zvolená konstrukce by se dala nahradit holým demonstrativem *ony*, nebo *ty*, ale vzhledem k tomu, že se v blízkosti nachází další zájmeno (jejich), vyznívá přirozeněji použití demonstrativa se substantivem. Holé substantivum je vyloučené kvůli kontextu celé věty. Autor potřebuje odlišit určitý druh relací od jiných.

9.5.3 Přímá anafora s reiterací v postcedentu

9.5.3.1 Vzdálenost mezi antecedentem a postcedentem

V následující tabulce 10 můžeme opět vidět rozmezí, v jaké vzdálenosti se reiterace v postcedentu nacházela od antecedentu.

Počet tokenů mezi antecedentem a postcedentem v reiteraci						
Rozmezí	Český korpus			Španělský korpus		
	ten	tento	onen	este	ese	aquel
0-5		7		1		
	7			1		
6-15		2	1	1		
	3			1		
16-25		1				
	1					
> 26		2				
	2					

Tabulka 10

Vzhledem k malému počtu reiterací ve španělském korpusu můžeme jen těžko vyvozovat obecné závěry o demonstrativech v tomto postavení. Co však můžeme opětovně potvrdit je nízký vliv vzdálenosti antecedentu a postcedentu na volbu demonstrativa nebo použitého anaforického vyjádření v češtině.

Ve dvou případech, kdy byla vzdálenost antecedentu a postcedentu s reiterací v českém korpusu větší než dvacet šest tokenů, odkazoval se postcedent hyperonymem k vícečetnému antecedentu.

Můžeme to vidět na příkladech (43) a (44).

(43) Neurčitost konstituce, o níž hovoří Bakerová, je u van Inwagena vyjádřena stupněm příslušnosti do fuzzy množiny složek. Jeho "neurčitost kompozice" tedy označuje něco jiného, hlubšího. Z toho plyne, že výraz "vágní objekt" u každého z **těchto dvou autorů** znamená něco jiného.

(44) Jak se totiž ukázalo již ve sporu o pozitivismus, mezi analytickou filosofií (včetně její kriticko-racionalistické větve) a kontinentální filosofií (včetně její hermeneutické větve) zeje v explicitních předpokladech i implicitních nedorozuměních poměrně hluboká propast, kterou lze zdánlivě jen těžko překlenout. Na druhou stranu Albert ukázal, že **tyto dva proudy** jsou si někdy překvapivě bližší, než se může na první pohled zdát.

V případech, kdy se autoři rozhodli využít reiteraci a vzdálenost mezi antecedentem a postcedentem nebyla větší než pět tokenů, jsme v českém korpusu zaznamenali tendenci užívat obecné jméno v postcedentu, jako odkazovací prostředek k antecedentu.

(45) „Ve včerejší přednášce se vyskytlo slovo 'Babylon' nebo slovo s ním synonymní." Problémem této interpretace je, že daná přednáška pravděpodobně nebyla věnována lingvistickým úvahám o slovu "Babylon", ale skutečnému městu **tohoto jména**, což Carnapova analýza zastírá.

(46) Těm, kdo to popírají, se ve středověku říkávalo "nominalisté". Dnes se **tohoto termínu** sice užívá spíše v historických souvislostech, nevidím však k tomu závažného důvodu.

(47) Obecné pojmy jako takové nemohou existovat jinak než jako předměty rozumu, jsou tedy (po formálních předmětech smyslových intencí, viz výše s. 23) dalším, ovšem odlišným příkladem tzv. intencionálních jsoucen. Obsahy **těchto pojmů** jsou nicméně "oslabeně identické" s empirickými individui, takže je lze o nich predikovat.

(48) Takovému vztahu S k P říkáme "kognitivní vztah". S použitím **tohoto termínu** lze tedy říci, že rozumová intence je akcident, jenž je základem kognitivního vztahu.

Ve španělštině tomu bylo stejně, ale vzhledem k tomu, že se jedná o dva ojedinělé příklady, nemůžeme z našich poznatků vyvozovat žádné obecně platné závěry.

(49) Esa aceptación continuada es en muchos casos frágil o inconsistente, pero sin ella no cabe hablar de voluntas ut ratio. **Esta fragilidad** se debe a una debilitación de la primera virtud adquirida.

(50) Por ello -sobre todo después de la condena a las versiones de tinte averroístas de Aristóteles- la lectura de **este autor** en el ámbito intelectual medieval no podía quedarse en la mero logro de traducciones fieles al griego.

9.5.3.2 Možnost generického chápání

V českém korpusu se obecně velmi často opakovalo užití obecného jména jakožto odkazovacího prostředku. Domníváme se, že je to způsobeno množstvím odborných filosofických termínů a vlastních jmen. Autoři textů se zřejmě rozhodli využít reiterace jako zábrany k opakování pojmů. Zároveň vzdálenost mezi antecedenty a postcedenty není velká, což značně znemožňuje možnost záměny pojmů nebo nepochopení textu.

Užití obecných jmen spolu s demonstrativem v postcedentu umožňuje autorovi textu zamezit generickému chápání. V českém korpusu, který pokládáme za reprezentativnější, se demonstrativum v reiteraci vyskytovalo nejčastěji s těmito obecnými pojmy: jméno, autor, slovo, termín.

9.5.3.3 Aktuální větné členění

Při analýze aktuálního větného členění jsme nezaznamenali, že by rematická pozice postcedentu ovlivňovala volbu determinantu v přímé anafóře s reiterací.

Např. ve větě (51) mohl autor použít jakýkoli jiný druh anaforického odkazování, stejně tak mohl použít pouze holé substantivum bez identifikátoru, generické chápání antecedentu by v tomto případě bylo na místě.

(51) Vezmeme-li Tomášovu uvedenou úvahu vážně, pak musíme matematiku vyjmout ze souboru reálných teoretických věd a zařadit ji mezi umění. **Tato disciplína** totiž nezkoumá reálně existující řád, ale uspořádání, které vytváří náš rozum.

Stejně tak je tomu u věty (52), kde autor odkazuje k obecným pojmům jako jsou smysly a rozum. Podle našeho názoru užívá reiterace a přímé anafory zřejmě proto, že v textu částečně zpochybňuje, že by se jednalo v případě rozumu a smyslů o nutné akcidenty, což by v případě úplné repetice nebo holého demonstrativa nemuselo vyniknout.

(52) K oněm "akcidentům", které ji nutně provázejí, náleží i náš rozum (dispozice k rozumovým intencím) a naše smysly (dispozice k smyslovým intencím). Protože **tyto akcidenty** zřejmě nejsou totožné, nemohou být totožné ani ony – pro lidskou substanci charakteristické – požadavky, aby byla těmito akcidenty provázena.

9.6 Konceptuální anafora

Dále jsme se v naší analýze soustředili na anafory konceptuální, které jsme podrobněji představili na straně 24. Tuto analýzu jsme podle povahy postcedentu rozdělili do dvou skupin.

1. Demonstrativum rozvíjející substantivum
2. Demonstrativum rozvíjející substantivum a adjektivum

V níže uvedené tabulce vidíme distribuci jednotlivých anaforických vyjádření v našem korpusu.

	Konceptuální anafora							
	ESTE	ESE	AQUEL		TEN	TENTO	ONEN	
Demonstrativum + NS	37	12	0	49	0	43	0	43
Demonstrativum + NS+NA	1	3	0	4	0	8	0	8
Celkem jednotlivě	38	15	0		0	51	0	
Celkem	53				51			

Tabulka 11

Konceptuálních anafor jsme v českém korpusu našli celkem padesát jedna, všechny lemmatizované jako *tento*. Ve španělském korpusu byl počet větší, celkem padesát tři výskytů, z čehož bylo třicet osm lemmatizovaných jako *este* a patnáct jako *ese*. Ani v českém ani ve španělském korpusu jsme nezaznamenali ani jeden výskyt demonstrativa *aquel* s českým ekvivalentem *onen*, jak ukazuje tabulka 11.

Kromě faktorů jako je vzdálenost mezi antecedentem a postcedentem, aktuální členění větné a možnost generického chápání budeme u konceptuálních anafor také zvažovat povahu antecedentu. Jak bylo naznačeno v teoretické části naší práce, konceptuální anafory nejčastěji shrnují větší celky, jejich antecedenty budou v našem případě pravděpodobně složitější detailně popsané myšlenky, které se formou konceptuální anafory syntetizují do jednoho či dvou slov, aby mohl autor s komplexní myšlenou dále pracovat. Analyzované texty jsme si rozdělili na čtyři skupiny podle toho, jakou informaci o antecedentu nám dává postcedent.

- a) Činnosti [někdo něco udělal]: události, činnosti
- b) Myšlenky [někdo si něco myslel]: hypotézy, mínění, domněnky, názory, reflexe
- c) Situace [stav něčeho/někoho v daném okamžiku]: kontext, okolnosti, scénáře, panoramata
- d) Prohlášení [někdo něco řekl]: slova, svědectví, afirmace

9.6.1 Konceptuální anafora s demonstrativem rozvíjejícím substantivum

9.6.1.1 Vzdálenost mezi antecedentem a postcedentem

Počet tokenů mezi antecedentem a postcedentem s demonstrativem rozvíjejícím substantivum						
Rozmezí	Český korpus			Španělský korpus		
	ten	tento	onen	este	ese	aquel
0-5		30		34	6	
	30			40		
6-15		9		2	5	
	9			7		
16-25		3		1		
	3			1		
> 26		1			1	
	1			1		

Tabulka 12

Jak vyplývá z výše uvedené tabulky 12, v případě demonstrativa následovaného substantivem v češtině převládá demonstrativum *tento*, které je jediným demonstrativem v determinační funkci, které se v našem korpusu objevilo. Dále lze z provedené analýzy vyčíst, že nejčastěji používaná substantiva v tomto druhu anafory v češtině jsou pojmenování jako *problém*, *závěr*, *otázka*, *obtíž*.

(53) K takovému spojení však může dojít pouze v případě, kdy předpokládáme, že nejen abstraktní předmět, ale i sama rozumová intence je nějakou nerozlehlou entitou. Domnívám se, že myšlenkový postup, jímž jsem k **tomuto závěru** dospěl, je tzv. explanace, ovšem její zvláštní případ, totiž explanace při níž každé odlišné explanans by bylo ve sporu s explanandum.

(54) Přijmeme-li předpoklad, že jsou významem predikátů obecné pojmy, vyvolává to ovšem další otázky: Odkud se pojmy berou a jak dospíváme k jejich poznání? Ani **těmto otázkám** zde nemohu věnovat zaslouženou pozornost.

(55) Spojení matematiky s logikou tedy vede v podstatě k týmž obtížím, k jakým dochází v případě jejího spojení s fyzikou. Řešení **této obtíže** lze nalézt v předchozím výkladu.

(56) Formální abstrakce je však u Tomáše problematický proces, díky němuž mají matematické předměty jiné vlastnosti než jejich reálné protějšky. Pokusme se **tuto obtíž** překonat samostatně.

(57) To, že jsme k prvnímu dospěli pomocí formální abstrakce, zatímco k druhému naopak pomocí abstrakce totální, by nemělo mít na tuto skutečnost žádný vliv. Již jen povrchní četba Tomášových textů však **tento závěr** problematizuje.

(58) Jakého druhu tento rozpor způsobující nesmyslnost nebo nepravdivost výrazu zatíženého kategoriální chybou tedy je? Na **tuto otázku** existuje více možných odpovědí.

(59) Tvrdím, že Hegelův výrok právě svojí formou ukazuje na úskalí jednoduchých kauzálních vysvětlení v oblastech, které čistě kauzální nejsou, a že tento zdánlivě neškodný předpoklad je skryt za zjevně neudržitelnými aplikacemi "vědecké" fyziognomie, které činí empirické pozorování těla základem usuzování na povahu člověka. To je zvláště patrné v případě rozličných projevů xenofobie, ale obecně v jakémkoli schematickém uchopení nějakého komplexního jevu. Tyto závěry jsou přitom přímým důsledkem obecnější funkce výroku v rámci Hegelovy filosofie, kde má rovněž imanentní funkci, zde poukazující na to, že jakékoli pozorování je srozumitelné jen jako součást širšího jednání, a dává tedy smysl až tehdy, když si tento svůj předpoklad uvědomuje.

(60) Jak takové poznatky zapsat a zda k tomu lze použít standardního formálního aparátu logiky, či je třeba jej nějak obměnit – to je problém technický, ovšem s logicko-filosofickými otázkami související. Historicky řešení **tohoto problému** vedlo k rozvoji tzv. deskripčních logik.

Ve španělském korpusu je nejčastěji užívaným substantivem slovo *caso*.

(61) En cambio, también hablando en Absoluto, la intencionalidad según la cual se puede entender la procedencia del Espíritu Santo no puede ser una intención de semejanza, porque en ese caso el Espíritu Santo sería un segundo Hijo.

(62) Decir que la inteligencia es una facultad no es estrictamente adecuado, si por facultad se entiende un principio próximo de operaciones precedido por una naturaleza, la cual es la dimensión perfectiva de una sustancia, pues en **ese caso** la inteligencia no sería infinita.

(63) Desde el planteamiento griego cabe alcanzar una superior comprensión de la voluntad, siempre que no le atribuyamos un valor primordial que comprometa el de la intelección, puesto que en **ese caso** la voluntad se anula.

V tomto druhu konceptuální anafory najdeme nejvíce postcedentů vzdálených 0-5 tokenů od antecedentu. Zároveň však nenajdeme v češtině jediný výskyt demonstrativa *ten*, což potvrzuje hypotézu, kterou jsme uplatnili i u předchozích druhů anafor že vzdálenost mezi antecedentem a postcedentem nemá výrazný vliv na výběr demonstrativa nebo anaforického vyjádření. Ve španělštině se nám v tomto případě ukazuje, že pokud je postcedent v pozici podmětu, velmi často stojí statisticky na začátku věty, a tudíž blíže k antecedentu a zároveň v těchto případech převažuje užití demonstrativa *este*.

(64) Se suele decir que el bien juega respecto de la voluntad un papel semejante al que juegan los hábitos que dependen del intelecto agente respecto de la inteligencia. **Esta opinión**, aunque es apresurada, también es atendible porque comporta muchas consecuencias.

(65) O la inteligencia es infinita o no existe. **Esta tesis** es sentada por Tomás de Aquino.

(66) El comienzo es el ser puro, la simple indeterminación (ser equivale a nada). **Este planteamiento** aparece ya en un libro de Jacobo Böhme (Mysterium Magnum), un pensador situado entre el siglo XVI y XVII que ofrece, glosando de un modo tosco a Eckhart, una exégesis de la Biblia.

(67) El a priori de la voluntad es la sindéresis, en virtud de la cual, sus actos dependen del ser personal. **Esta observación** se ha de añadir a la clásica distinción de la voluntad y lo voluntario.

(68) Así, el medieval, en su intento por descifrar las nociones, buscaba más dar con la idea que con la palabra adecuada. Y por ello un sólo término griego se convertía en ocasiones en perífrasis latinas. Ahora bien, **esta intención** de releer, de interpretar, no se agota en la mera traducción, sino que va más allá: es en la explicación del texto en donde esta intención interpretativa revela el interés del hombre medieval por dar el sentido de los textos.

9.6.1.2 Informace zprostředkovaná postcedentem

Zaměříme-li se na informaci, kterou podává postcedent o antecedentu, můžeme jednotlivé anaforké příklady rozčlenit do čtyř skupin, jak jsme vysvětlili v úvodu této kapitoly (strana 50). V níže uvedené tabulce vidíme distribuci jednotlivých kategorií v českém a španělském korpusu. Dohromady v nich najdeme nejvíce příkladů situačních konceptuálních anafor, a to celkem třicet čtyři. Jsou v obou korpusech rozloženy téměř identicky.

Konceptuální anafora – demonstrativum + NS			
	Český korpus	Španělský korpus	Celkem
Činnosti	10	15	25
Myšlenky	15	15	30
Situace	16	18	34
Prohlášení	2	1	3

Tabulka 13

Rozdíl mezi situacemi a myšlenkami bylo někdy velmi obtížné určit. Některá vyjádření mohou vyjadřovat myšlenku o nějaké situaci. V takových případech jsme se klonili k zařazení daného vyjádření do kategorie situací.

(69) Zadruhé jde o to, zda "b", tedy "elektron vně atomu po emisi", není referenčně neurčitý výraz, který v jedné precizaci označuje a a ve druhé od a určitě odlišný elektron, který byl před absorpcí uvnitř atomu. **Tato neurčitost** by byla způsobena ontickou neurčitostí danou stavem kvantové propletenosti elektronů po absorpci, a nikoliv nedostatečným určením či zpřesněním významu.

(70) Everest je totožný s Alfou. Lze argumentovat, že **tato identita** je neurčitá, neboť není ani určitě pravdivá, ani určitě nepravdivá.

V případě (71) se může zdát, že autor vyjadřuje určitou myšlenku o identitě Everestu. Postcedent nám ale ukazuje, že to, o čem referuje, je spíše určitý kontext nebo panorama myšlenkového experimentu.

(71) Formální abstrakce je však u Tomáše problematický proces, díky němuž mají matematické předměty jiné vlastnosti než jejich reálné protějšky. Pokusme se **tuto obtíž** překonat samostatně.

U příkladu (72) nemluvíme o dané obtíži jako o nějakém tvrzení, obtíž v tomto případě spíše poukazuje na nějaký scénář a kontext situace.

(72) Para Leibniz la notio completa abarca no solamente los predicados principales o suficientes para tener una idea de la substancia singular, sino que incluye todos los predicados reales y posibles, presentes y futuros, que son atribuibles a la substancia, y, en **ese sentido**, solamente el entendimiento divino tiene la notio completa de todas las substancias singulares.

U příkladu (72) vidíme, že postcedent, který můžeme přeložit jako v tomto smyslu, referuje jasně o kontextu a panoramatu Leibnitzovy teorie.

(73) Decir que la inteligencia es una facultad no es estrictamente adecuado, si por facultad se entiende un principio próximo de operaciones precedido por una naturaleza, la cual es la dimensión perfectiva de una sustancia, pues en **ese caso** la inteligencia no sería infinita.

Příklad (73) opět referuje o situaci, samotný postcedent *v tom případě*, ukazuje na paradigma podmínku, což by samo o sobě mohlo naznačovat, že bychom dané vyjádření zařadili do kategorie myšlenek a hypotéz. Postcedent však neukazuje na onu myšlenku, ale spíše na případ, kdy je uvedená situace pravdivá.

(74) Este movimiento atañe al deseo en el sentido mismo de su operatividad: contener todas las disposiciones posibles para aumentar su proyección a lo deseado. Para alcanzar **esta posición**, el afecto solo ha tenido que aceptar el condicionante de adecuarse a lo que el propio cuerpo permita

V příkladu (74) se opět jedná o popis situace, kdy postcedent odkazuje k určitému situačnímu scénáři, který předkládá antecedent.

(75) Pues todo hecho, todo aquello aparentemente dado, presupone e implica en sí mismo un understanding background que lo hace posible. Gracias a **esta naturaleza** en sí misma conceptual, los hechos pueden figurar como razones para emitir juicios y argumentaciones.

U příkladu (75) se jedná spíše o určitou vlastnost, kterou popisujeme. Tato vlastnost může být interpretována i jako stav, proto ji řadíme mezi situační anafory.

(76) Según Nietzsche, Rafael en un gran lienzo aúna «aquel mundo apolíneo de la belleza y su subsuelo, la horrorosa sabiduría de Sileno, y comprendemos, por intuición, su mutua necesidad („ihre gegenseitige Nothwendigkeit“)». Diría que en **este punto** está la clave de la lectura nietzscheana del cuadro de Rafael.

Zde (76) autor shrnuje předchozí větu anaforickým vyjádřením, ve kterém se odkazuje k nastíněné situaci. Přestože se jedná o citaci, substantivum *punto* odkazuje spíše právě k momentu na pomyslné ose textu.

(77) Como explica María Moliner, transfigurar es: «Hacer cambiar completamente de figura o de aspecto una cosa, generalmente mejorándola». Tanto en *El nacimiento de la tragedia* como en *La gaya ciencia* el objeto del acto de transfigurar es la vida, junto al dolor y al sufrimiento que esta conlleva. En *El nacimiento de la tragedia* se resalta la fuerza transfiguradora del arte ante el sufrimiento, partiendo de la hipótesis metafísica de lo Uno primordial (naturaleza creadora-destructora), que necesita la transfiguración para que la vida sea redimida. Mientras que, en el prólogo de *La gaya ciencia*, sin las resonancias metafísicas de la obra previa, se resalta la

exigencia del filósofo de tener que ir más allá de los estados de salud conquistados después de periodos de enfermedad y frente al dolor. Desde estas coordenadas, intentaré trazar un recorrido que permita reconocer la transfiguración como un tema central de la obra de Nietzsche.

Příklad (77) je už mnohem jasnější, autor používá substantivum *coordenadas*, aby se odkázal ke kontextu, ze kterého jeho úvaha bude vycházet.

(78) Z textu Ústavy se toho o nosičích dozvídáme jen velmi málo: víme, že to jsou lidé (stejně jako vězni), že někteří z nich mluví, jiní mlčí. Také víme, že vězni o existenci nosičů nic netuší (jejich hlasy by přičítali stínům). Nevíme však nic o tom, odkud a kam nosiči chodí, zda a čím (nebo kým) je jejich pohyb řízen, jaký je jejich vztah k soškám (zda jde o jejich vlastní výtvary, nebo o výtvary někoho jiného); nevíme nic o jejich vztahu k vězňům ani o tom, zda někdy vyšli „ven“ z jeskyně. Z popisu se zdá, že zídka odděluje vězně od nosičů a že zabraňuje tomu, aby nosiči viděli stíny, které oheň vrhá na stěnu jeskyně. Nosiči tedy zřejmě jasně vidí své sošky díky svitu ohně, nevidí však důsledky toho, co pohyb přenášených sošek a jimi vrhaných stínů způsobuje. Tento výjev dobře vystihuje okolnost, že jsme „zajatci“ své kultury a zároveň jsme i její aktivní nositelé a že tyto dvě role na sebe takřkajíc „nevidí“.

V českém korpusu jsme našli celkem šestnáct příkladů se situační anaforou, z čehož nejjasnější byl příklad (78), kde se nám představuje určitá situace, která je shrnuta konceptuální anaforou substantivem *výjev*.

(79) Celý problém je tedy uchopen nejen jako empirická chyba, která odhalila frenologii jako pavědu, ale i jako chyba logická, která se vztahuje na jistý kategoriální omyl vědeckých vysvětlení, jehož jsme celkem nezřídka nadále svědky. Při pozorování zapomínáme, že kromě popisu, jak se objevuje obsahem příslušné věty, má další podstatné předpoklady, které tvoří jeho scénu, bez níž je celek příslušné věty neinteligibilní. Subjekt-predikátová věta odkrytí tohoto rozdílu přirozeně nijak nepomáhá.

Druhým nejvíce zastoupeným jevem, který byl v českém a španělském korpusu zastoupen zcela identicky, byly anafory shrnující myšlenky. Takový výsledek není překvapivý, vzhledem k induktivní povaze filosofických textů a jejich snaze předkládat nové myšlenky.

Pro ilustraci předkládáme několik příkladů myšlenkové anafory.

(80) En cambio, también hablando en Absoluto, la intencionalidad según la cual se puede entender la procedencia del Espíritu Santo no puede ser una intención de semejanza, porque en ese caso el Espíritu Santo sería un segundo Hijo.

(81) Al respecto, formularemos la siguiente observación: una potencia pasiva puede parecer, a primera vista, menos alta o menos efectiva que una potencia activa. Pero, en rigor, no es así, porque **esa carencia** se compensa con una gran ventaja, y es que las potencias activas no son susceptibles de hábitos; funcionan siempre igual, y no se perfeccionan por el ejercicio de sus actos.

(82) De manera que la voluntad es una potencia pasiva pura; estrictamente es la única que lo es, porque la inteligencia, aunque sea una potencia pasiva, propiamente no es puramente pasiva. Hay que intentar fijar la atención en **esa condición** de pura potencia pasiva.

(83) Como hemos visto, según Tomás de Aquino, el ser tiene un doble valor principal: por una parte, es el ser de la sustancia humana, que es finita, y por otra, es el principio de la intelección, que es infinita. Según **este enfoque**, a la voluntad no debe faltarle un antecedente en el ser, pues, como se dijo, la implicación de la persona en la voluntad es más intensa que en la inteligencia.

(84) Nazýváme ji tělesnou právě tehdy, může-li být 1) vlastností nějakého reálně existujícího tělesa a 2) je-li konkrétní protějšek této vlastnosti spolu s oním tělesem (nebo nějakou jeho částí) rozlehlý a časoprostorově lokalizovatelný. Po **tomto vysvětlení** se pokusím formulovat ve prospěch uvedené teze argumenty.

(85) K takovému spojení však může dojít pouze v případě, kdy předpokládáme, že nejen abstraktní předmět, ale i sama rozumová intence je nějakou nerozlehlou entitou. Domnívám se, že myšlenkový postup, jímž jsem k **tomuto závěru** dospěl, je tzv. explanace, ovšem její zvláštní případ, totiž explanace při níž každé odlišné explanans by bylo ve sporu s explanandum.

(86) Podle Platóna a na něj navazující tradice jsou nám dány pojmy ("ideje") v přímém rozumovém názoru, který je však prý omezen na dobu, jež předcházela našemu tělesnému narození a již nám nyní nahrazuje vzpomínka. **Tuto nauku** dnes sice, pokud vím, takto nikdo nezastává, nicméně názor že je nám poznání pojmů dáno nějak (většinou se neuvádí jak) a priori, to je i dnes zvlášť mezi některými matematiky a logiky rozšířené mínění.

(87) Čtvrtá premisa z toho vyvozuje "b nemá vlastnost být neurčitě identický s b". Právě **toto vyvození** van Inwagenova sémantika neumožňuje.

(88) Problém hodnotové neutrality vědy se objevuje již u Davida Huma, který ve své slavné "gilotině" či "vidliče" [Hume's guillotine/fork] neboli is-ought problému vedl ostrý řez mezi "faktickými skutečnostmi" [matters of fact] a "vztahy idejí" [relations of ideas], tedy mezi soudy deskriptivními a normativními. Zákon, který vzešel z **tohoto předpokladu**, pak tvrdí, že z deskriptivních soudů nelze vyvozovat soudy normativní.

Opět jsme narazili na texty, ve kterých byla hranice mezi myšlenkou a situací poměrně nejasná, např. text (89) předkládá myšlenku Davida Huma, kterou by ale bylo možné interpretovat také jako popis situace, ze které Hume vychází ve svých úvahách.

(89) Problém hodnotové neutrality vědy se objevuje již u Davida Huma, který ve své slavné "gilotině" či "vidliče" [Hume's guillotine/fork] neboli is-ought problému vedl ostrý řez mezi "faktickými skutečnostmi" [matters of fact] a "vztahy idejí" [relations of ideas], tedy mezi soudy deskriptivními a normativními. Zákon, který vzešel z **tohoto předpokladu**, pak tvrdí, že z deskriptivních soudů nelze vyvozovat soudy normativní.

Nuance mezi jednotlivými kategoriemi mohou být skutečně malé a velmi často subjektivní, proto u některých příkladů nemůžeme zcela jasně a objektivně obhájit naši pozici.

Oproti tomu zcela jasným příkladem myšlenkové anafory je příklad (90), kde se v postcedentu vyloženě objevuje substantivum *myšlenka*.

(90) Tomáš na rozdíl od současných myslitelů nepovažuje jedničku za číslo, ale za tzv. princip číselné řady. **Tyto myšlenky** opět otevírají cestu transcendentalistickému pojetí matematiky.

Podobně je na tom příklad (91) také z českého korpusu.

(91) To, že jsme k prvnímu dospěli pomocí formální abstrakce, zatímco k druhému naopak pomocí abstrakce totální, by nemělo mít na tuto skutečnost žádný vliv. Již jen povrchní četba Tomášových textů však **tento závěr** problematizuje.

Prohlášení se v našem korpusu vyskytovalo opět velmi málo, přímé citace se nevyskytují moc často, spíše jsou reformulovány a předloženy jako hypotézy nebo myšlenky.

(92) Tvrdím, že Hegelův výrok právě svojí formou ukazuje na úskalí jednoduchých kauzálních vysvětlení v oblastech, které čistě kauzální nejsou, a že tento zdánlivě neškodný předpoklad je skryt za zjevně neudržitelnými aplikacemi "vědecké" fyziognomie, které činí empirické pozorování těla základem usuzování na povahu člověka. To je zvláště patrné v případě rozličných projevů xenofobie, ale obecně v jakémkoli schematickém uchopení nějakého komplexního jevu. **Tyto závěry** jsou přitom přímým důsledkem obecnější funkce výroku v rámci Hegelovy filosofie, kde má rovněž imanentní funkci, zde poukazující na to, že jakékoli pozorování je srozumitelné jen jako součást širšího jednání, a dává tedy smysl až tehdy, když si tento svůj předpoklad uvědomuje. U příkladu (92) jsme se přiklonili k zařazení tvrzení do kategorie prohlášení, přestože připouštíme, že hranice mezi myšlenkou a prohlášením je v tomto případě velmi tenká. Pro nás sloveso *tvrdit* spíše ukazuje na prohlášení než na myšlenku.

Kategorie činností byla v obou korpusech také poměrně málo zastoupená, u obou korpusů ale téměř identicky.

(93) Vždyť doslova říká, že geometrické tvary nejsou tytéž jako tvary ve smyslově vnímatelných věcech. I když v předchozí úvaze připouštíme, že bychom mohli v matematice nalézt tvar, který by byl identický s tvarem reálným, přesto se zde přidržíme Tomáše a **tuto možnost** vyloučíme.

V případě (93) se jedná o možnost nalézt onen tvar [možnost něco udělat], tudíž tento příklad řadíme do kategorie akcí/činností.

(94) Očekáváme od nich, že například nebudou útočit na lidi či na jiná zvířata – a psy, kteří tato pravidla porušují, běžně označujeme za psy "zlé" a za jejich chování je trestáme. **Tato pravidla**, která vyžadujeme a která by "hodný" či "dobrý" pes měl dodržovat, nejsou nutně v přímém rozporu se zvířecí přirozeností

U případu (94) mluvíme o nutnosti (pravidlo) něco neudělat, proto tento konkrétní případ řadíme do kategorie činností.

Výběr postcedentu zřejmě dle našeho pozorování nebude ovlivněn v těchto případech sémantikou antecedentu.

Rozdíl mezi *este/ese* je v těchto případech dle našeho názoru zcela subjektivní. V českém korpusu je vždy použito demonstrativum lemmatizované jako *tento*, a to z toho důvodu, že v této struktuře se demonstrativum pojí se substantivem, což neumožňuje tvorbu konstrukcí jako je např. *to znamená*. Kontrastu mezi užitím *tento* a *ten/ta/to* si můžeme všimnout na příkladu (95).

(95) Morálka vzniká a vyvíjí se v rámci kulturní, ne biologické evoluce – a od přirozeného sociálního chování se liší ve všech aspektech tomu odpovídajících (přenos sociálním učením či napodobováním, dynamičtější

změny, kulturní variabilita). Čtenář by nyní mohl namítnout: dobrá, ale proč bychom měli akceptovat zrovna **tuto definici** morálky, a ne například **tu**, kteou nabízí Bekoff a Pierceová?

V tomto případě autor použil konstrukci [demonstrativum + NS] *tuto definici*, protože se jedná o odkaz k dříve nastíněné teorii, jak morálka vzniká a vyvíjí se. Následně, když mluví o jiné definici morálky, o které se dříve nezmiňoval a teprve bude, používá holé demonstrativum *tu*. Použit v prvním případě konstrukci *tu* definici by nedávalo smysl, čtenář by nebyl schopen identifikovat, o jakou definici jde. Taková konstrukce by totiž naznačovala, že ona definice je obecně známou skutečností, což, jak by mohla asi většina čtenářů potvrdit, bez hlubší znalosti morální filosofie a sociální antropologie rozhodně není.

9.6.1.3 Aktuální větné členění

Co se týče tematické či rematické pozice postcedentu, pokud postcedent zastává pozici podmětu, většinou se nachází blízko antecedentu. Tato skutečnost, jak jsme již zmiňovali u předchozího druhu anaforického vyjádření, může být způsobena spíše povahou podmětu.

(96) La sensualidad en el animal es normal; en el nombre puede ser normal o anormal; es anormal cuando la parte espiritual busca a través de la sensible satisfacer su gran anhelo. **Esa equivocación** es una inversión: en vez de controlar, la parte superior del hombre pierde su dirección, y no encuentra otro camino que el tender inferior.

(97) Se suele decir que el bien juega respecto de la voluntad un papel semejante al que juegan los hábitos que dependen del intelecto agente respecto de la inteligencia. **Esta opinión**, aunque es apresurada, también es atendible porque comporta muchas consecuencias.

(98) O la inteligencia es infinita o no existe. **Esta tesis** es sentada por Tomás de Aquino.

Pokud se postcedent v pozici podmětu nachází ve větší vzdálenosti od antecedentu, je to například způsobeno tím, že se v předchozím textu postcedent již objevil a znovu se opakuje. Tak je tomu například v textu (99).

(99) Očekáváme od nich, že například nebudou útočit na lidi či na jiná zvířata – a psy, kteří tato pravidla porušují, běžně označujeme za psy "zlé" a za jejich chování je trestáme. **Tato pravidla**, která vyžadujeme a která by "hodný" či "dobrý" pes měl dodržovat, nejsou nutně v přímém rozporu se zvířecí přirozeností

Námi analyzovaný postcedent se nachází v pozici podmětu. V předchozí větě najdeme tento postcedent také, pro naše potřeby jsme jej označili přerušovanou čarou. Náš náhodný generátor vybral pro analýzu pouze druhý tučně vyznačený postcedent. Otázkou je, zda náhodou druhý příklad postcedentu není kataforickým odkazem ke vložené vedlejší větě přívlastkové. Tedy zda se sekvence *tato pravidla* pojí s větou *kteřa vyžadujeme a kteřa by „hodný“ či „dobrý“ pes měl dodržovat*, nebo odkazuje k oněm pravidlům o útočení na lidi a jiná zvířata, které zmiňuje

autor na začátku textu. My chápeme tento příklad z pragmatického hlediska tak, že se stále jedná o ta stejná pravidla, o ten stejný antecedent.

9.6.1.4 Možnost generického chápání

Z hlediska generického chápání můžeme na všech příkladech v obou korpusech vidět, že demonstrativum v postcedentu je nutným elementem, protože jinak by koreference mezi antecedentem a postcedentem nebyla zřejmá. Vezměme si jako příklad text (100).

(100) Morálka vzniká a vyvíjí se v rámci kulturní, ne biologické evoluce – a od přirozeného sociálního chování se liší ve všech aspektech tomu odpovídajících (přenos sociálním učením či napodobováním, dynamičtější změny, kulturní variabilita). Čtenář by nyní mohl namítnout: dobrá, ale proč bychom měli akceptovat zrovna [1. **tuto definici**] morálky, a ne například [2. tu, kterou nabízí Bekoff a Pierceová?]

Pokud bychom demonstrativum úplně vynechali, věta by postrádala smysl. Snažíme se dát na miský vah dvě odlišné definice, proto je vyloženě nutné, aby obě strany rovnice měli nějaké demonstrativum, které je bude vyčleňovat z celku a odlišovat od ostatních. Ve španělštině by se první demonstrativum muselo přeložit jako *esta/esa* a druhé buď jako *aquella* nebo *la*.

Z naší analýzy dále vyvozujeme, že autor by mohl použít holé substantivum bez demonstrativa v případě, že by po něm bezprostředně následovala vedlejší věta, která by plnila funkci demonstrativa.

(101) Jak takové poznatky zapsat a zda k tomu lze použít standardního formálního aparátu logiky, či je třeba jej nějak obměnit – to je problém technický, ovšem s logicko-filosofickými otázkami související. Historicky řešení **tohoto problému** vedlo k rozvoji tzv. deskripčních logik.

Na příkladu (101) vidíme, že autor by mohl použít konstrukci [...problému, který jsme právě představili...] namísto demonstrativa se substantivem. Ve španělštině by bylo pravděpodobně nutné použít před substantivem ještě určitý člen. Příklad (102) by tak mohl vypadat následovně [Para alcanzar la posición que acabamos de mencionar...].

(102) Este movimiento atañe al deseo en el sentido mismo de su operatividad: contener todas las disposiciones posibles para aumentar su proyección a lo deseado. Para alcanzar **esta posición**, el afecto solo ha tenido que aceptar el condicionante de adecuarse a lo que el propio cuerpo permita

9.6.2 Konceptuální anafora se substantivem a adjektivem v postcedentu

Posledním druhem anaforických vyjádření, které budeme analyzovat jsou konceptuální anafory s demonstrativem následovaným substantivem a adjektivem v postcedentu.

9.6.2.1 Vzdálenost mezi antecedentem a postcedentem

Počet tokenů mezi antecedentem a postcedentem s demonstrativem následovaným substantivem a adjektivem						
Rozmezí	Český korpus			Španělský korpus		
	ten	tento	onen	este	ese	aquel
0-5		5			1	0
	5			1		
6-15	0	2	0	1		0
	2			1		
16-25	0	1	0		2	0
	1			2		
> 26	0	0	0			
	0			0		

Tabulka 14

V českém korpusu jsme jich zaznamenali pět a ve španělském korpusu pouze dvě. Důvodem proč tento druh anaforických vyjádření analyzujeme je, že nás zajímá, zda další specifikace pomocí adjektiva v postcedentu může mít nějaký hlubší důvod. Jak je vidět z výše uvedené tabulky, omezený počet výskytů v našem korpusu nám neumožní předložit vyčerpávající závěry o této problematice, ani závěry, které bychom mohli nazvat obecně platnými.

Na úvod se zaměříme na rozdíl mezi dvěma případy, které jsme našli v českém korpusu.

(103) Hegel zprostředkovává ve Fenomenologii čtenáři včlenění se do logické struktury světa, do světa v jeho racionálních souvislostech neboli do ducha. Autorka recenzované knihy, Tereza Matějčková, jako čtenářka Fenomenologie zprostředkovává čtenáři své knihy **toto Hegelovo zprostředkování**.

Na příkladu (103) vidíme, že použití posesivního adjektiva je nutné pro dobré porozumění textu. V opačném případě by hrozilo, že se čtenář v těch zprostředkovaných zprostředkováních ztratí.

(104) Platí, že každé individuum je (určitě) identické samo se sebou, tedy $i = i$. Je-li **toto identitní tvrzení** pravdivé, pak ovšem nemůže být pravda, že b je identické s b neurčitě, $\nabla(b = b)$.

Oproti tomu u příkladu (104) je patrné, že použití adjektiva je pouze osobní preferencí autora a bylo by možné jej úplně vynechat.

(105) Que el ciudadano se entienda como alguien que pueda participar activamente en el gobierno. Esto es señalar límites al estado en favor del pueblo. Según Ullmann, al retomar **esta idea aristotélica** de ciudadano, Santo Tomás está superando la idea medieval de subjectum, ya que el sujeto no podía asumir esas responsabilidades en la ciudad.

Ve španělském korpusu narážíme na případ (105) podobný textu (103), ve kterém, jak se zdá, není přivlastňovací posesivum nutné, záleží však na autorově uvážení, zda čtenář identifikuje, že se jedná o myšlenku Aristotela. Dle našeho názoru je tato Aristotelova idea o uspořádání obce tak známá, že audience, které je článek adresovaný, by jistě rozpoznala její původ a to i bez další specifikace adjektivem.

9.6.2.2 Informace zprostředkovaná postcedentem

Konceptuální anafora – demonstrativum + NS + NA			
	Český korpus	Španělský korpus	Celkem
Činnosti	4	2	6
Myšlenky	2	2	4
Situace	2	0	2
Prohlášení	0	0	0

Tabulka 15

Pokud jde o povahu antecedentu, zaměřili jsme se opět na čtyři skupiny, do kterých jsme jednotlivé texty zařadili. Rozložení textů je, jak vidíme ve výše uvedené tabulce 15, téměř identické ve třech prvních skupinách. Do kategorie prohlášení jsme nezařadili ani jeden text. Pro ilustraci kategorie činností uvádíme příklady (106), (107), (108) a (109)

(106) Hegel zprostředkovává ve Fenomenologii čtenáři včlenění se do logické struktury světa, do světa v jeho racionálních souvislostech neboli do ducha. Autorka recenzované knihy, Tereza Matějčková, jako čtenářka Fenomenologie zprostředkovává čtenáři své knihy **toto Hegelovo zprostředkování.**

V tomto případě (106) mluvíme o činnosti zprostředkování.

(107) Ostatně i svoji autobiografii nazval "Zapředen do rozepří", neboť nejenže Popperovo myšlení v mnohém rozvinul, ale nadto osvědčil svá stanoviska v četných teoretických polemikách (např. s Heideggerovou fundamentální ontologií a Gadamerovou univerzální hermeneutikou) i živých sporech s filosofy, jako byli Theodor W. Adorno či Jürgen Habermas. Právě **tato formativní filosofická souznění i kontroverze** se na konci šedesátých let staly základem Albertova klíčového spisu Traktat über kritische Vernunft, který se brzy dočká i českého vydání v nakladatelství Karolinum.

Zde (107) jde o činnost souznění.

(108) To je zřetelně vidět na "mýtu o kovech" v závěru III. knihy (414d–415c) či v páté knize, když Sókratés přichází v rámci dosti bizarní eugenické představy s návrhem, aby byly pravidelně pořádány prokreační slavnosti, při nichž budou vládci rozhodovat o tom, kdo má s kým zplodit dítě: aby se předešlo stížnostem, bude **tento řízený "chov strážců"** udržován v přesvědčení, že jde o výsledek losu, tedy náhodu

Tento příklad (108) je asi nejvíce jasný, antecedent představuje činnost, která je opisem vyjádřena postcedentem jako „*řízený chov*“.

(109) První typ celků zkoumá matematika, v níž se separuje forma od látky, tj. matematik abstrahuje formu od látky. Pro **tento myšlenkový úkon** se ujalo označení „formální abstrakce“, které přijímáme i my.

Příklad (109) je zcela jasnou ukázkou činnosti, přestože zmiňuje v postcedentu adjektivum *myšlenkový*, čímž by se na první pohled mohlo zdát, že patří do kategorie myšlenkových anafor. Spíše však odkazuje k činnosti (separace formy od látky), což podporuje i substantivum *úkon*.

9.6.2.3 Aktuální větné členění

Dalšími aspekty, na který jsme se zaměřili bylo aktuální větné členění a možnost generického chápání. Co se týče aktuálního větného členění, potvrzuje se naše hypotéza nastíněná v předchozí analýze anaforických vyjádření s demonstrativem a substantivem v postcedentu (strana 58). Texty, kde se postcedent nachází v pozici podmětu, tedy v pozici tematické, se vyznačují malou vzdáleností mezi antecedentem a postcedentem. Opět spíše způsobenou povahou podmětu, jako elementu, který uvozuje téma celé věty.

(110) El cuerpo humano está penetrado por la libertad: es sistémico. **Este carácter sistémico** del cuerpo plantea un problema metódico en la AT: para llegar a la esencia humana no puedo partir de la abstracción: no cabe un conocimiento abstracto del espíritu.

(111) Platí, že každé individuum je (určitě) identické samo se sebou, tedy $i = i$. Je-li **toto identitní tvrzení** pravdivé, pak ovšem nemůže být pravda, že b je identické s b neurčitě, $\nabla(b = b)$.

(112) Ostatně i svoji autobiografii nazval "Zapředen do rozepří", neboť nejenže Popperovo myšlení v mnohém rozvinul, ale nadto osvědčil svá stanoviska v četných teoretických polemikách (např. s Heideggerovou fundamentální ontologií a Gadamerovou univerzální hermeneutikou) i živých sporech s filosofy, jako byli Theodor W. Adorno či Jürgen Habermas. Právě **tato formativní filosofická souznění i kontroverze** se na konci šedesátých let staly základem Alberta klíčového spisu *Traktat über kritische Vernunft*, který se brzy dočká i českého vydání v nakladatelství Karolinum.

Důvod užití konceptuální anafory je dle našeho pozorování způsoben tím, že postcedent shrnuje větší celek, než je jen jedno slovo či slovní spojení. Stejně tak je ve většině analyzovaných textů patrné, že konstrukce [demonstrativum + adjektivum + substantivum] je nutná pro správné porozumění textu. Jediný případ, u kterého by dle našeho názoru šlo nahradit tuto konstrukci holým demonstrativem je příklad (113).

(113) Platí, že každé individuum je (určitě) identické samo se sebou, tedy $i = i$. Je-li **toto identitní tvrzení** pravdivé, pak ovšem nemůže být pravda, že b je identické s b neurčitě, $\nabla(b = b)$.

Jedná se o nejkratší antecedent ze všech analyzovaných textů v tomto druhu konceptuální anafory, což může být důvodem možnosti nahrazení postcedentu za holé demonstrativum.

Postcedent by bylo možné nahradit za sekvenci *Je-li toto pravdivé...*

9.6.2.4 Možnost generického chápání

Z hlediska možnosti generického chápání jsme nenarazili na žádná zajímavá data. U konstrukce [demonstrativum + adjektivum + substantivum] je bližší určení antecedentu podpořeno právě vyskytujícím se adjektivem, proto v některých případech může být text srozumitelný i po vypuštění demonstrativa. Ve španělštině je pak téměř vždy nutné nahradit demonstrativum určitým členem, např. v textu (114) [*El carácter sistémico...*].

(114) El cuerpo humano está penetrado por la libertad: es sistémico. **Este carácter sistémico** del cuerpo plantea un problema metódico en la AT: para llegar a la esencia humana no puedo partir de la abstracción: no cabe un conocimiento abstracto del espíritu.

10 Závěr

Naše práce měla za cíl analyzovat vybraný korpus filosofických textů českých a španělských filosofů 21. století se zaměřením na anaforická vyjádření. Zkoumali jsme konkrétně dva druhy anafor, konceptuální a přímé, přičemž jsme se soustředili na konstrukce, ve kterých se vyskytovala demonstrativa lemmatizovaná jako *este, ese, quel, ten, tento, onen*.

Náhodný výběr 100 českých a 100 španělských anafor byl proveden s použitím funkce náhodného výběru v programu Sketch Engine.

V úvodu práce jsme představili několik hypotéz, které jsme se snažili v praktické části ověřit. Tyto hypotézy byly následující:

1. Bude převažovat více konceptuálních anafor se strukturou demonstrativum + substantivum. (Kvůli povaze textů, v odborných textech předpokládáme důraz na konkretizaci, aby nedošlo k nedorozumění nebo záměně pojmů.)

2. V případě anafor přímých bude převažovat struktura demonstrativum + úplná repetice, ze stejného důvodu, který jsme uvedli u předchozí hypotézy.

3. V případě anafor konceptuálních se bude jednat o anaforická vyjádření shrnující velké celky, např. celé odstavce, a to především kvůli složitosti a abstraktnosti témat, kterými se texty zabývají. Předpokládáme, že autoři nejprve složitě popíší určitý fenomén, který pak budou mít snahu kondenzovat do pochopitelnějšího celku buď za účelem jeho vysvětlení nebo proto, aby o něm mohli dále konkrétněji referovat.

4. Na volbu anafory a demonstrativa bude mít ve španělském korpusu vliv vzdálenost mezi antecedentem a postcedentem.

5. Budou převažovat konceptuální anafory shrnující myšlenky jak v českém, tak ve španělském korpusu. Nejméně zastoupeny budou anafory shrnující činnosti.

Pokud jde o první hypotézu, z celkového počtu 200 anafor jich bylo konceptuálních se strukturou [demonstrativum + NS] celkem 92. V českém korpusu to bylo 49 a ve španělském 43. Vidíme (viz, tabulka 16), že tato hypotéza se nepotvrdila. Poměr anafor konceptuálních a přímých byl obecně velmi vyrovnaný.

	CZ			ES			Celkem
	ten	tento	onen	este	ese	aquel	
Konceptuální anafora [demonstrativum + NS]	0	43	0	37	12	0	92
	43			49			
Jiná konstrukce	1	54	2	23	23	5	108
	57			51			

Tabulka 16

U druhé hypotézy se potvrdila převaha konstrukcí s úplnou repeticí pouze ve španělském korpusu, a to ještě pouze částečně. Pokud srovnáváme výsledky těchto druhů anaforických vyjádření v českém a španělském korpusu, najdeme jich v tom španělském více než dvojnásobek. Podíváme-li se ale na celkové množství všech přímých anafor v obou korpusech, ve španělském korpusu je tento poměr úplných repetic a jiných konstrukcí skoro vyrovnaný, lehce převládá počet úplných repetic. V českém korpusu bylo přímých repetic pouze 11 a naopak nejčastěji používaným druhem anaforického vyjádření v přímé anafore byla částečná repetice (celkem 25 případů). Dle našeho pozorování je to způsobeno pouze preferencí autora. Buď dává přednost důrazu na konkretizaci, pokud hrozí záměna pojmů nebo zmatení čtenáře, nebo upřednostní bohatost textu, pokud hrozí, že by se příliš sekvencí opakovalo a věty by nevyzněly přirozeně a uchýlí se k částečné repetici.

	Přímá anafora	
	CZ	ES
Úplná repetice	11	29
Jiná konstrukce	38	18

Tabulka 17

Třetí hypotéza se potvrdila v obou korpusech, jak českém, tak španělském. Konceptuálních anafor, které by shrnovaly pouze jednoduché věty bylo minimum. Pokud jde o poměr konceptuálních a přímých anafor, i přesto, že texty byly náhodně vybrány počítačovým programem, poměr těchto dvou metod odkazování byl vyrovnaný. Očekávali bychom větší počet konceptuálních anafor, jelikož filosofické texty považujeme za ideální pro volbu tohoto anaforického vyjádření. Probíraná témata jsou složitá, často je nutné velký složitě popsany

problém kondenzovat do menšího celku, aby byl pro čtenáře srozumitelný a aby bylo možné o něm dále referovat. Zároveň si ale uvědomujeme, že stejně tak jako bohatost textu a snaha zjednodušit složitou materii, figuruje v tomto druhu textů také snaha o co největší konkretizaci, aby nedošlo k záměně pojmů nebo nepochopení kontextu.

Čtvrtá hypotéza se zabývala vzdáleností mezi antecedentem a postcedentem. Předpokládali jsme, že tento faktor bude mít vliv na volbu determinantu ve španělštině. Všechny vzorky textů v obou korpusech jsme rozdělili do čtyř skupin, podle toho, v jaké vzdálenosti byl postcedent od antecedentu:

1. (0-5 tokenů)
2. (6-15 tokenů)
3. (16-25 tokenů)
4. (>26 tokenů)

		Ten	Tento	Onen	Este	Ese	Aquel
Úplná repetice	0-5	0	5	1	3	4	0
	6-15	1	2	0	2	8	2
	16-25	0	0	0	3	1	0
	>26	0	2	0	2	1	3
Částečná repetice	0-5	0	9	0	5	1	0
	6-15	0	11	0	2	4	0
	16-25	0	4	0	0	0	0
	>26	0	1	0	2	2	0
Reiterace	0-5	0	7	0	1	0	0
	6-15	0	2	1	1	0	0
	16-25	0	1	0	0	0	0
	>26	0	2	0	0	0	0
Demonstrativum + NS	0-5	0	30	0	34	6	0
	6-15	0	9	0	2	5	0
	16-25	0	3	0	1	0	0
	>26	0	1	0	0	1	0
Demonstrativum + NS + NA	0-5	0	5	0	0	1	0
	6-15	0	2	0	1	0	0
	16-25	0	1	0	0	2	0
	>26	0	0	0	0	0	0

Tabulka 18

		Ten	Tento	Onen	Este	Ese	Aquel
Přímá anafora	0-5	0	21	1	9	5	0
	6-15	1	15	1	5	12	2
	16-25	0	5	0	3	1	0
	>26	0	5	0	4	3	3
Konceptuální anafora	0-5	0	35	0	34	7	0
	6-15	0	11	0	3	5	0
	16-25	0	4	0	1	2	0
	>26	0	1	0	0	1	0

Tabulka 19

Jak vidíme v tabulkách 18 a 19, naše hypotéza se v případě španělského korpusu potvrdila. Nejvíce výskytů demonstrativa *este* se objevilo ve vzdálenosti 0-5 tokenů od antecedentu. V českém korpusu byl náš výsledek determinován zřejmě i množstvím jednotlivých demonstrativ, např. demonstrativum *ten* se v celém korpusu objevilo jen jednou, demonstrativum *onen* na tom nebylo lépe, objevilo se pouze dvakrát.

Pátou hypotézou, kterou jsme postulovali byla převaha konceptuálních anafor, které shrnují myšlenky.

Všechny konceptuální anafory jsme si rozdělili pro tento účel do čtyř kategorií.

1. činnosti
2. Myšlenky
3. Situace
4. Prohlášení

	Český korpus	Španělský korpus	Celkem
Činnosti	14	17	31
Myšlenky	17	17	34
Situace	18	18	36
Prohlášení	2	1	3

Tabulka 20

Nejvíce se v našich textech vyskytovaly postcedenty shrnující situace, a to jak v českém, tak španělském korpusu. Tento výsledek je očekávatelný u textů filosofické povahy, přesto jsme v postulované hypotéze předpokládali převahu myšlenkových anafor. Rozdíl mezi počtem

myšlenkových a konceptuálních anafor je velmi malý, téměř zanedbatelný. Vzhledem k obtížnému určení sémantické povahy antecedentu, které je v některých případech subjektivní a záleží na tom, jak si daný text interpretujeme, nevnímáme vyvrácení naší hypotézy jako zásadní. Velmi nás však překvapuje nízký výčet postcedentů, které shrnují prohlášení. Může to být způsobeno i nejasnou hranicí mezi prohlášením a myšlenkou. My jsme se soustředili u anafor shrnujících prohlášení na konkrétní slovesa, která by naznačovala, že daná osoba něco skutečně říká a nejedná se pouze o interpretaci nebo myšlenku.

Dalším faktorem, který jsme analyzovali u všech druhů anaforických vyjádření byla možnost generického chápání.

Z naší analýzy vyvozujeme několik závěrů. Pokud by hrozilo, že dojde k mis interpretaci antecedentu s jinou třídou objektů a konstrukce by byla obecná, autoři se uchýlovali k užití demonstrativa. Výběr tohoto konkrétního demonstrativa a anaforického vyjádření neměl souvislost s možností generické interpretace, která hrozí zejména pokud je postcedent hyperonymicky vyjádřen.

Posledním faktorem, na který jsme se při analýze soustředili bylo aktuální větné členění. V tomto případě jsme došli k závěru, že tento faktor nemá na volbu determinantu a anaforického vyjádření žádný vliv ani ve španělštině, ani v češtině. Užití jednotlivých demonstrativ ve španělštině (*este, ese, aquel*) nevykazovalo žádné specifické tendence či preferenci jednoho konkrétního vyjádření. Z celkových čísel výskytů demonstrativ můžeme vyvodit pouze to, že v našem korpusu se nejčastěji objevovala demonstrativa *este, ese* a jejich alternace byla téměř vždy na osobní preferenci autora. Demonstrativum *aquel* bylo zastoupeno výrazně méně. V českém korpusu se nám potvrdilo, že je malý rozdíl mezi užitím demonstrativa *ten* a *tento*. České demonstrativum *ten* je podobné určitému členu, ale zároveň jej lze v některých případech ztotožnit i se španělským *este*. Ten v češtině může zároveň navozovat určitou retrospektivu, zatímco tento poukazuje na aktuální skutečnost, která se bude tematizovat v následující výpovědi.

Naše analýza byla značně omezená výběrem textů a následnou prací s vybraným vzorkem příkladů. Proto si uvědomujeme, že naše závěry jistě nejsou vyčerpávající a stálo by za to podívat se hlouběji na další druhy anaforických vyjádření a prozkoumat také kontrast mezi anaforickým vyjádřením, kde se vyskytuje holé substantivum, anebo konstrukce s demonstrativem.

Rozsah naší práce nám takovou analýzu bohužel neumožňuje, zároveň by nešla provést v rozhraní programu SketchEngine. Pro takovou analýzu by byl ideální například program

Analec, kam bychom však museli délku textů značně omezit, aby bylo možné anotaci provést. Nicméně problematika anaforických vyjádření a vliv různých faktorů na volbu determinantů jistě stojí za hlubší zkoumání a naše práce by mohla sloužit jako východisko např. pro odborný článek s kontrastivní analýzou.

RESUMEN

El título de la presente tesis lleva por nombre El uso anafórico de los demostrativos en los textos especializados. El objetivo de esta tesis es el análisis contrastivo de las anáforas conceptuales y léxicas en checo y en español en textos filosóficos del siglo XXI. El trabajo consta de dos partes principales: La parte teórica y la parte práctica.

En cuanto al punto de partida teórico, el primer capítulo introduce el objetivo de esta tesis y presenta algunas hipótesis en las que nos centraremos durante el análisis.

Estas hipótesis son:

1. Habrá más anáforas conceptuales con la estructura demostrativo + sustantivo.
2. En el caso de las anáforas directas, habrá más estructuras de tipo demostrativo + repetición absoluta.
3. En caso de las anáforas conceptuales, van a predominar postcedentes que resumen grandes bloques de texto.
4. La elección del tipo de recurso anafórica se verá influida por la distancia entre el antecedente y el postcedente.
5. Van a prevalecer las anáforas conceptuales que resumen los pensamientos tanto en el corpus checo, como en el español.

El segundo capítulo se ocupa de la lingüística textual, introduce el fenómeno de la deixis y la importancia de la cohesión del texto. El capítulo siguiente está dedicado a los pronombres y determinantes. En sete capítulo explicamos la clasificación de los determinantes en español y la diferencia que hay entre los determinantes y los adjetivos. Después presentamos el paradigma de los pronombres en checo y hablamos brevemente sobre la diferencia de “*to*” en checo y “*lo*” en español.

El quinto capítulo se ocupa de los demostrativos y los analiza de diferentes aspectos, según sus características morfológicas, según sus estructuras morfológicas, según las clases sintácticas y la distancia temporal o espacial. El final del capítulo está dedicado a la diferencia entre los demostrativos y los artículos definidos en el uso anafórico y deíctico.

El final de la parte práctica consta de dos más capítulos donde hablamos de manera más detallada sobre el fenómeno de la referencia y la anáfora. Distinguimos tres tipos de anáforas, la lexical directa, la asociativa y la conceptual. Antes de empezar con la parte práctica, resumimos brevemente la información de la parte teórica.

La parte práctica consta de seis capítulos principales. En el primero explicamos la metodología del trabajo y repetimos las hipótesis que hemos postulado al principio del trabajo. Presentamos el programa que vamos a utilizar para el análisis.

En el siguiente capítulo presentamos los datos generales obtenidos del análisis en el corpus checo y español. Nos centramos sobre todo en los lemmas y las formas de las palabras de los demostrativos *ten, tento* y *onen* en checo y *este, ese, aquel* en español. De nuevo recordamos las hipótesis postuladas al principio y defendemos su elección.

En el siguiente capítulo nos centramos en la anáfora lexical directa y presentamos los datos obtenidos del corpus con los ejemplos aleatorios. Primero analizamos la anáfora con la repetición absoluta. Nos interesa sobre todo el fenómeno de la distancia, la estructuración actual de la oración y la posibilidad de la percepción genérica. El segundo tipo de la anáfora directa del que hablamos en el siguiente capítulo es la anáfora directa con la repetición parcial en el postcedente. También nos centramos en la posibilidad de la percepción genérica, la estructuración actual de la oración y la distancia. El último tipo de la anáfora lexical directa del que nos ocupamos es la anáfora directa con la reiteración en el postcedente. Analizamos los textos de diferentes perspectivas poniendo énfasis en los tres criterios mencionados anteriormente.

El siguiente capítulo se ocupa de analizar la anáfora conceptual con sus dos subtipos, la anáfora conceptual con el sustantivo desarrollado por un demostrativo en función de determinante y la anáfora conceptual con el sustantivo y adjetivo desarrollados por el demostrativo en función de determinante. En estos capítulos nos centramos en el fenómeno de la distancia, la división actual de la oración y la posibilidad de la percepción genérica. Además, dividimos los textos elegidos en cuatro subtipos diferentes: Los hechos, los pensamientos, las situaciones y las afirmaciones. Justificamos la selección de los ejemplos en cada de los subtipos y analizamos la posible influencia de esta división en la elección del determinante y el tipo de anáfora.

Al final resumimos la información obtenida en la parte práctica, presentamos los datos de los análisis de los dos tipos de anáforas y sacamos conclusiones a base de estos datos.

Recordamos las hipótesis postuladas al principio del trabajo y hacemos una evaluación final donde ofrecemos varias posibilidades para futuras investigaciones.

11 Přílohy

11.1 Španělský korpus - Přímá anafora

11.1.1 Repetice

Es aquella relación que sólo existe en virtud del término de ella. **Ese término** es el fin; solamente así cabe admitir una potencia pura y pasiva.

Asimismo, para ejercer actos necesita el concurso de la razón. Más aún, **esos actos** tienen que ser constituidos.

Por tanto, la noción de formalización de los medios es sumamente compleja: no consiste sólo en la disposición de cosas –de recursos– ni tampoco sólo en su producción; reside sobre todo en un tipo de actos de la voluntad, los cuales no son únicamente dispositivos de cosas, sino también preparatorios de los actos que miran al fin y, por otro lado, de lo que llamaré el disponer esencial, al que la voluntad contribuye con la adquisición de hábitos. **Esos hábitos** se llaman virtudes.

Pero toda comunidad ha sido instituida por alguien que la realiza. Luego, todas las comunidades se dirigen a algún bien, esto es, que tienden hacia algo bueno como fin. Muestra que **aquel bien** al cual se ordena la ciudad es el principal entre los bienes humanos, por el argumento que da a continuación.

Por consiguiente, la voluntas ut ratio ha de ser inaugurada por un hábito. **Este hábito** es la prudencia.

Dentro del mismo texto de Aristóteles cada unidad eidética está precedida de subtítulos que expresan el tema y la intención de las mismas, así como su lugar dentro del discurso de Aristóteles. Sin **estos subtítulos**, la estructura silogística según la cual ordena el Aquinate al Filósofo se perdería casi por completo.

Otro error, no menos que éste, es que creen, y en esto no se equivocan, que los bienes por los que hay que luchar se obtienen más por la virtud de los hombres que por la maldad; pero

suponen que **esos bienes** por los cuales el hombre se conduce bien en las guerras son más excelentes que la virtud, y en esto se equivocan.

Ahora bien, confundir la libertad con la espontaneidad voluntaria es un error de mayor calado que entender la voluntad como potencia activa. **Ese error** es requerido, por ejemplo, para formular la idea de imperativo categórico.

Porque igualmente es del todo necesario que se lleve a cabo una distribución de los bienes comunes en cuanto a la realidad, y no se eliminaría otra cosa al establecer tal ley sobre la comunidad de posesiones, fuera de que los guardianes (municipes), esto es, quienes continuamente habitan en la ciudad, no posean el cuidado del cultivo de las tierras, como si no poseyeran campos propios. Pero también si no fuesen campesinos en común, lo mismo sucedería; así como empezaron a hacerlo los lacedemonios, de manera que eran cultivados los campos por otros, aunque fuesen propios. Tomás de Aquino Lo establecido era insuficiente Primero, en cuanto a lo que trata Tres razones Primera Pol. 11,5,3)" Pero tampoco ha dicho Sócrates, ni es fácil de decir, cuál es la configuración general del régimen de relación política establecido para los que viven en comunidad ; [Mt. 212] en efecto, la inmensa mayoría de la ciudad está constituida por la muchedumbre de los demás ciudadanos según los diversos estados; acerca de la diversidad de los cuales, y de qué manera pueda ser no se determina en modo alguno por Sócrates, y es necesario decir si los labradores deben tener los bienes en común al mismo tiempo con otros ciudadanos o cada uno los suyos, y si sus mujeres e hijos han de ser propios ajenos a otros ciudadanos o comunes . Porque si todas las cosas son igualmente comunes a todos, ¿en qué se distinguirán éstos, es decir, los agricultores de aquellos guardianes?

Y es que la ausencia de réplica pone a la persona humana en tal situación que se condena a la soledad, manifiesta en la idea de degradación ontológica por la que el hombre sólo pudiera habérselas con lo inferior a él; a **esta soledad** llama Polo existencia trágica.

El hombre es un ser-para-la-muerte porque está permanentemente vuelco para la muerte. "La muerte es la posibilidad más propia del Dasein. Estar vuelco a **esa posibilidad** le abre al Dasein su más propio poder-ser, en el que su ser está puesto radicalmente en juego."

En cuanto a lo primero, porque al decir que todos tienen todo, ese "**todos**" puede tener dos sentidos: uno designando a cada uno y otro designando al conjunto, o, como aclara Santo Tomás, un sentido distributivo y otro colectivo.

En Aristóteles hay algunas observaciones que parecen indicar cierta afinidad entre la materia y la voluntad, y que son acordes con su negativa a poner la voluntad en Dios. Lo propio de la hembra es desear porque es más material que el varón. Pero **esa afinidad** no es aceptable porque se puede decir que la voluntad es real como potencia pasiva, mientras que la materia sólo existe unida a la forma.

¿Qué significa que un acto es intencional? Por lo pronto, que **ese acto** ha de estar constituido.

De cualquier manera, se busca un bien común en la convivencia política. Por ello son regímenes justos los que tienden a **ese bien común** de los ciudadanos, e injustos los que tienden al bien particular de los gobernantes.

Así pues, si algún instructor de algún arte produce alguna obra de arte es necesario que el discípulo, que adquiere de él el arte, para poder realizar **esa obra de arte**, debe trabajar imitando al instructor.

En efecto, otra cosa son la crematística y las riquezas naturales, es decir, las cosas necesarias para la vida, así como arriba fue dicho; pues tal adquisición de riquezas propiamente es de la administración doméstica, mientras que **aquella crematística** es comercial y productiva de dinero, no en general, sino mediante el cambio.

Primero, establece estudio sobre el ciudadano. Y segundo, muestra que **aquel estudio** no es común en cualquier régimen.

Puesto que el hombre, sea sabio o ignorante, es una parte de la naturaleza, y todo aquello por lo que cada individuo es determinado a actuar, debe ser atribuido al poder de la naturaleza en la medida en que este pueda ser definido por la naturaleza de este o **aquel hombre**.

Este mínimo irreductible tiene también un mínimo de poder creador no reductible a la naturaleza. Pues bien, **este poder creador** de la conciencia, por virtud de la cual da ella origen

a mundos espontánea y discrecionalmente improvisados, más no en modo alguno, naturalmente causados y causalístamente encadenados y determinados, es lo que se denomina libre albedrío.

Entre este mundo y el yo no hay fisura ontológica alguna, pues ambos, mundo e individuo, están permeados por la espontaneidad del pensamiento. Y **esta espontaneidad del pensamiento** no es un don divino inexplicable del ser humano, sino el producto de la madurez.

Los seres humanos nacen siendo meros animales, pero la educación – aquí McDowell hace referencia al término alemán *Bildung* – convierte nuestra naturaleza o hace incluso que alcancemos nuestra verdadera naturaleza: nos transforma de meros animales en personas que piensan y actúan. En este proceso de aprendizaje, en **esta Bildung**, la adquisición del lenguaje juega un papel fundamental, pues con ella se posibilita nuestra entrada en el espacio de las razones.

Y el concepto, por tanto, se expone en lo real, se otorga a sí mismo un ser-ahí. **Este ser-ahí** del concepto es su objetividad, su presencia en lo real.

La espontaneidad del entendimiento no es una capacidad que sólo se ejerza a partir del material aconceptual dado a la intuición, sino que en **ese material** mismo de la intuición, en aquello que está dado a la receptividad, están intrínsecas capacidades conceptuales.

Sobre esta base, Kant propone una solución al problema de la interacción de las sustancias mediante un sistema de intercambio o comercio ontológico, que se caracteriza por ser universal y dinámico. Por una parte, este sistema abrazaba a todas las sustancias y las hacía formar parte de un universo; las sustancias que no estaban de alguna manera vinculadas o incluidas en este nexo universal –lo cual era posible–, simplemente no formaban parte de **este universo**.

De acuerdo con esto, se puede colegir que el carácter armónico de la interacción de las sustancias procede de la manera conforme (*conformiter*) a la cual las sustancias actúan y reactúan (*agunt et reagunt*) unas con otras entre sí (*semet*) respecto de la idea que les dio origen en el esquema del entendimiento divino. Kant sostiene que **este origen**, además de contar con una modalidad fundamentalmente relacional, supone también un acto de creación perdurable – que Kant identifica, en plena consonancia con la teología natural de Wolff, con el atributo operativo *ad extra* de conservación–, por el cual las sustancias están correlacionadas siempre

que sigan existiendo o, más exactamente expresado, siempre que sigan siendo conservadas en la existencia.

Muy probablemente el mayor alcance de la *Nova dilucidatio* se halla en sostener que el nexo causal y dinámico que hay entre todas las substancias es el principio de inteligibilidad de esa red de substancias interactuantes que conforman el mundo o naturaleza. Tanto el principio de sucesión como el de coexistencia albergaban, desde distinto enfoque, este mismo propósito: por una parte, el principio de sucesión establece que los cambios y los movimientos que tienen lugar dentro y fuera de las substancias existentes se deben no a las substancias mismas – consideradas absolutamente o en cuanto a sus solas existencias–, sino a este nexo por el cual se encuentran causal o transeúntemente vinculadas, es decir, interactuando, unas substancias con otras; por otra parte, el principio de coexistencia establece que **este nexo causal y dinámico** que hay entre las substancias no puede deberse a ellas mismas o a sus existencias, sino al principio común de sus existencias, el entendimiento divino, el cual no sólo concibe las existencias de las substancias, sino que las concibe de un modo relacional (*respective*) en un mismo y único esquema, haciendo que las substancias no solamente existan, sino que *coexistan*.

En palabras de van Tongeren: «Nietzsche transfigura a Cristo en Apolo. **Ese Apolo** es la encarnación de la necesidad de la bella apariencia (...)»

Si el fundamento del saber es lo que le da certeza y seguridad, el saber mismo, por su parte, se convierte en algo fundado o pasivo, con valor puramente especular respecto de su fundamento. Y en la medida en que **ese fundamento** ha de ser buscado, el saber se problematiza y la cuestión del método del saber se adelanta al saber mismo.

11.1.2 Částečná repetice

Lo anterior implica no sólo atender a las significaciones sino al uso de las palabras. **Este uso** muchas veces viene dado principalmente por el contexto.

No hay una matemática exacta de transcendentales personales. **Estos transcendentales** permiten, si se me permite hablar así, una interpretación radical del hombre sumamente novedosa, pues en la tradición clásica recibieron casi siempre una interpretación categorial.

Finalmente, tenemos en un tercer grado, la conciencia reflexiva. **Esta conciencia**, que es a la que de ordinario se llama propiamente conciencia, representa un punto de bastante complicación en el proceso psicobiológico.

En la Edad Moderna se propende a sentar una relación íntima entre el querer y el hacer. Pero **esa relación** en el hombre es bastante débil: puede querer y no ser capaz de hacer, porque no sepa o porque le falten recursos.

Es una tesis tomista poco atendida: sólo a través de los hábitos puede llegar la libertad a una facultad natural, porque de suyo ninguna de **esas facultades** es libre.

Tal extensión puede entenderse como una aceptación del yo en los actos. Dicha aceptación mide la intensidad del acto ejercido; en cualquier caso, si el yo no se acepta en el acto voluntario, éste no tiene lugar. **Esa aceptación** continuada es en muchos casos frágil o inconsistente, pero sin ella no cabe hablar de voluntas ut ratio.

Despegarse de lo finito y mundano y elevarse al conocimiento de lo racional y lo libre es un paso fundamental en Hegel, y con el pensamiento de McDowell **ese paso** está cada vez más cerca.

Pero como presumiblemente lo muestra la experiencia –asume Kant–, hay intercambio o comercio entre las substancias, y, por tanto, debe haber un principio común de dichas substancias que garantice que, además de existir, puedan coexistir. **Este principio** lo halla Kant en el entendimiento divino, el cual bajo un mismo esquema concibe y, al concebirlas, crea a las substancias.

Ese error es requerido, por ejemplo, para formular la idea de imperativo categórico. Para sostener la autonomía moral, y para cifrar en el atenerse a **ese imperativo** la ratio cognoscendi de la libertad, hay que admitir que la voluntad es espontánea.

La teoría de la acción incluye una teoría de la responsabilidad o incidencia de la libertad en los nuevos procesos por ella provocados: se trata de la responsabilidad de intervenir. Pero **esta teoría** incluye también un estudio de la estructura de la acción (recursos-fin-motivos consecuencias), de sus factores (el hacer y el conocer) y de sus tipos (la producción y la acción de gobierno, política o comunicativa).

Habíamos visto que por mucho que se intente, jamás el aspecto subjetivo de las cosas puede ser reducido en su totalidad a pura objetividad y causalidad natural, quedando siempre un mínimo indefectible que antes hemos hecho equivalente al punto matemático. **Este mínimo irreductible** tiene también un mínimo de poder creador no reductible a la naturaleza.

Entre todos los diferentes y sucesivos estados de conciencia (...) hay una cohesión orgánica, debido a un principio coordinador y unificador, y a **este principio** es al que por lo regular denominan yo.

En primer lugar, tenemos un complemento metafísico, que incluye los preliminares lógicos al estudio de la Metafísica Sintética y una exposición del plan y de las principales cuestiones de ésta, a saber: A) Seidad y substancialidad del Ser; B) Deducción de los Seres en el Ser; C) Unión de los Seres en el Ser, y D) Armonía de los Seres en el Ser. **Este complemento** se completa con la parte constructiva de la Metafísica, mediante la comparación y acuerdo de las inducciones analíticas y las deducciones sintéticas.

Por eso fue interpretado como un fracaso del saber especulativo en general, no como un fracaso particular de Hegel. Pero en vez de servir **este fracaso** para abandonar el planteamiento moderno de una definición de las posibilidades del hombre según el principio del resultado, sólo impelió a buscar fuera del saber las posibilidades verdaderamente humanas.

Esta es la tercera cuestión del planteamiento general de la AT: la aplicación de la distinción real tomista al hombre. Cómo ha de ser entendida la distinción real es una cuestión metafísica tratada, como es sabido, en Evidencia y realidad en Descartes, entre otros lugares. En **este planteamiento introductorio de la AT** es preciso retomar cuestiones metafísicas que nos

alcanzan el ser del hombre como distinto realmente de su esencia y como transcendentamente distinto del ser del universo.

Dependemos de una gran tradición. La filosofía es una creación occidental que empieza en Grecia, pero **esa tradición** no la podemos considerar como un depósito al que estudiar monográficamente.

11.1.3 Reiterace

Por ello -sobre todo después de la condena a las versiones de tinte averroístas de Aristóteles- la lectura de **este autor** en el ámbito intelectual medieval no podía quedarse en la mero logro de traducciones fieles al griego.

Esa aceptación continuada es en muchos casos frágil o inconsistente, pero sin ella no cabe hablar de voluntas ut ratio. **Esta fragilidad** se debe a una debilitación de la primera virtud adquirida.

11.2 Španělský korpus – Konceptuální anafora

11.2.1 Demonstrativum + substantivum

Esta metáfora, la metáfora del elefante que descansa sobre la tortuga, es según Sellars, misleading, pero sobre todo, es una concepción que ya no es posible sostener, toda vez que uno es consciente de que aquello puramente dado sobre lo que ha de reposar todo el edificio de las ciencias es en realidad un mito. Para Sellars, hay que abandonar **esta imagen** y adoptar una concepción del conocimiento racional como una empresa que está en constante autocrítica, corrigiéndose a sí misma.

Es esta necesidad de concebir el conocimiento racional como una empresa circular, que se autofundamenta y se corrige constantemente, lo que lleva a la relectura de Hegel. **Esta motivación** está presente en uno de los mayores filósofos actuales del mundo anglosajón y experto en Kant y Hegel, a saber, en John McDowell.

La experiencia es pasiva, pero está permeada de capacidades operacionales de la espontaneidad. Con **esta posición**, McDowell ofrece una salida a lo que él llama una intolerable oscilación entre el mito de lo dado y un coherentismo, como el que puede atribuirse a Donald Davidson, que corre el peligro de descartar completamente el ser de las cosas.

Pues todo hecho, todo aquello aparentemente dado, presupone e implica en sí mismo un understanding background que lo hace posible. Gracias a **esta naturaleza** en sí misma conceptual, los hechos pueden figurar como razones para emitir juicios y argumentaciones

Los seres humanos nacen siendo meros animales, pero la educación – aquí McDowell hace referencia al término alemán Bildung – convierte nuestra naturaleza o hace incluso que alcancemos nuestra verdadera naturaleza: nos transforma de meros animales en personas que piensan y actúan. En **este proceso** de aprendizaje, en esta Bildung, la adquisición del lenguaje juega un papel fundamental, pues con ella se posibilita nuestra entrada en el espacio de las razones.

El autor de que tratamos se ha dedicado a impartir, aproximadamente desde 1986 ó 1987, numerosos cursos y conferencias sobre temas de antropología. No es inexacto afirmar que, en los últimos cinco o seis años, una vez concluido el tomo III del Curso de Teoría del conocimiento, y mientras redactaba el cuarto, la ocupación fundamental de su quehacer filosófico ha sido la antropología. Fruto de **esta actividad** son las numerosas transcripciones escritas de sus cursos sobre estos temas, y los diversos artículos publicados en revistas y libros colectivos.

De la pregunta por el ser de Heidegger se deduce la revivificación platónica de la autenticidad de lucha del pensamiento por el sentido de la sustancia en torno a una realidad concreta. No se trataba de la determinación esencial del ser en lo enunciado por Hegel como lo «inmediato» e «indeterminado»; si, en cambio, de dirigir la vista a la metódica interrogación sobre los posibles modos de ser de un ente desde la facticidad de la vida. Algo inusual y no previsto hasta entonces en toda la historia de la filosofía. Ante **este enigma** del ser, el pensador alemán buscó su desocultamiento histórico en una renovada ontología fundamental que ubica al Dasein como el campo habitual de una analítica existencial en la que el hombre mismo se pregunta por su autenticidad, siempre desde su irrevocable posición axiomática: estar-en-el-mundo.

El hombre es arrojado a una espacialidad exterior, fuera de su casa primigenia y al estar abierto al mundo en la historia, el hombre interpreta su identidad, se aísla, evade, actúa y esclarece su carácter destinal. Es a lo largo de **este proceso** que le son reveladas sus posibilidades de ser

como parte de un juego de finitud ordenado por los horizontes existenciales del aniquilamiento y la transformación.

Kant se propone a presentar los principios sobre los cuales podría fundamentarse un conocimiento metafísico de la naturaleza, no sólo compatible con los conocimientos científicos de la época, sino que sirvieran de base y fundamento para éstos. Con **este propósito**, el joven filósofo escribe y defiende la disertación *Nova dilucidatio*, con la que busca presentar y explicar los principios de sucesión y de coexistencia.

Distinta del ser, y sin embargo, capaz de hacerse lo mismo que él; ésta es, entonces, una buena descripción de la operación cognoscitiva intelectual del hombre en cuanto que intencional. Ahora bien, en tanto que alcanza **esa unidad** con lo conocido, la intencionalidad cognoscitiva recoge también la dimensión veritativa o temática del pensamiento.

La causalidad ontológica de lo real se encuentra en «lo divino impersonal» o brahman y se expresa en cada uno de los modos individuales de la existencia. En **este sentido**, y tomando como base el modelo determinista que inunda al vedismo, el mismo orden lógico-ontológico de Spinoza –Substantia– en la *Ética* y del vedismo –Rita– en los Upanishads, se presentan como expresión de lo universal y lo absoluto bajo unas mismas leyes.

La unidad de lo real, que en ningún caso es reductiva a ningún plano en concreto, se nos presenta ante la conciencia de ese juego del brahman. En **este sentido**, para Schopenhauer es mediante el arte que llegamos a la contemplación de lo incondicionado como sujetos puros desprendidos de toda ansia de individualidad. El resultado de esto es que esta concurrencia «da lugar a ese tipo de satisfacción estética

Las imágenes no son meras sombras de lo que en verdad es, sino proyecciones racionales que apuntan a un deseo latente. En **este sentido**, esas ficciones se presentan como entes vitales, es decir, como entidades epistémicas ontológicamente complejas.

Aparece una dificultad cuando el planteamiento spinozista no parece concordar en este sentido con la concepción de una razón instrumental fuerte como la que propone Nietzsche, llegando a poner en serios problemas **este paso** –necesariamente– comparativo.

Hay lucha, pero sin negar nunca la propia disposición de afectar y de ser afectado. La voluntad no solo dibuja sus acciones, sino sus escenarios de afectividad. La pugna queda dentro de la estética en tanto que se funda en el gesto creativo de las voluntades por la seducción. De modo que no hay moral anterior a ello, por eso mismo detonan los esquemas en una estética afectiva como esta, haciendo que las trascendencias se presenten innecesarias. Por todo ello, este erotismo detona esa violencia al mostrar que no puede doblegar el ansia de poder del cuerpo.

A estas alturas, supone un tópico apuntar a esta problemática desde una lectura de Spinoza por parte de Nietzsche para abrir el debate acerca de una influencia spinozista en su sistema. Sin embargo, pocos han sido los que han seguido la pista de ese yacimiento en busca de alguna base con la que ambos parecen tener semejanzas.

El filósofo escribe que el horizonte que determina lo que es salud para el alma también determina lo que es salud para el cuerpo y se refiere a «innumerables saludes del cuerpo». La salud nietzscheana es la de un ser que no puede desligar su vida espiritual de la experiencia corporal. Este recordatorio queda patente en la oración que sigue, de modo inmediato, a la formulación de la filosofía como arte de la transfiguración.

Y lo mejor en segundo lugar es para ti –morir pronto. ¿Cuál sería el motivo para no querer haber nacido, para este deseo de no-ser?

Nietzsche realiza una descripción del último cuadro del pintor, La transfiguración, que le permite ilustrar la fuerza transfiguradora del arte en relación con el sufrimiento y el dolor. De este modo, hace una aparición memorable la ilustración de la transfiguración de Jesucristo, en un libro sobre la tragedia.

Según Nietzsche, Rafael en un gran lienzo aún «aquel mundo apolíneo de la belleza y su subsuelo, la horrorosa sabiduría de Sileno, y comprendemos, por intuición, su mutua necesidad („ihre gegenseitige Nothwendigkeit“»». Diría que en **este punto** está la clave de la lectura nietzscheana del cuadro de Rafael.

Como explica María Moliner, transfigurar es: «Hacer cambiar completamente de figura o de aspecto una cosa, generalmente mejorándola». Tanto en El nacimiento de la tragedia como en La gaya ciencia el objeto del acto de transfigurar es la vida, junto al dolor y al sufrimiento que

esta conlleva. En El nacimiento de la tragedia se resalta la fuerza transfiguradora del arte ante el sufrimiento, partiendo de la hipótesis metafísica de lo Uno primordial (naturaleza creadora-destructora), que necesita la transfiguración para que la vida sea redimida. Mientras que, en el prólogo de La gaya ciencia, sin las resonancias metafísicas de la obra previa, se resalta la exigencia del filósofo de tener que ir más allá de los estados de salud conquistados después de periodos de enfermedad y frente al dolor. Desde **estas coordenadas**, intentaré trazar un recorrido que permita reconocer la transfiguración como un tema central de la obra de Nietzsche.

En la raíz de las diversas manifestaciones del amor, Nietzsche reconoce este mismo impulso, por el que quien ama «se ve con la apariencia de un transfigurado, de más fuerte, más rico, más perfecto, uno es más perfecto...». El y la amante desde **esta perspectiva** son artistas.

Uno de los principales modos de intentar sobrepasar estas condiciones límite de la conciencia se encuentra en la tendencia, primero, a duplicar el yo y, luego, a generar una unidad del yo a modo de “trasfondo interno” –si se me permite invertirlo de este modo– del perceptor que se identifica, de algún modo, con aquello que va dejando hitos entre los que articula o justifica una secuencia continua de sus estados conscientes. En **este sentido**, la idea de una identidad que haga posible esta articulación constituye uno de los principales límites de la conciencia, cuyo modo conocido hasta ahora de superarlo, como sugiere el planteamiento de Searle, es el autoengaño producido por una confusión básica: “Lo que confundimos con la ‘identidad personal’ o ‘unidad del yo’ es justamente cómo siento yo que soy”

Como he sugerido en otro lugar, la intuición opera, por tanto, como percepción de una “vida global” o de una “existencia total”, que se conduce de un modo práctico, es decir, ante la expectativa de una acción favorable, una suerte una percepción (intuitiva) basada en el modo “como el hombre actúa sobre el hombre”. En **este sentido** toda percepción o acción se encuentra canalizada por los sentidos ante una totalidad que puede ser descrita como una impronta, un instante inicial y decisivo.

Esto quiere decir lo siguiente: la posesión cognoscitiva de la verdad implica la existencia extramental de lo conocido, si es que se ha conocido una verdad (lo que es tautológico). Si se toma en cuenta **esa implicación** y se aspira a desvelarla, y tal es el caso de la razón, se procederá

a una explicitación de lo implícito, que es gradual, como afirma Polo: concepto, juicio y raciocinio.

No obstante, como sugiere Searle, no siempre la localización es el objeto de la conciencia, pero en tanto límite de la conciencia es una condición que se nota especialmente cuando falla: “hay, por ejemplo, un sentido de la desorientación que le sobreviene a uno cuando se da cuenta de repente de que es incapaz de acordarse del mes en el que está, o de donde está o de la hora que es”. La desorientación se produce, por tanto, al perder el individuo la noción del lugar y momento en el que se encuentra. Pero podríamos ampliar **esta observación** de Searle añadiendo que la desorientación puede darse aun cuando el individuo es consciente del lugar y momento en el que se encuentra, solo podría ser suficiente con que ignore hacia donde quiere dirigirse o de donde procede.

El Tú y el comprender son precisamente lo mismo, por así decirlo, expresado una vez como sustancia y otra como función; son un profenómeno del espíritu humano, como el ver y el oír, el pensar y el sentir, o como la objetividad en general, como espacio y tiempo, como el Yo. El carácter de profenómeno del “Tú”, el comprender, el ver, el oír, el pensar y el sentir, sitúa al percipiente en un ámbito en el que la relación con su entorno, consigo mismo y con los otros presenta la forma de un trato de “tú a tú”. Una relación de trato espontáneo guiada por la captación de un cierto “uso de la intuición”. Sin duda **esta explicación** corre el peligro de considerar a toda entidad con la que interactuamos como un agente, lo cual no siempre es el caso.

La distinción de la persistencia y el además es solidaria de la distinción del ser y la esencia. La esencia, y es la sexta cuestión, significa perfección, y "la esencia del hombre es más perfecta que la esencia del universo porque no está perfeccionada por una causa final extrínseca, sino que su perfección es intrínseca, de principios operativos. La causa final es extrínseca, ordenación de concausalidades". Desde aquí se establecen también de modo congruente las nociones de sustancia (bicausal o tricausal) y naturaleza (sustancia tricausal). La causa final es la esencia de esas sustancias naturadas, naturales y naturalezas. No puede entenderse **esta parte** de la metafísica sin añadir que "como primer principio, el principio de no contradicción es o se corresponde con el actus essendi, distinto realmente de la esencia tetracausal".

Observa Dorado que mientras que el progreso intelectual y técnico de los hombres ha sido continuo y ha ido en constante aumento, poco o nada ha progresado el hombre en el orden moral. Para explicar **este hecho**, retoma Dorado la dualidad de yoes, y sostiene que ello se debe a que si el yo conozco, fuente del hacer intelectual y técnico, progresa fácilmente, no resulta tan fácil el progreso del Yo soy, ya que el yo soy es el yo real.

Para Leibniz la notio completa abarca no solamente los predicados principales o suficientes para tener una idea de la substancia singular, sino que incluye todos los predicados reales y posibles, presentes y futuros, que son atribuibles a la substancia, y, en **ese sentido**, solamente el entendimiento divino tiene la notio completa de todas las substancias singulares.

En cambio, también hablando en Absoluto, la intencionalidad según la cual se puede entender la procedencia del Espíritu Santo no puede ser una intención de semejanza, porque en **ese caso** el Espíritu Santo sería un segundo Hijo.

Decir que la inteligencia es una facultad no es estrictamente adecuado, si por facultad se entiende un principio próximo de operaciones precedido por una naturaleza, la cual es la dimensión perfectiva de una sustancia, pues en **ese caso** la inteligencia no sería infinita.

Al respecto, formularemos la siguiente observación: una potencia pasiva puede parecer, a primera vista, menos alta o menos efectiva que una potencia activa. Pero, en rigor, no es así, porque **esa carencia** se compensa con una gran ventaja, y es que las potencias activas no son susceptibles de hábitos; funcionan siempre igual, y no se perfeccionan por el ejercicio de sus actos.

De manera que la voluntad es una potencia pasiva pura; estrictamente es la única que lo es, porque la inteligencia, aunque sea una potencia pasiva, propiamente no es puramente pasiva. Hay que intentar fijar la atención en **esa condición** de pura potencia pasiva.

En suma, la comparación de la voluntad con la materia no está justificada, incluso si se considera la materia separada de la forma, salvo que la forma se confunda con el fin. Ahora bien, **esa confusión** es incompatible con la voluntad.

Desde el planteamiento griego cabe alcanzar una superior comprensión de la voluntad, siempre que no le atribuyamos un valor primordial que comprometa el de la intelección, puesto que en **ese caso** la voluntad se anula.

Faleas de Calcedonia tuvo más bien cuidado de legislar acerca de las propiedades, de modo que todos tuvieran una riqueza en cierto modo igual. Pero Aristóteles piensa que, más que en igualar las fortunas, la solución consiste en dar una educación que ayude a lograr **esa igualdad**, de modo que nadie quiera tener más y haya injusticia.

El ejemplo sugerido por Mauricio Beuchot es bastante gráfico: sintácticamente "la nada anonada" es una frase correcta, aunque semánticamente no lo sea; sin embargo, el análisis pragmático o hermenéutico permite aceptarla debido al uso que en la filosofía de Heidegger tiene **esa expresión**.

El sujeto empieza a violentar la naturaleza al desplazar su relación con ella a un plano metafísico construido por la metáfora. Al desarrollar **esta estetización** de la violencia hacia la naturaleza, la relación sujeto-mundo alcanza una dimensión donde las posibilidades de desarrollo de esa creatividad entran en tensión

Se suele decir que el bien juega respecto de la voluntad un papel semejante al que juegan los hábitos que dependen del intelecto agente respecto de la inteligencia. **Esta opinión**, aunque es apresurada, también es atendible porque comporta muchas consecuencias.

Por tanto, cabe distinguir lo voluntario ejercido y constituido, y lo voluntario simplemente constituido: el simplex velle. Con **esta distinción** se corresponden la razón práctica y la sindéresis.

O la inteligencia es infinita o no existe. **Esta tesis** es sentada por Tomás de Aquino.

Como hemos visto, según Tomás de Aquino, el ser tiene un doble valor principal: por una parte, es el ser de la sustancia humana, que es finita, y por otra, es el principio de la intelección, que es infinita. Según **este enfoque**, a la voluntad no debe faltarle un antecedente en el ser, pues, como se dijo, la implicación de la persona en la voluntad es más intensa que en la inteligencia.

El comienzo es el ser puro, la simple indeterminación (ser equivale a nada). **Este planteamiento** aparece ya en un libro de Jacobo Böhme {Mysterium Magnum), un pensador situado entre el siglo XVI y XVII que ofrece, glosando de un modo tosco a Eckhart, una exégesis de la Biblia.

El a priori de la voluntad es la sindéresis, en virtud de la cual, sus actos dependen del ser personal. **Esta observación** se ha de añadir a la clásica distinción de la voluntad y lo voluntario.

Así, el medieval, en su intento por descifrar las nociones, buscaba más dar con la idea que con la palabra adecuada. Y por ello un sólo término griego se convertía en ocasiones en perífrasis latinas. Ahora bien, **esta intención** de releer, de interpretar, no se agota en la mera traducción, sino que va más allá: es en la explicación del texto en donde esta intención interpretativa revela el interés del hombre medieval por dar el sentido de los textos.

Este movimiento atañe al deseo en el sentido mismo de su operatividad: contener todas las disposiciones posibles para aumentar su proyección a lo deseado. Para alcanzar **esta posición**, el afecto solo ha tenido que aceptar el condicionante de adecuarse a lo que el propio cuerpo permita

Quiero advertir, antes que nada, que semejante interpretación de la razón humana, que suscribo personalmente al ciento por cien y que encuentro compatible por entero con la tradicional, es sin embargo, a mi juicio, realmente novedosa, en correspondencia con lo peculiar de la trascendentalidad según la entiende Polo. Concretamente, la apertura de la razón a lo extramental, para devolver, fragua la idea de una pugna entre principios: lo primero en el conocer y lo primero en el ser. Pero **esta idea**, que no es ajena a la tradición, no ha sido sin embargo desarrollada por ella: desde el Organon hasta El orden de los conceptos de Maritain, yo no encuentro precedente alguno.

En el hombre ha de haber algo que se mantenga coactualmente con lo real y sea capaz de captarlo, se trata del noús, el cual es inmortal y lo divino en el hombre. Este primer hallazgo de la dignidad humana, unido al hallazgo de la firmeza de lo real, otorga a los griegos un optimismo sin precedentes en la historia de la sabiduría humana, que incluso les permite proyectar la implantación de lo permanente y eterno en la vida práctica del hombre, aun cuando

ésta se halle sujeta a la caducidad y contingencia del tiempo. La realización de **este proyecto** consistía en una organización de la vida práctica según normas basadas en la estabilidad de lo real y en la presencionalización del noús, o sea, en la ley eterna o natural.

11.2.2 Demonstrativum + NS + NA

Que el ciudadano se entienda como alguien que pueda participar activamente en el gobierno. Esto es señalar límites al estado en favor del pueblo. Según Ullmann, al retomar **esta idea aristotélica** de ciudadano, Santo Tomás está superando la idea medieval de subjectum, ya que el sujeto no podía asumir esas responsabilidades en la ciudad.

Si el ser omnipotente es incompatible con las criaturas dotadas de forma, si para salvar la omnipotencia hay que negarle la capacidad de dotar de una esencia propia a su obra, se incurre en equívoco: modalmente se niega toda relación de la omniposibilidad con la necesidad. Admitir **esa voluntad arbitraria** que no respeta nada, porque no hace nada esencial, es una postura venenosa.

Sin embargo, tal vez todavía estemos en una etapa de desarrollo lo suficientemente imperfecta como para no darnos cuenta, o no tener conciencia de que detrás de la propia conciencia, que se dice libre, puede haber toda una serie de encadenamientos causales (naturales). En este sentido, cabría introducir o entrever también en Dorado una tensión hacia el ideal humano de **ese proceso evolutivo.**

Percibimos que en ambos hay una intención de unificar –que no reducir– lo existente, vindicando un inmanentismo radical que emana de un sentido telúrico del mundo y del que se desprende una concepción imaginativa del mismo que la razón imprime. Pero con ello no quieren decir que podamos fingir esos entes, sino que a partir de **ese entramado racional** podemos llevar a cabo actos mentales que nos permitan un acercamiento al mundo mediante la razón y sus categorías.

11.3 Český korpus – Přímá anafora

11.3.1 Repetice

Připomeňme si: Bolí-li Petra hlava, je vzdáleným subjektem této bolesti Petr, bolí-li hlava mě, jsem tím subjektem já. Co míníme však **oním "já"**?

Objektový jazyk je pojatý jako předmět, který je podrobován analýze, a metajazyk jako nástroj, který se k **této analýze** používá.

Buňky (neurony) přítomné v těchto zakončeních jsou buď tzv. "mechanoreceptory", u nichž dochází ke změně v důsledku mechanického tlaku (v orgánech hmatu a sluchu), anebo tzv. "fotoreceptory", u nichž k tomu dochází působením světelného záření (vidění), anebo konečně tzv. "chemoreceptory", u nichž vyvolává změnu působení podnětů chemické povahy (příkladem je chuť). V důsledku působení příslušného vnějšího podnětu dochází v **těchto buňkách** k určitým změnám, spočívajícím v časově různě uspořádaných vzorcích akčních potenciálů obsahujících v kódované podobě informaci o kvalitě, intenzitě a trvání podnětu, jenž ony změny vyvolal.

Připomeňme, že deskripce, např. "nejjasnější těleso na večerní obloze" referuje v aktuálním světě k planetě Venuši, ale v některých neaktuálních možných světech referuje k jiným objektům, nebo dokonce nereferuje k žádnému objektu (v každém světě pochopitelně nanejvýš k jednomu). V modálním prostoru možných světů tedy **tato deskripce** referuje k různým nebeským objektům, i k těm, které ve skutečné sluneční soustavě nebo jinde ve vesmíru nejsou, ale mohly by být (kdyby se kauzální historie sluneční soustavy či jiných částí vesmíru odehrála jinak).

Objektový jazyk je pojatý jako předmět, který je podrobován analýze, a metajazyk jako nástroj, který se k **této analýze** používá.

Způsob, jakým lidmi vytvořené obrazy (mýty, vyprávění, umělecká díla, veřejné i soukromé řeči apod.) formují mínění v obci, je v podobenství vyjádřen právě jako promítání stínů "sošek", které jsou přenášeny lidmi. **Tyto sošky** představují všechno to, čím jsou lidská mínění

utvářena, což jsou – jak je ukázáno ve II. a III. knize – právě a jen různé lidské artefakty a výtvořy.

Ryle uvádí poněkud matoucí příklad: je-li někdo těžký kuřák, nemusí ještě, kdykoli ho vidím, právě kouřit. Podléhá sklonu či nutkání; a konstatovat **tento sklon** má smysl kdykoli.

Tedy výchovné umění by záleželo v otáčení právě tohoto ústrojí takovým způsobem, aby se provedlo co nejsnáze a s největším zdarem, nikoli v tom, aby **tomu ústrojí** zjednalo schopnost viděti; tu schopnost již má, ale není správně obráceno a nehledí, kam by mělo: provést tento obrat, v tom záleží jeho úkol.

Vždyť i rozumové intence se něčeho, jak i hovorově říkáme, (do)"týkají". A **toto "týkání"** nemže být ničím jiným než nějakým zvláštním případem spojení.

Intencionálních stavů je zřejmě více druhů. Důležitá je jejich klasifikace podle jejich předmětů. Výše uvedené příklady naznačují, že **tyto předměty** mohou být buď jednotlivé čili konkrétní (tato barva, tento zvuk apod.), anebo abstraktní.

Nitro je vnějšek. **Tímto vnějškem** ale není pro Hegela tělo, nýbrž jednání.

11.3.2 Částečná repetice

Připustit jeho extenzi znamená riskovat nekonečný regres – vědomí časové hloubky psychických fenoménů opět vyžaduje současnou danost jejich fází pro vědomí, **tato danost** by si vyžadovala opět časovou hloubku, jež by opět vyžadovala současnost atd.

Když nyní již víme, že je rozumová intence nerozlehlá, můžeme formulovat první poznatek o jejím kontaktu s jejím předmětem: **tento kontakt** je jakýsi...

Za touto technickou terminologií se skrývají zásadní rozdíly v analýze vědomí času oproti brentanovské pozici, již Husserl zastával ve Philosophie der Arithmetik. Nejdůležitější rozdíl spočívá v postulaci vědomí kontinuálního trvání postupně se vyplňujícího aktu trvajícím pouhé intence. **Toto "vnitřní" vědomí** je nyní podmínkou názoru "vnějšého" časového předmětu.

U příležitosti Albertových 99. narozenin byl založen Hans Albert Institut, jenž si klade za cíl na základě faktů objasňovat společensky relevantní problémy a kriticky-rationálním způsobem přispívat k rozvíjení soudobých diskursů. **Tento institut** se nadto vyznačuje transdisciplinárním přístupem, který usiluje o dosahování principu "jednoty vědění" a při výběru témat se řídí kritérii společenské a politické relevance a aktuálnosti.

Nejprve se ve světle uvedených pochybností zamysleme nad tím, jakou povahu by měly mít matematické entity. Jsou to jednotliviny (nikoli obecniny), které jsou subjektem naší představivosti. Je dále zřejmé, že se **tyto entity** na jedné straně podobají svým reálným protějškům (tvarům či počtům), na straně druhé se však od nich i podstatně odlišují.

Okrouhlý tvar materiálu, z něhož je mince vyrobena, se však týká jinak mé intence a jinak zlata. V případě zlata je **tento tvar** jakýmsi jeho vymezením, díky němuž je povrch zlaté mince kruhový, a nikoli třeba čtvercový.

Následnost v pojetí termínů je, vyjma výjimečných případů, v Psychologii aritmetiky podmínkou ustanovení všech psychických relací, nejen (psychické relace) mnohosti. **Tento typ relací** a výkony spojené s jejich ustanovením jsou předchůdci relací, které Husserl později nazve kategoriálními.

Podle anatomie a fyziologie jsou v určitých částech našeho těla (v tzv. orgánech, v nichž sídlí schopnost smyslového poznání) přítomna nervová zakončení schopná podstupovat změny, které v nich vyvolávají zvnějšku přicházející podněty. Buňky (neurony) přítomné v **těchto zakončeních** jsou buď tzv. "mechanoreceptory", u nichž dochází ke změně v důsledku mechanického tlaku (v orgánech hmatu a sluchu), anebo tzv. "fotoreceptory", u nichž k tomu dochází působením světelného záření (vidění)

Ty však mají vedle svých různých smyslových stránek, jež jsou formálním předmětem smyslových intencí, ještě i různé "stránky" či "rysy" inteligibilní, pouze rozumem poznatelné. Víme, že rozum je s **tyto inteligibilní stránky** pomocí abstrakce vyprostit z jejich zjednotlivujícího kontextu a přetvořit je tím v obecné objektivní pojmy.

Jinými slovy, má-li A vlastnost "být F", potom není pravda, že B **tuto vlastnost** nemá.

Pak je tu ovšem stále zásadní otázka, zda připustit objekty s neurčitou existencí. Pokud je připustíme, musíme najít chybu v Evansově argumentu, protože **tyto objekty** implikují neurčitou identitu

Podstatná je možnost smysluplnou verifikační řeč vést. Je-li tedy dispoziční hodnocení charakteru (Elizabeth a její pýcha) použito smysluplně, pak lze v hovoru jít různými směry a o pravdivosti soudu o jejím charakteru se přesvědčit. Dokladem **této možnosti** je vyprávění jejího příběhu v Pýše a předsudku.

V opačném případě jsou tyto objekty různorodé. Například Paříž je isogenní s Hamburgem, ale allogenní s Měsícem. Zanedbání tohoto rozdílu může vést k chybě nazvané zmatení sfér. Carnap zde však neuvádí žádný přesný způsob, jakým lze **tomuto zmatení** předejít, navíc upozorňuje, že řada přírodních věd nepracuje s čistými typy objektů.

Pluralita těchto požadavků předpokládá ovšem i určitou pluralitu jakýchsi "stránek" (scholastická tradice jim říká "partes potestativae") v rámci samotné lidské substance. Díky **této pluralitě** v rámci jedné a téže individuální lidské substance lze vysvětlit, že je tato substance myslí s to být zároveň prostorová i duchovní a že se ten, kdo to tvrdí, nedopouští kontradikce.

Při zkoumání našich smyslových intencí jsme viděli, že jsou provázeny elektrochemickou činností určitých částí naší nervové soustavy, a usoudili jsme z toho, že blízkým subjektem těchto intencí je ta část naší nervové soustavy, v níž **tyto činnosti** probíhají.

S použitím tohoto termínu lze tedy říci, že rozumová intence je akcident, jenž je základem kognitivního vztahu. Jaká je povaha **tohoto akcidentu**?

Platí tudíž, že se v kognitivním vztahu k abstraktním předmětům ocitáme díky jakémusi úkonu (jehož blízkým subjektem je naše poznávací schopnost, náš rozum). Filosofická tradice disponuje termínem pro **tento úkon**: je jím slovo "pojmem".

Takový kontakt ovšem v případě rozumových intencí nepřipadá v úvahu, protože zde se jedná o kontakt dvou entit, z nichž přinejmenším jedna (totiž abstraktní předmět) je svou povahou

nerozlehlá. Abychom mohli povahu **tohoto zvláštního kontaktu** blíže poznat, je třeba zjistit, jak je tomu však s druhým členem kontaktu, s rozumovou intencí.

Náraz na kámen je tedy účinnou příčinou bolesti, příslušná část nervové soustavy spolu s aktivitou oním nárazem vyvolanou je její příčinou "materiální", privátně dostupný akcident, který díky **těmto příčinám** vzniká, je pak sama bolest.

Barvu, zvuk, význam a různé další předměty, které jsou druhým členem kognitivních intencionálních stavů, můžeme chápat jako příklady toho, co je nám v rámci **těchto stavů** "zjevné".

Naznačím pouze, jak lze z hlediska této nauky řešit dílčí otázku blízkého subjektu prostých vědomých stavů. Především musím upozornit, že se Aristotelés otázkou vědomých stavů v té podobě, jak jsme ji zde formulovali, výslovně nezabýval. Domnívám se nicméně, že **tuto otázku** lze přesto na základě jím formulovaných principů ("v jeho duchu", smím-li se tak vyjádřit) uspokojivě zodpovědět.

Zejména třetí bod je třeba lépe vysvětlit, protože ve výkladech Husserlova postoje panuje v **tomto bodu** zmatek.

K těm patří pomyslná jsoucná či fikce, jako např. pojem "Chiméra". **Tento pojem** nemůže pravdivě vypovídat o realitě.

Lze hovořit o vágních objektech, které jsou tvořeny množstvím přesných objektů, např. agregátů částic s určitým tvarem na určitém místě, které se do značné míry překrývají, ale v některých částech se liší. Nezdá se být určeno, který z **těchto přesných agregátů** částic tvoří daný vágní objekt, daný stůl, horu či něco jiného.

Hlavní překážku přijetí vágních objektů představuje argument, který formuloval již koncem sedmdesátých let dvacátého století geniální filosof jazyka Gareth Evans. Diskuse o vágních objektech je do značné míry diskusí právě o **tomto argumentu**:

11.3.3 Reiterace

Neurčitost konstituce, o níž hovoří Bakerová, je u van Inwagena vyjádřena stupněm příslušnosti do fuzzy množiny složek. Jeho "neurčitost kompozice" tedy označuje něco jiného, hlubšího. Z toho plyne, že výraz "vágní objekt" u každého z **těchto dvou autorů** znamená něco jiného.

Jak se totiž ukázalo již ve sporu o pozitivismus, mezi analytickou filosofií (včetně její kriticko-racionalistické větve) a kontinentální filosofií (včetně její hermeneutické větve) zeje v explicitních předpokladech i implicitních nedorozuměních poměrně hluboká propast, kterou lze zdánlivě jen těžko překlenout. Na druhou stranu Albert ukázal, že **tyto dva proudy** jsou si někdy překvapivě bližší, než se může na první pohled zdát.

„Ve veřejší přednášce se vyskytlo slovo 'Babylon' nebo slovo s ním synonymní." Problémem této interpretace je, že daná přednáška pravděpodobně nebyla věnována lingvistickým úvahám o slovu "Babylon", ale skutečnému městu **tohoto jména**, což Carnapova analýza zastírá.

Vezmeme-li Tomášovu uvedenou úvahu vážně, pak musíme matematiku vyjmout ze souboru reálných teoretických věd a zařadit ji mezi umění. **Tato disciplína** totiž nezkoumá reálně existující řád, ale uspořádání, které vytváří náš rozum.

K oněm "akcidentům", které ji nutně provázejí, náleží i náš rozum (dispozice k rozumovým intencím) a naše smysly (dispozice k smyslovým intencím). Protože **tyto akcidenty** zřejmě nejsou totožné, nemohou být totožné ani ony – pro lidskou substanci charakteristické – požadavky, aby byla těmito akcidenty provázena.

Korsgaardová a jí podobní autoři rozvíjejí konceptuální analýzu pojmu morálka, tedy snaží se nejprve zjistit, co **tento termín** a jeho užití znamená například ve filosofickém diskurzu – a teprve poté se ptají, zda je možné tuto definici aplikovat i na chování pozorované u zvířat.

Jako takové kritérium zde bylo navrženo chápání morálky jako kulturně podmíněného systému aktivně vynucovaných sociálních pravidel – takové pojetí morálky, jak jsme viděli, odpovídá tradičnímu chápání **tohoto slova** lépe než nové, naturalizované definice, které obvykle zastávají obhájci zvířecí morálky.

Rozumem zde myslíme obecnou lidskou schopnost myslet (φ ; 518e2), tj. "vidět" a uchopovat významové souvislosti. Myšlení je pak **oním "zrakem"**, jenž věznům umožňuje vidět stíny.

To platí i pro lidskou substanci. K oněm "akcidentům", které ji nutně provázejí, náleží i náš rozum (dispozice k rozumovým intencím) a naše smysly (dispozice k smyslovým intencím). Protože **tyto akcidenty** zřejmě nejsou totožné, nemohou být totožné ani ony – pro lidskou substanci charakteristické – požadavky, aby byla těmito akcidenty provázena.

Těm, kdo to popírají, se ve středověku říkávalo "nominalisté". Dnes se **tohoto termínu** sice užívá spíše v historických souvislostech, nevidím však k tomu závažného důvodu.

Obecné pojmy jako takové nemohou existovat jinak než jako předměty rozumu, jsou tedy (po formálních předmětech smyslových intencí, viz výše s. 23) dalším, ovšem odlišným příkladem tzv. intencionálních jsoucen. Obsahy **těchto pojmů** jsou nicméně "oslabeně identické" s empirickými individui, takže je lze o nich predikovat.

Takovému vztahu S k P říkáme "kognitivní vztah". S použitím **tohoto termínu** lze tedy říci, že rozumová intence je akcident, jenž je základem kognitivního vztahu.

Vyjádří-li se to expresivně: Pacienta bolí určitá část mozku, ale lokalizuje **tuto bolest** nezaviněným omylem jinam, než kde ve skutečnosti je. **Tato bolest** pak samozřejmě neustane tím, že si svůj omyl uvědomí.

11.4 Český korpus – Konceptuální anafora

11.4.1 Demonstrativum + NS

Podle MacIntyra specificky aristotelská ctnost příjemného chování naopak v očích Austenové skutečnou ctností není; vůči této dovednosti je podezřívavá a spatřuje v ní pouze nápodobu skutečné ctnosti: laskavosti. Oproti Rylovi tak MacIntyre v morálně filosofickém uvažování Austenové vidí skutečně (nejen konvenčně) křesťanský prvek, spočívající ve vědomí rozdílu mezi vnějším projevem a opravdovou ctností.

Jasně se **tento rozestup** ukazuje na příkladu těch hrdinek, jimž se nedostává takového osobního kouzla.

O reakci reflektujícího čtenáře do nějaké míry rozhoduje jeho zázemí: specifická senzitivita, díky níž vnímá představená fakta a události z určité perspektivy a jako nesoucí morální hodnotu samy o sobě (aniž je třeba je „interpretovat“). I když situovaná senzitivita patří ke sdílené „životní formě“, na jejíž půdě aplikujeme hodnotící pojmy nebo tato hodnocení odmítáme, lze ji kultivovat a může se i s celou „životní formou“ proměňovat. Generace čtenářů mohou „dorůst“ k tomu, že se jim jako smysluplné ukáže něco, co čtenář formovaný morální vnímavostí generace předchozí viděl jako nedůsledné či tezovité.

Tento posun je reflektován i „zfilmovatelností“ austenovských románů.

Práce obou stran na vztahu, fyzická blízkost nebo překonávání jejího nedostatku, výjimečnost jednoho pro druhého, sdílená význačná zkušenost či historie atp. Tento vyčet není vyčerpávající a také není nutné, aby milostný příběh pracoval se všemi těmito motivy.

Ostatně, kde začíná a končí nějaký čin, aby už bylo možné s jistotou říct, že známe dost jeho vrstev k jeho morálnímu zhodnocení? S jistotou to možná nelze říci nikdy; téměř vždy lze uvést další okolnost života jednajících nebo kontext jejich činu, který výklad posune. Narativní ucelenost vyprávění nespočívá v tom, že je o dotyčných aktérech řečeno „všechno“ (lze to vůbec?), ale v tom, že jsme schopni je nahlédnout jako osoby s určitým charakterem, s nímž některé věci slučitelné jsou, a jiné ne. Dobrý vypravěč k podobné charakteristice nepotřebuje mnoho prostoru a dokáže ukázat, kým jeho postavy jsou, velmi rychle (např. rozhovor mezi Johnem a Fanny ve 2. kapitole Rozumu a citu). Na **tento problém** naráží myšlenkové experimenty jako Trolley Problem.

Z textu Ústavy se toho o nosičích dozvídáme jen velmi málo: víme, že to jsou lidé (stejně jako vězni), že někteří z nich mluví, jiní mlčí. Také víme, že vězni o existenci nosičů nic netuší (jejich hlasy by přičítali stínům). Nevíme však nic o tom, odkud a kam nosiči chodí, zda a čím (nebo kým) je jejich pohyb řízen, jaký je jejich vztah k soškám (zda jde o jejich vlastní výtvoř, nebo o výtvoř někoho jiného); nevíme nic o jejich vztahu k vězňům ani o tom, zda někdy vyšli „ven“ z jeskyně. Z popisu se zdá, že zídka odděluje vězně od nosičů a že zabraňuje tomu, aby nosiči viděli stíny, které oheň vrhá na stěnu jeskyně. Nosiči tedy zřejmě jasně vidí své sošky díky svitu ohně, nevidí však důsledky toho, co pohyb přenášených sošek a jimi vrhaných stínů způsobuje. Tento výjev dobře vystihuje okolnost, že jsme „zajatci“ své kultury a zároveň jsme i její aktivní nositelé a že tyto dvě role na sebe takřkají „nevidí“.

Tvrdím, že Hegelův výrok právě svojí formou ukazuje na úskalí jednoduchých kauzálních vysvětlení v oblastech, které čistě kauzální nejsou, a že tento zdánlivě neškodný předpoklad je skryt za zjevně neudržitelnými aplikacemi „vědecké“ fyziognomie, které činí empirické pozorování těla základem usuzování na povahu člověka.

To je zvláště patrné v případech rozličných projevů xenofobie, ale obecně v jakémkoli schematickém uchopení nějakého komplexního jevu. Tyto závěry jsou přitom přímým důsledkem obecnější funkce výroku v rámci Hegelovy filosofie, kde má rovněž imanentní funkci, zde poukazující na to, že jakékoli pozorování je srozumitelné jen jako součást širšího jednání, a dává tedy smysl až tehdy, když si tento svůj předpoklad uvědomuje. Z hlediska objektivního nároku vědy je tento rys Hegelovy kritiky zvláště cenný, protože umožňuje vysvětlit, jakou roli v něm hraje vývoj příslušné vědecké disciplíny.

Problém těchto reflexivních soudů přitom není dán ani tak tím, že postupují od jednotlivého k obecnému, jak se to děje v empirické indukci, což ji pak činí nespolehlivou a kontingentní, ale vyplývá z toho, že tento přechod mívá reálný základ příslušného zobecnění.

Celý problém je tedy uchopen nejen jako empirická chyba, která odhalila frenologii jako pavědu, ale i jako chyba logická, která se vztahuje na jistý kategoriální omyl vědeckých vysvětlení, jehož jsme celkem nezřídka nadále svědky. Při pozorování zapomínáme, že kromě popisu, jak se objevuje obsahem příslušné věty, má další podstatné předpoklady, které tvoří jeho scénu, bez níž je celek příslušné věty neinteligibilní. Subjekt-predikátová věta odkrytí tohoto rozdílu přirozeně nijak nepomáhá.

Jestliže zde dochází k „proměně“, pak se netýká prožitků, nýbrž pouze smyslu, který mohou mít pro toho, kdo se stává (advenant): týká se jedině jeho rozumění sobě samému a světu. Lze říci, že právě na tomto pochopení změny nás samých, neredukovatelném na žádné empirické vysvětlení, závisí veškerá naše moc, umožňuje nám adekvátně reagovat ve hře, kterou s námi události hrají.

Ze světa se stává nepoznatelná věc o sobě nebo kosmologická regulativní idea. Toto mizení světa je radikalizováno u Fichta, který Kantův předpoklad věci o sobě, tj. na vědomí nezávislého světa dále problematizuje, ne-li zcela potírá.

"Zatímco Událost a svět se příliš nepouští do úvah o smyslovosti (sensibilitě) jako takové, kniha V srdci rozumu se **tento nedostatek** snaží napravit."

Vždyť doslova říká, že geometrické tvary nejsou tytéž jako tvary ve smyslově vnímatelných věcech. I když v předchozí úvaze připouštíme, že bychom mohli v matematice nalézt tvar, který by byl identický s tvarem reálným, přesto se zde přidržíme Tomáše a **tuto možnost** vyloučíme.

Pojem se k realitě může vztahovat trojím způsobem. (1) Je podobou reality, která existuje mimo mysl, jako např. "člověk". Pojmy **tohoto druhu** mají blízký základ v realitě, shoda reality s myslí je důvodem pravdivosti poznání a termín, který signifikuje pojem, je o realitě vypovídán ve vlastním smyslu.

Nazýváme ji tělesnou právě tehdy, může-li být 1) vlastností nějakého reálně existujícího tělesa a 2) je-li konkrétní protějšek této vlastnosti spolu s oním tělesem (nebo nějakou jeho částí) rozlehlý a časoprostorově lokalizovatelný. Po **tomto vysvětlení** se pokusím formulovat ve prospěch uvedené teze argumenty.

K takovému spojení však může dojít pouze v případě, kdy předpokládáme, že nejen abstraktní předmět, ale i sama rozumová intence je nějakou nerozlehlou entitou. Domnívám se, že myšlenkový postup, jímž jsem k **tomuto závěru** dospěl, je tzv. explanace, ovšem její zvláštní případ, totiž explanace při níž každé odlišné explanans by bylo ve sporu s explanandum.

Přijmeme-li předpoklad, že jsou významem predikátů obecné pojmy, vyvolává to ovšem další otázky: Odkud se pojmy berou a jak dospíváme k jejich poznání? Ani **těmto otázkám** zde nemohu věnovat zaslouženou pozornost.

Podle Platóna a na něj navazující tradice jsou nám dány pojmy ("ideje") v přímém rozumovém názoru, který je však prý omezen na dobu, jež předcházela našemu tělesnému narození a již nám nyní nahrazuje vzpomínka. **Tuto nauku** dnes sice, pokud vím, takto nikdo nezastává, nicméně názor že je nám poznání pojmů dáno nějak (většinou se neuvádí jak) a priori, to je i dnes zvlášť mezi některými matematiky a logiky rozšířené mínění.

Čtvrtá premisa z toho vyvozuje "b nemá vlastnost být neurčitě identický s b". Právě **toto vyvození** van Inwagenova sémantika neumožňuje.

Zadruhé jde o to, zda "b", tedy "elektron vně atomu po emisi", není referenčně neurčitý výraz, který v jedné precizaci označuje a a ve druhé od a určitě odlišný elektron, který byl před absorpcí uvnitř atomu. Tato neurčitost by byla způsobena ontickou neurčitostí danou stavem kvantové propletenosti elektronů po absorpci, a nikoliv nedostatečným určením či zpřesněním významu.

Carnap tento přístup ilustruje na dalších případech, z nichž některé jsou značně problematické – například o větě "Včerejší přednáška byla o Babylonu" tvrdí, že neříká nic o Babylonu, říká prý pouze něco o včerejší přednášce a slovu "Babylon", tudíž ji transformuje do podoby: "Ve včerejší přednášce se vyskytlo slovo 'Babylon' nebo slovo s ním synonymní." Problémem **této interpretace** je, že daná přednáška pravděpodobně nebyla věnována lingvistickým úvahám o slovu "Babylon", ale skutečnému městu tohoto jména, což Carnapova analýza zastírá.

osvobozený vězeň, který sice provede obrat k řeči a pomocí dialektiky zakusí nezaloženost a zpochybnitelnost zásad, v nichž byl vychován, který se však zároveň neodpoutá od proměnného dění a nevydá se ke jsoucnu, začne tradičními zásadami pohrdat a nutně se obrátí k životu hovějícímu samolibosti a špatnosti (538c6 539a1). **Tohoto nebezpečí** nebude zjevně ušetřena ani Kallipolis.

Svou interpretaci hájí dvěma argumenty: za první, nehybné stíny vězňů by kontrastovaly s pohyby všech ostatních sošek nad zídou, mezi nimiž jsou i sošky člověka (514c); za druhé, osvobozený vězeň se nedostane k poznání pravdy o sobě, když se otočí a uvidí předměty, jejichž stíny sledoval předtím (515c–d). **Tyto námitky** však nepokládáme za natolik přesvědčivé, aby zpochybnily text, který říká, že vězni své stíny vidí.

Jinými slovy, Platón v podobenství ukazuje, že naše představy o tom, jak je třeba žít, a potažmo i o řádu světa a lidské společnosti vyrůstají zcela přirozeně a nutně z rozumově dále nezaložené a potud problematické lidské schopnosti vytvářet význam-prostředkující obrazy bez fundamentálnější opory v poznání pravých jsoucen. Pravá filosofická výchova se proto nemůže spokojit pouze s nahlédnutím **této zpochybnitelnosti** všech lidských mínění, nýbrž musí

pokračovat "ven z jeskyně", k čemuž jí má dopomoci dialektika, která se zaměří na "významy o sobě"

Austenová je pro Ryla "moralistka", autorka zkoumající otázky morální filosofie. To neznamena, že se věnuje "moralizování"; **tuto tendenci** pozoruje Ryle jen v Rozumu a citu a zvláště v Mansfieldském panství.

Útok na starou teorii je součástí inherentně dynamického procesu směřujícího k novému, potenciálně lepšímu poznání. V **tomto smyslu** tedy důraz na omylnost našeho poznání zahrnuje víru v jeho pokrok.

Problém hodnotové neutrality vědy se objevuje již u Davida Huma, který ve své slavné "gilotině" či "vidličce" [Hume's guillotine/fork] neboli is-ought problému vedl ostrý řez mezi "faktickými skutečnostmi" [matters of fact] a "vztahy idejí" [relations of ideas], tedy mezi soudy deskriptivními a normativními. Zákon, který vzešel z **tohoto předpokladu**, pak tvrdí, že z deskriptivních soudů nelze vyvozovat soudy normativní.

Everest je totožný s Alfou. Lze argumentovat, že **tato identita** je neurčitá, neboť není ani určité pravdivá, ani určité nepravdivá.

To znamená, že nemůže být totožná s žádnou entitou, která je dostupná veřejně, např. určitou aktivitou nervové soustavy. **Tato skutečnost** svádí (podobně jako v případě prostých stavů) k představě, že je smyslová intence něčím netělesným, "duchovým".

Spojení matematiky s logikou tedy vede v podstatě k týmž obtížím, k jakým dochází v případě jejího spojení s fyzikou. Řešení **této obtíže** lze nalézt v předchozím výkladu.

Formální abstrakce je však u Tomáše problematický proces, díky němuž mají matematické předměty jiné vlastnosti než jejich reálné protějšky. Pokusme se **tuto obtíž** překonat samostatně.

Absolutní čísla i geometrické předměty navrhuje chápat jako sui generis fikce, jako konstrukce naší mysli. Podle **tohoto pojetí** jsou všechny matematické předměty dílem člověka.

Tomáš na rozdíl od současných myslitelů nepovažuje jedničku za číslo, ale za tzv. princip číselné řady. **Tyto myšlenky** opět otevírají cestu transcendentalistickému pojetí matematiky.

To, že jsme k prvnímu dospěli pomocí formální abstrakce, zatímco k druhému naopak pomocí abstrakce totální, by nemělo mít na tuto skutečnost žádný vliv. Již jen povrchní četba Tomášových textů však **tento závěr** problematizuje.

Husserlova analýza vnitřního vědomí času právem patří mezi klasická témata moderní filosofie. **Tento význam** se odráží i v množství odborné literatury, která se tomuto tématu věnuje.

Důležité momenty spočívají v důrazu, který v letech 1885–1886 Brentanova teorie kladla na předmětné pojetí časové modifikace a na již zmiňovanou vzájemnou současnost aktů vědomí, které časové vědomí konstituují. V rané a střední fázi své analýzy **tohoto fenoménu** používal Brentano k označení schopnosti intuitivního spolu-představování (proteresteze) termín "původní asociace".

Jakého druhu tento rozpor způsobující nesmyslnost nebo nepravdivost výrazu zatíženého kategoriální chybou tedy je? Na **tuto otázku** existuje více možných odpovědí.

Tvrdím, že Hegelův výrok právě svojí formou ukazuje na úskalí jednoduchých kauzálních vysvětlení v oblastech, které čistě kauzální nejsou, a že tento zdánlivě neškodný předpoklad je skryt za zjevně neudržitelnými aplikacemi "vědecké" fyziognomie, které činí empirické pozorování těla základem usuzování na povahu člověka. To je zvláště patrné v případě rozličných projevů xenofobie, ale obecně v jakémkoli schematickém uchopení nějakého komplexního jevu. **Tyto závěry** jsou přitom přímým důsledkem obecnější funkce výroku v rámci Hegelovy filosofie, kde má rovněž imanentní funkci, zde poukazující na to, že jakékoli pozorování je srozumitelné jen jako součást širšího jednání, a dává tedy smysl až tehdy, když si tento svůj předpoklad uvědomuje.

V "Židovství v hudbě" tak např. čteme: "[Mendelssohn] nám ukázal, že Žid může mít nevyšší hojnost specifických talentů, může mít nejvybranější a nejrozmanitější vzdělání, nejvyšší a

nejjemnější smysl pro čest, aniž by mu **tyto přednosti** umožnily vyvolat v nás pouze jednou jedinkrát hluboký, srdce a duši zasáhnuvší účinek, jenž od umění očekáváme [...].

Jak takové poznatky zapsat a zda k tomu lze použít standardního formálního aparátu logiky, či je třeba jej nějak obměnit – to je problém technický, ovšem s logicko-filosofickými otázkami související. Historicky řešení **tohoto problému** vedlo k rozvoji tzv. deskripčních logik.

Ve spise Naše znalost vnějšího světa pak Russell nalezení logicky ideálního jazyka stanovil jako jeden z hlavních cílů filosofie. Sám však při realizaci **tohoto cíle** nad rámec formalismu, vyvinutého ve spi su Principia Mathematica, nikdy nepostoupil.

Morálka vzniká a vyvíjí se v rámci kulturní, ne biologické evoluce – a od přirozeného sociálního chování se liší ve všech aspektech tomu odpovídajících (přenos sociálním učením či napodobováním, dynamičtější změny, kulturní variabilita). Čtenář by nyní mohl namítnout: dobrá, ale proč bychom měli akceptovat zrovna **tuto definici** morálky, a ne například tu, kterou nabízí Bekoff a Pierceová?

Očekáváme od nich, že například nebudou útočit na lidi či na jiná zvířata – a psy, kteří tato pravidla porušují, běžně označujeme za psy "zlé" a za jejich chování je trestáme. **Tato pravidla**, která vyžadujeme a která by "hodný" či "dobrý" pes měl dodržovat, nejsou nutně v přímém rozporu se zvířecí přirozeností

Toto spojení mezi matematikou a logikou však vyvolává určité rozpaky. Dostáváme se totiž díky němu do jasného konfliktu s tradičním pojetím, podle něž je matematika reálná věda, která je vklíněna mezi fyziku a metafyziku. Tento rozpor však má ve světle předchozího výkladu jednoduché řešení.

11.4.2 Demonstrativum + NA + NA

Oba výše uvedené citáty, v nichž Husserl jasně rozlišuje mezi současností představování předmětů ve vědomí a vědomím časových vztahů současnosti, popřípadě následnosti mezi těmito předměty, odkazují ke třem prvkům Brentanovy teorie. První dva z uvedených aspektů byly přítomny v Brentanově teorii od počátku: „Naše představování představuje následnost současně, ovšem jakožto následnou. Je nutné rozlišovat mezi ‚být představen současně‘ a ‚být představen jako současný‘. Naše smyslové vnímání má tak říkajíc časovou hloubku. Bez tohoto podivuhodného uspořádání, bychom nedisponovali žádnou představou pohybu, melodie apod.“

Hegel zprostředkovává ve Fenomenologii čtenáři včlenění se do logické struktury světa, do světa v jeho racionálních souvislostech neboli do ducha. Autorka recenzované knihy, Tereza Matějčková, jako čtenářka Fenomenologie zprostředkovává čtenáři své knihy **toto Hegelovo zprostředkování.**

Platí, že každé individuum je (určitě) identické samo se sebou, tedy $i = i$. Je-li **toto identitní tvrzení** pravdivé, pak ovšem nemůže být pravda, že i je identické s b neurčitě, $\nabla(i = b)$.

Ostatně i svoji autobiografii nazval "Zapředen do rozepří", neboť nejenže Popperovo myšlení v mnohém rozvinul, ale nadto osvědčil svá stanoviska v četných teoretických polemikách (např. s Heideggerovou fundamentální ontologií a Gadamerovou univerzální hermeneutikou) i živých sporech s filozofy, jako byli Theodor W. Adorno či Jürgen Habermas. Právě **tato formativní filozofická souznění i kontroverze** se na konci šedesátých let staly základem Albertova klíčového spisu Traktat über kritische Vernunft, který se brzy dočká i českého vydání v nakladatelství Karolinum.

To je zřetelně vidět na "mýtu o kovech" v závěru III. knihy (414d–415c) či v páté knize, když Sókratés přichází v rámci dosti bizarní eugenické představy s návrhem, aby byly pravidelně pořádány prokreační slavnosti, při nichž budou vládci rozhodovat o tom, kdo má s kým zplodit dítě: aby se předešlo stížnostem, bude tento řízený "chov strážců" udržován v přesvědčení, že jde o výsledek losu, tedy náhodu

Tak Albert například nachází společný rys mezi scholastickými a novověkými přístupy ke zdůvodnění poznání (viz problém zdůvodnění poznání) nebo podobný sklon novopozitivismu a existencialismu vytvářet rozpor mezi objektivním poznáním a subjektivním rozhodnutím (viz problém hodnotové neutrality) či snahu o vytvoření autonomních oblastí u analytické metaetiky či filosofické hermeneutiky (viz problém relativizace pravdy). Cílem této stati je vysvětlení **těchto zdánlivých nesouměřitelností** zejména prizmatem Albertova Traktat über kritische Vernunft, který se brzy dočká i českého vydání.

Moderní člověk sice může selhat, ale je tomu tak proto, že klade svou vůli jako obecnou, což je svévole, která je zdrojem zla. Jak je možné **toto faustovské stanovisko** překonat, ilustruje Hegel právě na postavě Rameauova synovce.

První typ celků zkoumá matematika, v níž se separuje forma od látky, tj. matematik abstrahuje formu od látky. Pro **tento myšlenkový úkon** se ujal označení „formální abstrakce“, které přijímáme i my.

12 Citovaná literatura

- Carreter, L., 1968. *Diccionario de términos filológicos*. Madrid: Gredos.
- Coseriu, E., 1955. Determinación y entorno. Dos problemas de una lingüística del hablar. V: *Band 7 1955-56*. Boston: Romanisches Seminar Kommissionsverlag.
- Crystal, D., 1985. *A dictionary of linguistics and phonetics*. Oxford: Basil Blackwell.
- Cuenca, M. J., 2010. *Gramática del texto*. Madrid: Arco Libros.
- Čermák, F., 1997. *Jazyk a jazykověda*. Praha: Pražská imaginace.
- Čermák, P. & Zavadil, B., 2010. *Mluvnice současné španělštiny*. Praha: KAROLINUM.
- Alarcos Llorach, E., 1976. Los demostrativos en español. *Verba*, Svazek 3, pp. 53-63.
- Štícha, F., 2001. Anaforické koreferenční substantivum. V: *Čeština. Univerzália a specifika 3*. Brno: MU, pp. 94-95.
- Auer, P., 2014. *Jazyková interakce*. místo neznámé:NLN- Nakladatelství Lidové noviny.
- Bosque, I. & Demonte, V., 1999. *Gramática descriptiva de la lengua española*. Madrid: Espasa Calpe, S.A..
- Brownová., G. & Yule, G., 1983. *Discourse analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Buhler, K., 1934. *Teoría del lenguaje*. Madrid: Alianza .
- Daneš, F., 1985. *Věta a text*. Praha: Academia.
- Daneš, F., 2013. *Akademická gramatika spisovné češtiny*. Praha: ACADEMIA.
- Daneš, F., Hlavsa, Z. & Grepl, M., 1987. *Mluvnice Češtiny 3*. Praha: Academia.
- Grepl, M., 1967. *Emocionálně motivované aktualizace v syntaktické struktuře výpovědi*. Brno: Universita J.E. Purkyně.
- Gómez Torrego, L., 2008. *Análisis morfológico. Teoría y práctica*. Madrid: Ediciones SM.
- Halliday, M. & Hasanová, R., 1995. *Cohesion in English*. New York: Longman Group.
- Hájíčková, E., 2017. *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. [Online]
Available at: <https://www.czechency.org/slovník/AKTUÁLNÍ ČLENĚNÍ VĚTNÉ>
[Přístup získán 3 2022].
- Karlík, P., Nekula, M. & Pleskalová, J., 2017. *CzechEncy.org*. [Online]
Available at: <https://www.czechency.org/slovník/TEXT>
[Přístup získán 1 2022].
- Lapesa, R., 1961. Del demostrativo al artículo. *Nueva Revista de Filología Hispánica*, 1/2(15), pp. 23-44.

- Leonetti, M., 1999. El artículo. V: *Gramática descriptiva de la lengua española*. Madrid: Espasa, pp. 787-892.
- Leonetti, M., 2016. Determinantes y Artículos. *Enciclopedia Lingüística Hispánica*, Svazek 1, pp. 532-543.
- Martínez, Á. & Ángeles, M., 1989. *El pronombre*. Madrid: Arco Libros.
- Mathesius, V., 1947. *Čeština a obecný jazykozpyt*. Praha: Melantrých.
- Miklósi, Á., 2017. *Investigación y Ciencia*. [Online]
Available at: <https://www.investigacionyciencia.es/revistas/mente-y-cerebro/con-ojos-de-beb-710/la-ciencia-de-una-amistad-15430>
[Přístup získán 12 03 2022].
- Mondéjar, J., 1985. La función sintáctica como determinante de la estructura de dos categorías gramaticales: el artículo y el pronombre. *Revista Española de Lingüística*, 15(2), pp. 291-308.
- Oyanedel, F. M. & Samaniego, A. J. L., 2014. Las nuevas clases gramaticales de palabras según la propuesta de la Nueva gramática de la lengua española. *Boletín de Filología*, XLIX(1), pp. 235-253.
- Pešek, O., 2014. Nominální anafora a determinace - kontrastivní analýza francouzských a českých systémových možností. *Časopis pro moderní filologii*, 96(2), pp. 147-164.
- Pešková, J., 2020. La función textual de los demostrativos en los contratos: análisis contrastivo de textos paralelos.. *Hispanística y traductología: dos pasiones. Jana Králová in honorem.*, Issue 12, pp. 331-352.
- RAE, 2009. *NGLE*. Madrid: Espasa.
- Ramírez, F., 1987. *Gramática española 3.2. El pronombre*. Madrid: Arco Libros.
- Sarmiento, R., 1993. *Los determinantes*. Madrid: SGE de Librería.
- Tanskanen, S.-K., 2006. *Collaborating towards Coherence: Lexical Cohesion in English Discourse*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Trujillo, R., 1987. La cuestión del artículo en español. *Verba, Anuario Galedo de Filología*, pp. 347-365.